

A KODIFIKÁTOR.

EZELŐTT huszonhárom esztendővel a magyar bencésrend egy fiatal papnövendéke ment Rómába, teológiai tanulmányainak végzésére. Most visszatér hazájába, fején a bíborosi kalappal, mint Magyarország hercegprímása.

■ Az elmúlt hosszú esztendők nagy csendességben teltek el. Neve nem szerepelt az ujságokban. Nem fordult elő a személyi hírek rovatában, mikor évenként egyszer hazajött szabadságra. Nem közöltek tőle interjúkat, nem írtak kitüntetésekről, melyeket elnyert, az egyházi hierarchia különböző fokairól, amelyeken végighaladt. Hiszen egyszerű szerzetes maradt mindvégig, míg most egyszerre a legmagasabb egyházi méltóságot nyerte el.

A nagy csendességet az ünneplés zaja váltja fel. Az a név, amelyet eddig nálunk olyan keveset emlegettek, most mindenfelé ott látható a lapok hasábjain, hallható ezer és ezer ajkon.

XI. Pius pápa nemcsak a magas egyházi méltóságra szemelte őt ki, hanem emellett rendkívül módon kitüntette és elismerése hangjába annyi melegség, szeretet vegyült, ami szinte egyedülálló.

Magátólértetődő, ha ezek után az érdeklődés olyan szokatlan mértékben fordult kiváltságos személye felé és élni kezdett a kérdés: Mi történt ott Rómában az alatt a huszonhárom esztendő alatt? Hogyan emelkedett az egyszerű szerzetes az egyházfejedelem trónusába?

Az a huszonhárom esztendő csendben telt el. Nem voltak zajos eseményei. De azért gazdag tartalommal volt kitöltve. Szakadatlan, fáradságot nem ismerő munkával.

XI. Pius pápa rendkívüli elismerése elsősorban a hosszú évek nagyértékű tudományos munkálkodásának szólt.

Serédi Jusztinián abban az időben került Rómába, amikor ott hatalmas munka volt készülóban.

X. Pius pápa elhatározta, hogy az egyházjog kodifikálásának munkáját megindítja.

Ennek a munkának szükségességét már régóta érezték, sőt hangoztatták, hiszen az utolsó hiteles és hivatalos törvénygyűjtemény 1317-ben jelent meg, tehát 600 évvel ezelőtt. Azóta az egyházjog óriási átalakuláson ment keresztül.

Szinte alig lehet elképzelni, micsoda roppant feladat volt az egyházjog kodifikálása.

Majdnem kétezer esztendőn keresztül óriási mennyiségre növekedtek fel az egyházi törvények. Az egyházjog azonban — épen úgy, mint a világi jog — nem pusztán tételes törvényekből áll. A szokás, a hosszú ideig fennálló gyakorlat is jogforrás.

A törvényhozó fórumok természetesen már a törvények megalkotásakor tekintetbe veszik a különböző viszonyokat, a gyakorlati élet követelményeit. De nem lehet olyan tételes törvényt megfogalmazni, amely minden egyes esetre

vonatkoznék, amely a nagyon különböző viszonyokhoz volna alkalmazva. Épen ezért az élet, a gyakorlat folyton módosítja a tételekbe foglalt törvényeket.

A törvény csak a jelen viszonyokat veheti figyelembe, a törvényhozó nem láthat a jövőbe, mely változásaival állandóan átalakítólag hat a törvényekre. Vannak törvények, amelyek az idők folyamán megszűnnek érvényesek lenni, mások pedig a joggyakorlat folytán bizonyos változásokon mennek keresztül.

Még a legkisebb államban is megvan ez az eltérés a tételes jog és a joggyakorlat között. Ott is, ahol a lakosság, amelyre a törvény vonatkozik, meg lehetőszen homogén, életviszonyai, szokásai eléggé megegyezők.

Mennyivel inkább előfordul ez az egyházjogot alkotó törvényeknél, amelyek a világ minden részében élő katolikusokra vonatkoznak. Mennyi különböző népfaj, különleges szokásokkal, más és más államforma alatt!

Az egyházjognak nemcsak az egész egyetemes egyházra vonatkozó általános törvényei vannak, hanem részleges törvényei is, amelyek csak egyes egyházmegyékre, vagy országokra érvényesek. Viszont az általános törvények alól vannak kivételek, vannak az általános joggal ellenkező részleges jogszokások.

Mindennek természetes következménye volt, hogy a tételes jog és a joggyakorlat között mind nagyobb eltérés mutatkozott. A joggyakorlat útján törvényerőre emelkedett jog nem mindig volt kodifikálva.

Hatszáz esztendő alatt nagyot változott a világ. Megváltozott a társadalmi, gazdasági élet, megváltozott az egyháznak az államhoz való viszonya.

Keletkezett ugyan közben néhány törvénygyűjtemény, de egyik sem volt teljes és hiteles, nem is nyert hivatalos megerősítést egyik sem.

Ezek a gyűjtemények nem voltak alkalmasak arra, hogy kellő tájékozódást nyújtsanak, mert válogatás nélkül tartalmazták a még érvényben levő és már érvényüket veszített törvényeket. Nem jelölték meg pontosan az általános és a partikuláris törvényeket.

Mindez nagyon sok zavart okozott. Nem volt olyan törvénykönyv, amelyre biztosan lehetett volna támaszkodni. Egyházi peres ügyekben a jogtudósok véleménye sokszor nagyon különböző volt.

Érthető tehát, hogy már régóta érezték szükségét az egyházjog kodifikálásának. De az is érthető, hogy a munka megkezdése olyan sokáig húzódott. Hiszen azok, akik legvilágosabban látták a szükségességét, leginkább tisztában voltak óriási nehézségeivel.

X. Pius pápa előtt is ismeretes volt, micsoda nagy munkát indít meg. Elhatározását hivatalosan az 1904. március 19-én kiadott *motu proprio*-jában nyilvánította ki.

Megalakult a kodifikáló-bizottság, amelybe a pápa 16 bíborost nevezett ki. A bíborosok szakembereket vettek maguk mellé, akiknek száma lassankint ötvenre növekedett. Ezek a konzultorok Rómában dolgoztak.

A bizottságnak voltak külső munkatársai is az egész világ különböző országaiban. A püspökök felterjesztették egyházmegyéjük sajátos helyzetére, viszonyaira vonatkozó adataikat, véleményüket, óhajaikat.

A nagy munka megindult. A kodifikáló-bizottságnak át kellett vizsgálnia az egyházjognak egész anyagát. Az összes források kritikai vizsgálatára volt szükség. Meg kellett állapítani, melyek az érvényben levő, melyek az elévült törvények.

Ezenkívül az egyházjogot a modern viszonyokra kellett alkalmazni.

A világ nagyot változott a legutolsó évszázadban és az élet sokkal bonyodalmasabbá vált. A bizottságnak a források roppant anyagán kívül az egész világ egyházának életét is tanulmányoznia kellett, gondosan átvizsgálni a mindenfelől beérkező anyagot, nagy bölcseséggel mérlegelni a viszonyokat.

A kodifikáló-bizottság egységességre törekedett, olyan általános törvények megalkotására, amelyek lehetőleg a legkülönbözőbb viszonyoknak is megfeleljenek. Mind az öt világrész egyházi életének szálai összefutottak a kodifikátorok kezébe, elméjüknek át kellett fogni az egész emberiség életviszonyait.

A törvények formája is nagy változáson ment át. Rövid szabatos pontokba szedi az anyagot. Nem tartja meg a dekretumok régi, ünnepélyes, bonyodalmas formáját.

Összesen 2414 kánont tartalmaz a kódex. Ez a szám továbbra is megmarad. Az újabb törvények nem kapnak külön számot, hanem egyszerűen a megfelelő kánon után csatolják őket.

A munka hatalmas tudományos kutatás és bölcs mérlegelés eredménye. A jogtudomány szempontjából is nagy fontosságú, de gyakorlati eredményei is rendkívüliek lesznek.

A kodifikátorok lelke ősrégi források fölé hajolt, míg tekintetük átfogta az emberiség útjait. A bizottság tagjai között volt Bastien Péter belga bencés is. A magyar Serédi Jusztinián 1908-ban végezte el a római Szent Anzelm bencés kollégiumban tanulmányait. Ott, ahol Bastien Péter az egyházjog tanára volt.

A tanár felismerte tanítványának tehetségét és hatalmas munkabírását. Azt a kívánságát fejezte ki, hogy Serédi maradjon Rómában és vegyen részt a kodifikáló-bizottság munkájában.

A tanár és tanítvány munkatársak lettek. A legnemesebb kötelekék fűzték össze őket, a közös munka közben kifejlődött barátság.

A bizottság titkára Gaspari bíboros volt. Serédi Jusztinián értékes munkássága felhívta a bíboros figyelmét. Csakhamar a bíboroshoz is benső barátság fűzte a fiatal szerzetest.

A nagy alkotás csendjét 1914-ben a világháború zavarta meg. Alig, hogy kitört a háború, a szelídlelkű, békeszerető X. Pius pápa elköltözött innen a földről az örök béke hazájába.

A nagy kezdeményező meghalt, de gondolata, terve élt tovább. XV. Benedek pápa elődjétől nem csak a hatalmas feladatot, hanem a lelkesedést is átvette. 1916 december 4-én kijelentette, hogy az egyházjog kodifikálása be van fejezve.

Hátra volt még a kódexnek sajtó alá rendezése.

Olaszország a hadviselő államok sorába lépett. Ellenséges ország lett számunkra.

Serédi, mint magyar állampolgár nem tartózkodhatott tovább olasz területen. Internálták volna.

A pápa a nélkülözhetetlen munkatársat meghívta a Vatikánba, amely nem tartozik olasz főnhatóság alá. Serédi is a Vatikán foglya lett. Dolgozott tovább.

1917 március 27-én XV. Benedek pápa megerősítette és kihirdette a kódexet.

Közben a vatikáni nyomdában elkészült a kódex kiadása, amelyet a bizottság 1918-ban ünnepélyesen átnyújtott a pápának.

Ezt a jelenetet egy festmény örökíti meg, amelyen Serédi Jusztinián alakja is látható.

A közel ezer nyomtatott oldalra terjedő könyv címe :

Codex Juris Canonici Pii X. Pontificis Maximi iussu digestus Benedict Papae XV. auctoritate promulgatus, praefatione, fontium annotatione et iudice analytico-alphabetico ab Emo Petro Card. Gasparri auctus.

Aztán 1918. év tavaszán Serédi Jusztinián a spanyol kormány védelme alatt hazajött Magyarországra és katonalelkész lett az esztergomi táborban. Itt érte nemzete gyászos összeomlása. Pannonhalmára vonult, ahonnan később ismét visszatért Rómába.

Folytatta tovább a munkát. A szent Anzelm kollégiumban Bastien Péter jogi tanszékén tanított. Kidolgozta a magyar bencésrend statutumait. Mint magyar követségi tanácsos intézett száz, meg száz ügyet. És mint Rómában lakó magyar ember, akinek nemes szíve minden hozzája forduló számára tárva volt, intézett még sokkal többet. Szent Pál tanácsát követte: mindenkinek mindene akart lenni.

Emellett készült a másik nagy munka, a törvénykönyv összegyűjtött forrásainak kiadása, a Codicis Juris Canonici Fontes. Ennek kiadása most folyik, most jelenik meg az utolsó, a 7-ik kötete.

A források gyűjteményének sajtó alá rendezésében is nagy szerepe volt Serédi Jusztiniánnak. A közelmúlt hónapokban, mikor idehaza nevét már szárnyra vette a hír, ő csendesen dolgozott Rómában mindaddig, míg ezt a munkáját is befejezte.

Vége leírta az utolsó mondatot. Pontot tett munkája végére. És XI. Pius pápa a kiváló jogtudóst bíborral díszítette fel. A fiatal tudós felkelt íróasztala mellől, ahol annyi évet töltött szakadatlan munkában és fejét alázatosan lehajtva, lépdelt fel az egyházfejedelmi trónushoz.

A pápa visszaadja nekünk őt, aki a miénk volt. Elküldi hozzánk, hogy hatalmas tudásával, amelyet az örök városban gyűjtött, kormányozza a magyar katolikus egyházat és lelkében megerősítse roskadozó nemzetét, melyet oly nagyon szeret.

Bognár Cecil Pál.

SZEGÉNY, MAGÁNOS CSILLAG.

*Szegény, magános, kósza csillag.
Nem hívhat már senkit se társúl.
Csak foggy és sorvad, mint az illat.
Csak foggy, kopik, fakúl, és árvúl.
Napok hervadnak, napok nyílnak.
S mit se tud a vizasztalásról.
Napok hervadnak, napok nyílnak.
S ő foggy, kopik, akár az illat.*

*Miért bolyong, maga sem sejtí.
Oly céltalan jár, s oly hiában.
Míg egyszer az ég földre ejti.
Leejti a nagy éjtszakában.
S az ég is, föld is elfelejti.
Hisz úgy bolyongott egymagában.
S ki néma, bús ölébe rejti,
még az idő is elfelejti.*

(Kolozsvár.)

Walter Gyula.

A PREMIÈRE.

Bohóság egy felvonásban.

(Kisvárosi vendéglő tágas szobája. Jobb- és baloldalon két-két tertített asztal; balról fehér, jobbról vörös tertít; jobbról faszékek, balról nádszékek. Balról, hátul s a középen ajtó. A középtajtól jobbra, hátul kimérő-asztal; a jobbsarok felé lóca. A középen körégő — petroleumlámpa izzóharisnyával. Mikor a függöny felmegy, Franci, a testes vendéglős, fel-alá sétál; Lizi, a felesége, baloldalon az első asztal mellett ül s valami kézimunkával babrál; Sándor cigányprimás a lócán, hátát a falnak vetve szundikál; a másik két cigány, Marci és Tuta pedig végigdőlve a lócán, alszik.)

LIZI : Franci, nem fáradtál még el?

FRANCI : Még nem !

LIZI : Én már belefáradtam a nézésedbe !

FRANCI (megáll) : Aki huszonhét évig pesti pincér volt, ha nem talpal, a vendéglői légkörben mindjárt elszenderül.

LIZI : De szépen mondtad ! Elszenderül ! Talán mindjárt jobb-
létre szenderül !

FRANCI (ásít s újból kezdi a fel- s alájárást) : Kérlek, ha az ember Podruzsiknál, mint ételhordó írók és művészek körében tölti el legszebb éveit, egy-két hónap alatt nem tud rászokni a közönséges beszédre !

LIZI : Még kisül, hogy visszavágyik a szíved Pestre !

FRANCI (megáll) : Isten mentsen ! Jobb itt ! Örülök, hogy itt vagyunk.

LIZI : No, az igaz, hogy jó vásárt csináltunk ezzel a vendéglővel ! Nyugodtabban élünk !

FRANCI : Éltünk ! Eddig nyugodtabban éltünk !

LIZI : S ezután ?

FRANCI (megáll) : Látod, fiamkám, már most őszintén megvallhatjuk, hogy rettenetes nagy ostobaságot csináltunk !

LIZI : Csináltunk ? !

FRANCI : Igen, fiamkám, azzal, hogy mi is engedélyt kértünk a két órai zárórára : nagyon nagy ostobaságot csináltunk ! Eddig kilenc-
kor már feküdtünk s ma itt lessük a vendéget ! Éjfél elmúlt és senki ! A premiere nem sikerült !

LIZI : Eleinte nehezen megy ! Amíg megtudják s idekapnak.

FRANCI (megint jár fel s alá) : Ez az, hogy idekapnak ! Hát ne kapjanak ide ! Kapjanak a Zöldfába !

LIZI : Hát te nem örülnél, ha mindennap kettőig tele lennénk ?

FRANCI : Nem ! Nem én ! Egyáltalában nem !

LIZI: Mióta utálod úgy a pénzt, hogy nem kívánod?

FRANCI: Mióta annyi van, hogy megélhetünk belőle!

LIZI: Megélni megélhetünk, de hát nem szeretnél pesti szállodatulajdonos lenni?

FRANCI: Nem! Én nem hoteltulajdonos, hanem életművész akarok lenni! Nevezetesen éjtszaka aludni akarok! Addig amíg pincér voltam, te otthon aludtál, de én soha sem aludtam ki magamat! Pedig az élet: álom! Mondja egy költő. A nevét nem tudom; nem járt hozzánk. Különben tudod-e, hogy ki volt a legnagyobb gazember a világon?

LIZI: Valamelyik költő vagy író?!

FRANCI: Nem, fiamkám, hanem az, aki a pénzt kitalálta! Mert, nemde, ha nem lenne pénz a világon, akkor nem lenne pénzforgalom s az emberek nem törnék magukat a pénz után; kilenc órakor mindenki lefeküdne! Mi sem kértünk volna záróraengedélyt! Ha nem volna pénz, nem törödnénk azzal, hogy a Zöldfának két óráig mennyi a bevétele; a rundbrennerre nem vettem volna izzó-harisnyát; most itt nem lenne premiere s a cigányok is lefekhetek volna kilenc órakor! (*Sándor ébredszik.*) Úgy-e, Sándor, ha nem lenne pénz, este kilenc órakor már te is az ágyadban lennél?!

SÁNDOR: Hiszen igazán nincsen pénz; miért tetszik hát azt mondani, hogy: ha nem lenne pénz?!

FRANCI: De ha senkinek se lenne!

SÁNDOR: Akkor se lehetnék kilenc órakor az ágyamban, mert nincs ágyunk! Bútorra már nem telik! Sokba kerül a toilettem! Sokat adok magamra s a feleségem is selyemharisnyát követel. Mert megszokta kis-gyerek korában, mikor fülíg mezítláb járt. (*Nyújtózkodva feláll a lócáról, a másik két cigány a megbillent lócáról lefordul.*) Tetszik látni, nem való a cigánynak magasan feküdni!

MARCI (*Tutához*): Bibasz vagy, miért fészkelődsz?!

TUTA: Bibasz vagy te, hiszen a Sándor az oka!

MARCI, TUTA (*egyszerre*): Az mindig bibasz!

SÁNDOR: Kuss! Azt hiszitek, valami korcsmában vagytok? A Vas úr vendéglőjében vagytok! Mától kezdve: záróra két órakor!

MARCI: Vendéglő, vendéglő! De hol a vendég?! (*Elhelyezkedik a lócán Tutával.*)

FRANCI: Nagyon jó! Záróraengedély van, de hol a vendég?!

SÁNDOR: A Zöldfában van egy.

LIZI: Egy?

FRANCI: Kicsoda az az egy?

SÁNDOR: Hubik úr! (*Leül a lócára.*)

FRANCI: A forgalmiadó-ellenőr?

LIZI: Jó vendég! Száz ilyet kívánok a Zöldfának!

SÁNDOR: Mikor jöttünk, bekukucsáltam a Zöldfába. Hubik úr mulatott, folyton azt húzatta, hogy «A mellényem sárga pikét». Tíz

pengőt adott a Laji primásnak. Pedig Laji a c helyett mindig cist fog! *(Nagyokat ásít.)*

FRANCI: No, akkor Hubik úr a Zöldfában adósa marad!

LIZI: Ne örülj neki!

FRANCI: Miért ne örülnék annak, ha Hubik úr adós marad ott?

LIZI: Azért, mert a Zöldfa, ha látja, hogy Hubik úrnak elfogyott a pénze, szépen kitéssékeli valami hazugsággal és Hubik úr majd ide jön! Ő lesz az első vendég!

FRANCI: Isten őrizzen! A meghosszabbított zárórát Hubik úrral kezdeni. Szép kis premiere lenne! Köszönöm szépen! Az Isten akárhova tegye Hubik urat! Tőlem elvihatik akár pénzügyminiszternek is! Úgyis mindig annak a becsületszavát emlegeti.

SÁNDOR: Miniszternek épen jó lenne!

LIZI: Miért? Azért, mert soha sincsen pénze?

SÁNDOR: Nem, de nagyon szép mellénye van! Ha én egyszer miniszter leszek, mindig ilyen mellényt fogok viselni!

FRANCI: Hubik úr azért húzatja hát most azt a mellénynótát? Nemde?!

SÁNDOR: Dede, épen hogy azért! Olyan nagyra van a mellényével, mint azzal, hogy őt valami miniszter küldte ide mihozzánk adóellenőrnek.

LIZI: Pedig a miniszter talán azt se tudja, hogy Hubik úr a világon van!

FRANCI: Fiamkám, a miniszter se tudhat mindent!

SÁNDOR: Hiszen, ha mindent tudna, akkor engem már régen kinevezett volna Pestre primásnak!

LIZI: S akkor aztán rövidesen miniszter is lehetne magából!

SÁNDOR: Miért ne? Hány emberből lett már miniszter, aki hegedülni nem tud és primás soha se volt!

FRANCI *(ásít)*: Igazad van, Sándor: szakemberekre van szükség!

SÁNDOR: Vas úr viccel! Pedig én igazán szakember vagyok! Tessék megkérdezni Szabady méltóságos gróf urat. Ő érti a zenét! Száz pengőt ad minden olyan régi nótáért, amit még nem hallott. Bolondja a muzsikának, de amelyik banda neki schymmit játszik, abba beelő!

LIZI: Okosan teszi!

FRANCI: Azért haragszol a schymmire, mert mi még a dreischritt-nél elmaradtunk s a bostonig se jutottunk el! Pedig milyen nagy-szerű lenne, ha a záróra meghosszabbítás első estéjén mi ketten egy schymmivel nyitnók meg az ünnepélyt. Ez lenne aztán a premiere! Nemde?!

LIZI *(Sándorhoz)*: Vas úrnak olyan jól megy az üzlet, hogy kedve van viccelni! Szellemeskedik!

FRANCI: Hja, fiamkám, a kabaré-költők a kávéházba járnak, mint a zsurnaliszták, de az igazi irodalom és művészet Podruzsikhoz jár enni. Mert ezek néha esznek is. Néha egymást eszik meg! És fiam-

kám, aki egyszer a szellemi arisztokráciához tartozott, az erről holtig nem tud leszokni!

LIZI: Tudom, tapasztalásból tudom!

FRANCI: No, látod, a tapasztalás az élet tanítója, mely kancsalul festett egekbe néz! Nemde?!

LIZI: Talán nem így mondják ezt?

FRANCI: Mi így szoktuk mondani!

SÁNDOR *(félre)*: Soha se hittem volna, hogy Pesten a tapasztalásról ilyen szépen beszélnek.

HUBIK *(kívül a középajtónál a lábáról nagy dobogással veri le a havat és közben akadozva füttyüli: «A mellényem sárga pikét» kezdetű nótát)*.

SÁNDOR: Hubik jön! Az utolsó tízpengőjét odaadta Lajinak. Én alszom! *(Az asztalra borul, mintha aludnék.)*

FRANCI: Hát én mit tegyek? Eloítsam a rundbrennert vagy én is aludjam? Szép premiere! Nemde?

LIZI: Fogadd a vendéget! Ne felejtse el, Franci, hogy forgalmiadó-ellenőr!

FRANCI: Az, hogy ütné meg a guta! Az szép premiere lenne: egy forgalmiadó-ellenőr gutaütéssel!

HUBIK *(bejön a középben, nyápic emberke, látszik rajta, hogy már felöntött a garatra; téli kabátjának a jobb ujjja üresen lóg, a karja be van gombolva a kabát alá)*.

FRANCI *(az arcjátéka mutatja, hogy kutyába se veszi a vendéget, de mindvégig tettelett udvariassággal beszél vele)*: Van szerencsém, főfelügyelő úr! Méltóztassék helyet parancsolni! Örülök a szerencsének!

HUBIK: Jó estét. *(A baloldali első asztal mellé ül. Lizi összeszedve a kézimunkáját, el akar menni.)* Jó, hogy itt van nagysád! Egy kéréssem van.

LIZI: Tessék! Mi az?

HUBIK: Kérek egy leveses tányért s egy ezüstkanalat!

LIZI: Bocsánat, de ilyen későn levestel nem szolgálhatok.

HUBIK: Üres tányért kérek s egy ezüstkanalat. *(Francihoz)*: És egy félliter bort!

LIZI *(félre)*: Valami konzerv van talán a zsebében?! *(El balra.)*

FRANCI *(hozza a kimérő asztaltól a bort s egy poharat)*: Méltóztatik megengedni?! *(Tölteni akar a pohárba.)*

HUBIK: Nem, nem! A világért sem! A világ minden kincséért sem iszom! Megfogadtam kedves nőmnek, hogy ma nem iszom, tehát nem iszom! Ő Excellenciája nagy becsületszavával megígértem, hogy ma nem iszom, tehát nem iszom!

LIZI *(balról visszajön egy leveses tányérral s egy ezüstkánállal)*: Tessék parancsolni! *(Visszamegy balra.)*

HUBIK: Így ni! *(Balkézzelettel bort tölt a tányérba.)* Ma nem iszom bort! Ma kánállal eszem! De hol a jobbkezem?! *(Kacag.)* Hová lett a jobbkezem?!

FRANCI: Be tetszett gombolni a kabátba. Jó lesz levetni a téli kabátot. Úgy is meleg van. *(Segít a téli kabátot levetni. A téli kabát levétele után se kerül elő a jobbkez, mert az alsó kabát ujja is fityeg.)*

HUBIK *(kacag)*: Hát hol a jobbkezem?! Ott felejtettem volna a Zöldfában?

FRANCI: Talán ez alatt a kabát alatt van? *(Segít neki a kabátot levetni, de a jobbkez a virágos mellény alá van begombolva.)*

HUBIK: Kezd érdekes lenni! Hát hol a kezem?!

FRANCI: Bele van gombolva ebbe a gyönyörű mellénybe. Itt van, alatta! Nemde?!

HUBIK: Hála Istennek! Egészen beleizzadtam a keresésbe!

FRANCI: Fel tetszik talán a kabátot venni? Nemde?

HUBIK: De nem ám! Hadd legyen a kezem egy kicsit szabadon! *(Csak a mellényt ölti fel.)* Így jobban lehet bort enni! *(Kanalazza a tányérból a bort.)* Így is ízlik, ámbár több fáradsággal jut hozzá az ember. *(Leteszi a kanalat s ki-kinyújtja a jobbkarját.)* Egészen elszibadt a kezem! Nem is tudom, hogy kerülhetett a mellényem alá. Szép mellény, de nem szoktam alatta viselni a kezemet.

FRANCI: Tessék elhinni, hogy ezt a Zöldfa csinálta!

HUBIK: S a Zöldfa miért csinálta volna?

FRANCI: Azért, hogy ha haza tetszik menni, önagysága kinevesse a főfelügyelő urat.

HUBIK: A Zöldfa tudta, hogy még nem megyek haza s előbb benézek ide. Még ő biztatott, hogy nézzek be ide.

FRANCI: Igen? Még ő biztatta? Akkor azért tette, hogy itt nevesék ki a főfelügyelő urat a vendégek!

HUBIK: Hol vannak itt a vendégek?

FRANCI: Hol vannak? Nem jöttek el! De a Zöldfa azt hitte, hogy teli vagyunk vendéggel, mert ma van a két órai záróra első napja! Premiere!

HUBIK: És a Zöldfa azért küldött engem ide?

HUBIK: A Zöldfa csúffá akart tenni?

FRANCI: Persze! Ismerem én már a Zöldfát! De nem mondhatok róla semmit, mert konkurrenszek vagyunk! Nem illenék! Nemde?

HUBIK: No hát, Ő Excellenciája becsületszavával fogadom, hogy be nem teszem többé a lábam abba az aljas Zöldfába! Nem én! És amit Ő Excellenciája becsületszavára mondok: az szent! Vas úr, ön lesz ezután a főhadiszállásom! Kedves Vas! Ezennel kinevezem önt főhadiszállásommá. Hubik s. k. Pecsét helye! Tusst rá! *(A cigányok nem mozdulnak.)* Talpra, mórék! Ha kedves az életetek! Tusst! Tusst! Tusst! *(Az üveggel nagyot üt az asztalra. A cigányok felugrálnak, a hegedűk után kapnak s tuszt húznak.)* Éljen Vas, úgy is, mint főhadiszállás s úgy is, mint Ő Excellenciája bizalmi emberének bizalmasa!

FRANCI: Köszönöm, köszönöm. *(Félre)*: Kellott ez nekem? Szép kis záróra premiere!

HUBIK: Kedves Vas! Ezek a mórék méltók arra, hogy udvari zenészeim legyenek?

FRANCI: Nagyon méltók! (*Félre*): Szenvedjenek ők is!

HUBIK: Kedves Vas, örömmel hallok ezt!

FRANCI: Kérem, ezek hárman kamarazenészek! Ha négyen lennének, akkor filharmonikusok lennének. Különben gróf Szabady méltóságos úrnak ez a Sándor a kedves primása. Minden régi nótáért száz pengőt ad neki. Nagy maecenás a méltóságos gróf úr!

HUBIK: Maecenás? Én is az vagyok! Még nagyobb!

SÁNDOR: Hát lehet is az, akinek ilyen szép mellénye van, mint a nagyságos úrnak! (*Nótába kezdenek.*)

HUBIK: Halt! Hát megmutatom, hogy nagyobb maecenás vagyok, mint Szabady méltóságos gróf úr. Ha harmadszorra kitalálsz, hogy melyik most az én kedves nótám, Ő Excellenciája nagy becsületszavára mondom, hogy neked adom a mellényemet!

FRANCI (*jobbra elöl az asztal mellé ül, unottan, de titkon nagyokat ásít, bóbiskolni kezd*).

SÁNDOR: Ezt a mellényt!

HUBIK: Ezt.

SÁNDOR: Tréfálni tetszik!

HUBIK: Amit én Ő Excellenciája nagy becsületszavára mondok, az nem tréfa! Az szentírás! Úgy-e, kedves hívünk, Vas?

FRANCI (*unottan, álmosan*): Úgy van! Szentírás!

SÁNDOR: Ha igazán megkapom a mellényt, akkor kitalálom! Ki én! Hát micsoda primás lennék, ha ezt sem tudnám kitalálni?!

HUBIK: Hát csak próbáld meg! De gyere! Egyél előbb egy kanál bort! Akkor jobban fog menni! (*Egy-két kanál bort ad Sándor szájába.*)

SÁNDOR (*int a másik két cigánynak s rákezdi azt, hogy: Káka tövéen.*)

HUBIK (*félbeszakítja*): Nem ez! Semmi közöm a káka tövihez s a rucához! Nem vagyok én baromfityenyésztési felügyelő! Előszörre nem találtad el!

SÁNDOR: Aztán ha eltalálsz a nagyságos főfelügyelő úr nótáját, mikor tetszik ideadni a mellényt? Holnap? Pénteken? Kis-kedden?

HUBIK: Ma! Most! Nyomban! Rögtön!

SÁNDOR: Akkor eltalálsz rögtön! Másodszorra!

HUBIK: Hát húzzad!

SÁNDOR (*int Marcinak és Tutának s rákezdi a nótát: A mellényem sárga pikét*).

HUBIK (*kitörő örömmel*): Ez az! Eltaláltad! (*Sándorhoz siet, átöleli, megcsókolja őt is, meg a másik két cigányt is. Sándorhoz*): Eltaláltad! (*Leveli a mellényt.*) Itt van! Ő Excellenciája nagy becsületszava szent! Vedd fel! (*Sándorra adja a mellényt, a kabát fölé.*) Húzzad! (*Éneklő*): A mellényem sárga pikét! (*Hirtelen abbahagyja az éneklést s rámered a Sándoron levő mellény zsebéből kifityegő óraláncra.*) Hohó! Ő Excellenciája nagy becsületszavával csak a mellényt ígertem! Az órát

nem! (*Kiveszi a mellényzebből az órát.*) Az órára szükségem van, mert Ő Excellenciája legnagyobb becsületszavára megígérttem szeretett nőmnek, hogy egyre otthon leszek! (*Megnézi az órát.*) Hahh, már háromnegyed egy! Sietnem kell. Rohannom kell! Segítsetek! A kabátom! (*Franci és Sándor segítenek neki a kabátját felvenni s a nagy sietségben a téli kabátot fordítva adják rá, úgy, hogy a hátán gombolják be.*) Siesünk! Mindjárt üti az egyet!

FRANCI: Esetleg többet üt!

HUBIK: Ismeri a feleségemet? Esetleg többet! Ő Excellenciája becsületszavára mondom: esetleg többet üt. (*Amennyire telik tőle elsiel a középén. A cigányok közben rárántják a Rákóczit s amint Hubik kívül van, abbahagyják s a jobbsarokba húzódnak s a Sándoron levő mellényre mutogatva heves beszélgetést jeleznek.*)

LIZI (*bejön balról*): Elment?

FRANCI: El! Szinte ruganyos léptekkel ment el.

LIZI: Nos? Jól sejtettük?

FRANCI: Kitűnően! Egy féllitert megevett s Ő Excellenciája becsületszavára mondom: elfelejtett fizetni!

LIZI: Szerencse, hogy nem volt jobb étvágya!

FRANCI: Szerencse! Igazán szerencse! Ennek öröme már zárhatnánk is! Nem gondolod, fiamkám?!

LIZI: Hátha jön valami jó vendég?

FRANCI: Szóval, te remélsz! Minden színpadi szerző remél s bizonyosra veszi, hogy az ő premierje sikerül! Pedig, ha sok savanyú, gyomorbeteg van a premieren, akkor fuccs! A rosszgyomrú embereknek itt se kell a kétórai záróra! Nemde?

LIZI: Úgy beszélsz, mintha ez csak az én dolgom lenne.

FRANCI: Én részemről azt mondom, hogy: lasci ate ohne speranza!

LIZI: Hadd el már azt az irodalmat. (*El balra.*)

FRANCI (*a kimérőasztal mellett leül s szundikál*).

(*Mikor Lizi kimegy, a cigányok előre jönnek, jobbra.*)

MARCI (*Sándorhoz*): A tiéd? Fenét a tiéd!

TUTA: Bibasz vagy, ha azt mondod, hogy a tiéd a lajbl!

SÁNDOR: Talán a szolgabíróé? Mi? Hát persze, hogy az enyém. Én találtam el a nótáját, nekem adta, a tulajdon testemre adta!

MARCI: Amit kerestünk, az nem a tied! A kereset háromfelé megy!

SÁNDOR: De ezt nem kerestük, ezt nyertem! Velem fogadott, nem veletek!

TUTA: Haj, haj, de nagy vicc volt kitalálni, mikor a Zöldfában folyton ezt húzatta!

MARCI: Mi is csak úgy tudtuk, mint te! Engem is megcsókolt!

SÁNDOR: De nem veletek fogadott, hanem velem!

TUTA: A keresetből két rész a tied, a többi a mienk!

SÁNDOR: Talán szétvágjam? Mi?

MARCI : Inkább szétvágjuk, de az igazságból nem engedünk !

TUTA : Tizenegy gyerekem van, nem hagyhatom a jussokat.

SÁNDOR : Hát mi jutna egyre? Egy gomblyuk?!

MARCI : Lyuk vagy nem lyuk, az mindegy. Igazságosan kell osztozni !

SÁNDOR : Talán Mátyás király lettél, hogy mindig az igazságot hajtogatod?!

TUTA : De kényes vagy, hogy már Mátyás királyról is csak viccelsz !

SÁNDOR : Az a vicc, hogy ti az én mellényemet akarjátok.

MARCI : Nem a tied ! Vedd meg a részünket.

TUTA : Vedd meg ! Fizesd ki a részünket !

SÁNDOR : Hát mit ér egy gomblyuk?

MARCI : Lyuk, nem lyuk ; a szövetségbe is van részünk.

TUTA : A bélésbe is ! Mindenbe !

SÁNDOR : Hát mit ér ez a szép mellény, ez a gyönyörű mellény?

MARCI : Vas úr talán tudja. Pesti ember mindent tud !

TUTA : Vas úr, tessék csak jönni.

FRANCI *(előre jön.)*

TUTA : Hát mit ér ez a mellény?

FRANCI *(nézegeti)* : Ez? Ez a mellény a Teleki-téri középárfolyamon ma is megér tizenöt pengőt.

SÁNDOR : Ez a komisz mellény tizenöt pengőt?

TUTA : Te mondtad, hogy gyönyörű, hát miért sértegeted a mi mellényünket?!

FRANCI *(még egyszer megnézi a mellényt)* : Hát Ó Excellenciája nagy becsületszavára mondom : ez a mellény ma is megér tizenöt pengőt. Divatmellény ! Igaz, hogy most nem divat, de tizenöt pengőt testvérek között is megér.

SÁNDOR : De mi nem vagyunk testvérek !

MARCI : Az se bizonyos !

TUTA : Apáról lehet !

SÁNDOR : Ilyen kapzsi bibaszok nincsenek a familiámban !

MARCI : De nagyra vagy vele ! Mintha bárónő lett volna a mamád !

FRANCI : Ne veszekedjete ! Adjátok el valakinek a mellényt s osztozzatok meg az árán.

SÁNDOR : Adjátok el, adjátok el ! De ki az ördög vesz ilyen átjatszott mellényt?

FRANCI : Talán akad valaki ! Az a fő, hogy ne veszekedjete, mert ez kihallik az utcára s még be talál jönni valaki ! *(Egy pillanatig csend; kint lábdobogás.)* No, lássátok, csend lett s már jön is valaki ! Hogy az ördög vinné a Zöldfába !

SÁNDOR *(leveti a mellényt)* : Nem koptatom a mellénye . . .

MARCI, TUTA : Megint kezded?

SÁNDOR : Mellénye . . . mellényünket. *(A mellényt ráteszi a jobb oldali asztal mellett egy szék karjára.)*

(A három cigány jobbra hátul leül a padra.)

SZABÓ (*bejön a középtájon, jóképű idősebb magyar; megrázza a bundáját*): Neki kezdett a hó megint! Takarosan hull!

FRANCI (*titkon dühöngve, de színlelt udvariassággal*): Van szerencsém. Méltóztassék helyet foglalni! (*A jobboldali vörösterítékes asztal felé mutat.*)

SZABÓ (*évődve*): Hm! Hát minek nézik itt az embert?

FRANCI: Bocsánat!

SZABÓ: Dohánybeváltáskor csak fehér asztalhoz ülök!

FRANCI: Méltóztassék akkor ide! (*A baloldali első asztalra mutat.*)

SZABÓ: Látom, itt már ettek!

FRANCI: Igenis, Hubik úr bort evett kanállal!

SZABÓ: Kanállal? No, bolond ember lehet ő kelme!

FRANCI: Egy kis ital volt benne! A mellényét itthagytá a cigánynak.

SZABÓ: Hát jó! Segítse le csak a bundámat.

FRANCI (*kellelten arcot vágva lesegíti a bundát s felakasztja*): Méltóztatik parancsolni? Bort, sört?

SZABÓ: Hát hozzon egy liter meleg bort!

FRANCI: Azonnal itt lesz! (*Félre*): Ez meg talán bicskával fogja a bort falatozni. (*El balra.*)

SZABÓ (*a cigányokat nézi egy darabig*): Aztán maguk vendégek, vagy cigányok vagytok?

SÁNDOR (*helykén*): Zenészek vagyunk, zenészek!

SZABÓ: Zenérek? De azért tudtok muzsikálni?

SÁNDOR (*helykén*): Ha valami úr húzatja, akkor tudunk!

SZABÓ: No, ez derék dolog!

FRANCI (*jön balról a meleg borral, kellellenül*): No, itt a meleg bor!

SZABÓ: Meggondoltam a dolgot! Eleget ittam már ma ilyet; nem iszom meleg bort! Adja csak oda ezt a bort a zenéreknak, vagy minek mondják magukat!

FRANCI: Amint parancsolja. (*Felélénkülve, félre*): Intelligens ember! (*A cigányokhoz viszi a bort.*)

SÁNDOR (*a másik két cigányhoz*): Úr ez, csak titkolja! (*Szedik elő a hegedűket.*)

FRANCI (*Szabóhoz*): Feketekávét méltóztatik talán?!

SZABÓ: Előbb egy üveg pezsgőt innék! Pukkanós bort! Dohánybeváltáskor ez dukál!

FRANCI: Pezsgőt! (*Felderülve, örömmel balra*): Ez már kezd premiere lenni!

SÁNDOR (*izgatottan nógatja a másik két cigányt*): Na, készen vagytok már?! (*Szabóhoz*): Meg tetszik engedni, hogy egy pár nótával szolgáljunk?!

SZABÓ: Hiszen ti nem tudtok muzsikálni! Azt mondtátok, hogy ti zenérek vagytok, vagy mi az istencsudája!

SÁNDOR: Kérem alássan, csak cigányok vagyunk mi!

SZABÓ: No, nem hittem volna, hogy ilyen hamar cigány lesz a

zenérből. *(A szék karján lévő mellényre mutat.)* Hát az a tarka lajbi a tietek?

SÁNDOR: Az enyém!

MARCI, TUTA *(egyszerre)*: A miénk, a miénk!

SÁNDOR: Hát jó, a miénk! Egy úrtól kaptuk!

SZABÓ: Egy úrtól?

SÁNDOR: Egy nótáért. Eltaláltam a nótáját. Azért adta.

SZABÓ: Egy nótáért egy tarka lajbit! Ilyet se hallottam, mióta kétágú vagyok! Aztán hárman fogjátok viselni ezt az egy lajbit?

SÁNDOR: Eladjuk s a pénzen osztozunk.

MARCI: Mint a kereseten.

TUTA: Két rész a Sándoré, egy-egy a mienk!

FRANCI *(jön a pezsgővel)*: Ez premiere! Ez az! *(Nagy tüntetéssel nyitja az üveget s a dugó nem durran ki.)*

SZABÓ: Nem pukkan?! Hát miféle pukkanós bor ez?

FRANCI: Most, kérem, ez a divat! Az író és művész urak így szeretik! Ez diszkrétebb! Hangnélküli durranás!

SZABÓ: Pedig szebb az, mikor az ember füle is örülhet a bornak.

FRANCI: A fülnek itt vannak Sándorék.

SZABÓ: Ezek a zenérek? No, majd kitapasztaljuk őket, de előbb adjon valami nagyobb poharat, mert ilyen kis pohárral el sem kezdem!

FRANCI *(a kimérőasztalról nagy poharat tesz elébe)*.

SZABÓ: No, hát ez már teszi! *(Nagyot iszik.)* Nem rossz épen. De a tavalyi dohánybeváltás után jobbat ittam. *(Sándorék rárántanak valami nótára.)* Csend legyen! Előbb más dolgom is van! *(Francihoz)*: Nézze az úr, menjen ki az utcára, a szánkóm itt áll az ajtó előtt, aztán a bundámat terítse rá a lovakra, a feleségemnek meg mondja meg, hogy bújjon a szalma közé, húzza a bundáját a fülére, aztán várjon.

FRANCI: Borfiú koromban annyit vesztettem a lóversenyen, hogy azóta nem merek többé semmiféle lóval kezdeni. De van egy udvarosom, az majd letakarja a lovakat s van egy feleségem, aki ért az asszonyokhoz s az majd megbékíti odakint az asszonyoságot. Egypár üveg pezsgőt nyugodtan el méltóztatik fogyasztani. Nemde?

SZABÓ: Majd meglátjuk!

FRANCI *(a bundával elmegy balra)*.

SÁNDOR: Most már szolgálhatunk egypár nótával?

SZABÓ: Még nem! Meg kell várni, míg a feleségem a fülére húzza a bundáját. Mert ő tudja, hogy ha én egyszer elkezdek nótázni s a dohánytermés árát a zsebemben érzem, akkor...

SÁNDOR: Akkor, könyörgök: tessék csak elkezdeni!

SZABÓ: Csend legyen! Megvárom, amíg visszajön a kocsmáros!

SÁNDOR: Vendéglős, kérem, vendéglős!

SZABÓ: Egy kutya!

SÁNDOR: Nem egy kutya, mert csak vendéglős kaphat két óráig zárórát! Mi sem játszanánk valami kiskocsmában!

SZABÓ: Aztán miért nem zenélnétek kiskocsmába?

SÁNDOR: Ezt úgy mondhatjuk, hogy az nem férne össze a társadalmi állásunkkal.

SZABÓ: Ez annyi, úgy-e, hogy ott nincsen olyan szép lajbi, mint ez, la!

SÁNDOR: Holmi kiskocsmába csak a vályogvető cigányok játszhatnak!

SZABÓ: Azoknak összeizél az izéjével?!

FRANCI *(jön balról)*.

SÁNDOR: No, itt van már a vendéglős úr!

FRANCI: Minden rendben van! A lovakat letakarta az udvaros. Meg vannak elégedve! Az asszonyág meg azt mondta, csak tessék vígan mulatni, ameddig csak tetszik, ő békén alszik!

SZABÓ: Ezt mondta volna? No, hallja, tisztelt úr, akkor maga nem az én feleségemmel beszélt!

FRANCI: Pedig azt mondta! Nem épen így, nem szóról-szóra így mondta, de szavainak ez volt az értelme!

SZABÓ: Hát, ha felel érte, akkor elhiszem, mert ha az asszony nem ezt mondta volna, akkor is azt tenném, amit akarok! *(Iszik.)*

FRANCI: Parancsol még egy üveggel? Behűttetem!

SZABÓ: Majd időmultával! Csak sorjával!

FRANCI *(jobbra előre jön)*: Az első üveg a feleségével s a lovaival szemben felkeltette bennem a leendő hoteliért; de úgy látszik, tévedtem! *(Leül a jobboldali asztal mellé s szundikál.)*

(A cigányok, eddig készülődve, rárántanak valami nótára.)

SZABÓ: Csitt! Micsoda össze-vissza izé ez! Hiszen nem vagyok én se vigéc, se fiskális!

SÁNDOR: Talán azokat a szép régi nótákat tetszik szeretni?

SZABÓ: Persze, hogy persze.

SÁNDOR: Olyanokkal is szolgálhatunk. Hiszen én vagyok a Szabady gróf úr udvari szállítója! Száz pengőt ad egy régi, igazi régi nótáért!

SZABÓ: Annyit én sem sajnálnék!

SÁNDOR: Ez régi, ezt nem tetszett még hallani! *(Rákezdik a nótát.)*

SZABÓ *(dudolja)*:

Nem zörög a zugi malom.

A zúgását nem hallhatom.

Talán beteg a molnárja:

Szerelem a nyavalyája.

No, úgy-e, hogy tudom! Valami öreg pásztornótát húzzatok.

SÁNDOR: Pásztornótát? Pásztornótát?

SZABÓ: Azt! Az én öregapám bánhegyesi juhász volt. Dalos ember volt. Tőle tanultam egypár olyan nótát, hogy a te grófod ezer pengőt is megadna egyért-egyért!

SÁNDOR : Tessék eldalolni egyet-kettőt ! Hadd tanuljam meg.

SZABÓ : Úgy-e, jó volna? Bezzeg, mikor bejöttem, kutyába se vettek !

MARCI : Annyi parasztot néz most az ember úrnak, hogy aki igazán úr, azt se ismeri meg mindjárt !

TUTA : Úrrá tenne az úr bennünket egy-két nótával, mert a gróf úr fizet, mint egy maecenás vagy mi a fene.

SZABÓ : Aztán én csak úgy ingyenbe tanítsalak benneteket, mikor ti száz pengőt fogtok kapni egy nótáért a grófotoktól ? !

SÁNDOR : Gazduram csak évődik velünk ! Nekünk nincs pénzünk !

SZABÓ : De van egy lajbitok. Adjátok el !

MARCI : De kinek ?

TUTA : Hát vegye meg gazduram !

SZABÓ : Már mint hogy én? *(Nevet.)* No, velem lehet okosan beszélni. Nézze csak, vendéglős úr !

FRANCI *(hozzá siet)*: Egy üveg pezsgőt parancsol ?

SZABÓ : Nézze csak, vendéglős úr, mit ér ez a mellény ?

FRANCI *(csalódottan, megnézi a mellényt)*: Tizenöt pengő ! Hubik szerint Ő Excellenciája nagy becsületszavára : tizenöt pengő !

SZABÓ : No, adok érte három juhásznótát. Kell? Nem kell? *(A három cigány összebújik s nagy gesztusokkal tanácskozik.)* Hát, vendéglős úr, igazán megér ez a mellény tizenöt pengőt ?

FRANCI : Mint egy fillért ! Parancsol még egy üveggel ?

SZABÓ : Majd időmultával !

FRANCI *(savanyú arccal megint jobbra, előre megy s leül az asztal mellé)*.

SÁNDOR *(Szabóhoz)*: No, három juhásznótáért odaadjuk a mellényt. Gazduram is jó üzletet csinál, mi is megtaláljuk a számításunkat a gróf úrnál. Tessék hát kezdeni.

FRANCI *(félre)*: Most ezek itt üzletet csinálnak ! S ezért kell nekem virrasztanom ! Szép kis premiere !

SZABÓ : Hát ez lesz az első ! *(Elénekel egy régi pásztornótát. A cigányok eleinte baktatva kísérik, a második strófánál már bátran s jól.)* No, ez volt az első. Tudjátok már ?

SÁNDOR : Már tudjuk ! A gróf úrnak ez bizonyosan tetszeni fog. Aztán melyik a második ?

SZABÓ : Ez la. *(Énekel egy másik nagyon régi nótát; a cigányok úgy játszanak, mint az első nótánál.)* Na, hát ez kettő !

SÁNDOR : Derék egy nóta ! Megér száz pengőt, akarom mondani egy darabot a mellényből !

FRANCI *(Szabó elébe állva)*: Parancsol még egy üveggel ?

SZABÓ : Majd időmultával ! Előbb ezekkel végzek !

FRANCI *(csalódott arccal iménti helyére menve)*: Kár volt a feleségét s a lovait dédelgetni !

SZABÓ *(a cigányokhoz)*: Ez lesz a harmadik. *(Elénekel egy régi*

vidám pásztornótát s táncol. A cigányok úgy kísérik, mint az első s második nótát.) Tudjátok? Mind a hármát tudjátok?

SÁNDOR (*halkan petyegtetli egy ideig a hegedűjét*): A Laji itt bizonyosan cist fogna, a számár, pedig ez tiszta c.

SZABÓ: Tudod már?

SÁNDOR: Micsoda primás lennék, ha meg nem tanultam volna? ! Persze, hogy tudom!

SZABÓ (*Marcihoz s Tutához*): Ti is tudjátok?

MARCI, TUTA (*egyszerre*): Tudjuk! Tökéletesen!

SZABÓ: Hát akkor már most enyém a lajbi. Hocci!

SÁNDOR: Mintha a szívem gyökerét húznák ki!

TUTA (*fogja a mellényt, elől megkerülve az asztalt, átadja Szabónak s a helyére visszamenet zsebrevágja az asztalon levő ezüstkanalat, úgy, hogy ezt csak a közönség veheti észre*).

SZABÓ: No, a mellénnyel készen vagyunk! Jó lesz a gyerekeknek sapkabélésnek!

SÁNDOR: Vétek azt felválni!

SZABÓ: Hát csak nem gondoltad, hogy én ilyet magamra veszek? Hanem a sapkáról, a gyerekekről eszembe jutott az asszony. (*Marcihoz*): Ugorj ki csak, te füstös s nézz ki a ház elé, hogy mi van a lovakkal?

MARCI (*el a középen*).

FRANCI (*félre*): Most jön a premiere! (*Nevet magában*.)

MARCI (*berohan a középen*): Nincs itt se ló, se szánkó, se asszony!

SZABÓ (*nagy ijedten*): Tyűh, az árgyélusát! Ellopták a lovamat, meg a feleségemet!

MARCI: Úgy esik a hó, hogy semmi nyom nem látszik!

SZABÓ: Hát mihez kezdjek?! Szaladjatok hárman háromfelé! Száz pengőt kap, aki meghozza a szánkót, meg a lovakat.

(*A három cigány veszett sietlőséggel felkapkodja a sarokban a téli gunyáját*.)

SÁNDOR: De a száz pengő nem kereset!

MARCI: Épen kereset, mert a szánkót s a lovakat keressük!

TUTA: Nagyon is kereset!

(*A három cigány egymást taszigálva kirohan a középen*.)

FRANCI (*kacag*).

SZABÓ: Még nevet is! Hát járja ez? Azt se tudom, mit csináljak!

FRANCI: Nevelsen! (*A baloldali ajtón kiszól*): Lizi!

SZABÓ: Nevelsek, mint a kárvallott fazekas?

FRANCI: Itt jön a felesége! Deus ex masina!

(*Szabóné Lizivel bejön balról*.)

SZABÓNÉ (*szemrehányással az urához*): Hogy meg ne fagyjak a léketlenségem miatt, ez a jó asszonyság behívott magához.

SZABÓ: Jó, jó! De a lovak, meg a szánkó?

LIZI : Az udvaros behajtott az udvarra az állás alá, a lovak hát ott vártak védett helyen !

SZABÓ : Derék dolog ! Ejnye, de megijedtem ! Rühellem, de kutyául megijedtem ! Az Isten áldja meg magukat, hogy így megmentettek a kártól ! (*Kezel Lizivel és Francival.*) Ha mifelénk járnak : el ne kerüljenek ! No, gyerünk, anyjuk ! Az ijedtségtől elment a kedvem mindentől ! A forralt bor meg pezsgő árába itthagynom ezt a lajbit ! Maga mondta, hogy megér tizenöt pengőt. (*Franci kezébe adja a mellényt.*) Hát urasan fizettem ! Soh'se köszönje ! Szívesen adom. Kár volna bélésnek. Viselje egészséggel. (*El a középen, utána Szabóné.*)

FRANCI (*attól kezdve, hogy Szabó a mellényt említi, folyton közbe akar vágni*): De, kérem ! Bocsánat ! De, kérem ! (*Mikor aztán Szabóék elmennek, tréfás kétségbeeséssel*): Megüt a guta ! Ez a premiere bevétele ! Egy lajbi ! (*Nevelve az asztalra dobja a mellényt.*)

LIZI (*csipősen*): Hiszen, te mint életművész, nem szereted a pénzt, utálod a pénzforgalmat, hát ma mellényforgalom volt ! Kívántad ! (*A középpajtó megzörren.*) Ki jön még, az Istenért?! (*Az ajtó bevágódik s beront Hubik.*) Jajj!

FRANCI : Hubik-repriz? !

HUBIK (*nagy izgatottsággal*): Hol vannak a cigányok?

FRANCI : Szaladnak egy szánkó után !

HUBIK : Merre szaladnak?

LIZI : Három felé !

HUBIK : Végem van ! A feleségem kidobott s azt mondta : megöl, ha mellény nélkül megyek vissza. (*Megpillantja az asztalon a mellényt.*) De, hah, itt a mellényem !

FRANCI : Ez az enyém !

HUBIK : A cigánynak adtam !

FRANCI : Ön eladta egy nótáért ; a cigánytól megvette egy gazda három nótáért s a gazda nekem adta banknóta helyett. Tehát az enyém ! Nemde?

HUBIK : És a forgalmi-adó? Lerótták a forgalmi-adót és a luxus-adót?! Mi? S a vigalmi adót?! Mi? !

FRANCI (*hirtelen elhatározással*): Ne ijesztgessen, mert én semmitől se félek, csak az adótól ! Inkább visszaadom a mellényt ! Visszaadom adómentesen, de ígérje meg, hogy ezután mindig csak a Zöld-fába fog járni !

HUBIK : Megígérem ! Ő Excellenciája legnagyobb becsületszavára ! Az ég áldja meg önöket ! Megmentették az életemet. (*Zokogni kezd s a nyakába akar borulni Francinak és Lizinek is, akik kituszkolják.*)

LIZI : Most már mellénybevétel sincs !

FRANCI : De legalább Hubik se lesz !

LIZI (*a baloldali asztalról szedi le az edényt s felsikolt*): Hol az ezüstkanalam? Hol az ezüstkanalam? !

FRANCI : Ha nincs itt, elplagizálta valaki !

LIZI : Jaj, jaj, ellopták az ezüstkanalamat !

FRANCI : Fiamkám, hiába jajgatsz ! Ha valamelyik cigány lopta el, az letagadja ! A gazdáról nem tudjuk, hogy kicsoda s hol lakik, de az nem is lop ezüstkanalat ! Hubik pedig még nem olyan nagy úr, hogy rá lehetne fogni azt, hogy ezüstkanalat lop ! Nemde? !

LIZI : Ez borzasztó, ez rettenetes !

FRANCI : Fiamkám, majd odabent sírj ! Féltető ! Azért is zárunk ! Fordítsd rá a kulcsot s gyujts gyertyát !

LIZI (*sietve bezárja a külső ajtót s a kimérőasztalon gyertyát gyújt*).

FRANCI : Én eloltom a rundbrennert. (*Egy székre felállva babrál a lámpával.*) Ennek se lesz több izzóharisnyája ! Járjon mezítláb, mint más becsületes lámpa ! Az is gazember, aki még egyszer kilenc órán túl nyitva tart ! Ha a Zöldfa belepukkad, akkor se ! Életművészek leszünk ! Nappal dolgozunk s éjszaka alszunk ! Nemde? ! (*A lámpa elalszik. Az ajtón kopogtatnak.*) Fújd el a gyertyát ! Fújd el a gyertyát !

LIZI (*elfújja a gyertyát, a szín elsötétül*).

FRANCI : Még valami nyomorult vendég be akar jönni ! Olyan nincs ! Fiamkám, add a kezed ! (*Kézenfogva a feleségét, óvatosan, lábujjhegyen balra kijelé lopóznak.*) Szerencsére vége a premiernek ! Nemde? !

Bartóky József.

(Függöny.)

A STRANDON.

— «Csókolom kezét!» — s egy félhalk: — «Jónapot!» ...
Csak ennyi az, mit hallanom lehet.
S mit láttam? Semmit. Udvarias, szíves
Köszöntést s visszabólintó fejet.

Tovább hullámszik tarkán a tömeg,
Bókok, unalmak, röpké sóhajok,
Mosoly, kacérság, csábos új ruhák,
Karsú bokák és napcsókolt karok ...
A Vág is zúgva hömpölyög tovább,
A zenekar egy léha valcert játszik,
A hétköznap közömbös malma öröl
S a forgatagban semmi új se látszik.

Pedig vihar száguldott át a strandon,
Nem látva jött, nem érte távozott,
Mig ennyi hangzott: — «Csókolom kezét!»
S rá válaszolt a félhalk: — «Jónapot!»
Két üstökös, két izzó, mély világ,
Két szikraöntő, szenvedélyes lélek
Forró viharban egybeolvadt ...

Pöstyén, 1923 augusztus.

Tichy Kálmán.

ÚJ NACIONALIZMUS.*

NEM AKARUNK mindig félárnyékban ülni, nem akarunk mindig nyomorogni és nélkülözni, pusztulni és tengődni, hanem az erkölcs és a tudás hatalmával meg akarjuk hatványozni a magyar munka termékenységet és ennek a termékeny munkának révén módosabbak, e révén figyelme-szebbek és mindenek felett öntudatosabban magyarok akarunk lenni. Ez a magyar neonacionalizmus egyedüli egészséges célja.

Ezeket egy magyar miniszter írja, gróf Klebelsberg Kuno, miután éveken keresztül reszortja keretén belül gyakorlatilag is megmutatta, hogy mit ért e jelentőségteljes mondatok alatt. Megtörtént tehát és épen a magyar glóbuson történt meg az a csoda, hogy valaki előbb kipróbál és bemutat, megvalósít és életté konstruál valamit s csak azután ad hozzá jelszót, amelynél fogva marokra lehet fogni, mint egy zászlónyelet. Ki lehet tűzni és harcba lehet vinni az eszmék és törekvések, programmok és ideálok egész komplexumát. Csodát mondtam, pedig csak azt kellett volna megállapítanom, hogy Klebelsberg gróf nem tett egyebet, mint szerencsés és gazdag tartalmú kifejezést talált arra, amire rá lehet építeni az új Magyarországot. Nacionalizmus: ez a szó benne van a lelkekben azóta, amióta egyrészt a nemzetközi helyzet bonyodalmai és katasztrófái — háború és béke — másrészt pedig nemzetközi ellenhatások és nemzetközi eszmeáramlatok — forradalom és bolsevizmus — új világot teremtettek a romba döntött régi világ helyén. Nacionalizmus: e gondolat újra-éledése természetes reakciója volt az internacionalizmus szörnyű bűntevéseinek, amelyek területileg megcsonkították s aztán lelkileg lealjasították Magyarországot. A bűnből és aljasságból kivergődve modus vivendire volt szüksége ennek a nemzetnek s egy évtized szenvedései és tanulságai megmutatták, hogy az élet folytatása csak nacionalista alapon képzelhető el. A nacionalizmus mint politikai jelszó győzött a többi jelszó felett, de valljuk be, nem sokan vannak, akik tisztán látják a szó valódi és teljes jelentését. Nem véletlen, hogy az olaszok, akik a maguk, szinte desztillált nacionalizmusával egyszerűen megdöb-bentették a liberális, demokrata vagy szociálista Európa lelki arteriosclerózisban szenvedő békebeli politikusait, új nevet és új jelszót adtak az új életprogramnak. Ezt is Klebelsberg mondja: «Ha kérdem, mi a fasizmusnak igazi belső tartalma, nem láthatom másban, mint abban az olasz nacionalizmusban, amelynek szintén újak a céljai».

Ebben a mondatban a hangsúly az utolsó három szón nyugszik: *újak a céljai*. Mert Olaszországban is régi gondolat a nacionalizmus, de a régi nacionalizmusnak Mussolini nem sok hasznát vette. VIII. Károly francia király itáliai betörése óta Velence, Firenze, Róma és Nápoly kiábrándult az idegenek szerelméből. A renaissance kornak művészetekben az egekig emelkedett, de politikai

* Ez a cikk Klebelsberg grófnak a *Néptanítók Lapjában* a neonacionalizmust tárgyaló fejtegetéseire utal, amelyek fontosságuknál fogva kívánatosá tennék, hogy e kérdésben megszólaltassák kultúrhistorikusainkat és kultúrpolitikusainkat.

erkölcsökben a pokol fenkéig süllyedt szellemét felváltja a nemzeti öntudat ébredése s attól kezdve Olaszország a nemzeti egység és politikai függetlenség felé törő harcában négyszáz évig minden nap megismétli a nagy zord nacionalista pápa szavait :

— Ki a barbárokkal !

Ez volt Itáliában a régi nacionalizmus jelszava és körülbelül egész tartalma is. Amiközben csakugyan megtisztogatták Itáliát a barbároktól és megalkották az olasz királyság egységét, a régi nacionalista hordóból kifolydogált a bor s a háború előtt a liberalizmus, a háború után a kommunizmus azzal fenyegetett, hogy minden küzdelem hiábavaló volt. Minden jó olasz reszketett, hogy Itália visszasüllyed oda, ahol a mult század elején volt, amikor Byron egész Velencét ezzel a három szóval jellemezte :

— *Excellenza per la Bottiglia!*

Hogy nem így történt, azt Olaszország annak a nacionalizmusnak köszönheti, amelynek *újak a céljai*.

Az új célok érdekében adta Klebelsberg gróf is a maga politikájának ezt az új szót : *neonacionalizmus*.

* * *

Ki a barbárokkal ! — a modern Itália belátta, hogy ebből a jelszóból nem lehet megélni. Klebelsberg gróf észrevette, hogy Magyarország sem tud talpraállani a régi magyar nacionalizmus gondolati és programmtartalmával. Mert mi volt — kérdi a magyar nacionalizmus tartalma? Elsősorban küzdelem az osztrák centralizáció és germanizáló törekvésekkel szemben. Ez tárgytalanná vált, miután elszakadtunk Ausztriától. Másodsorban harc volt a magyar állameszmének beplántálásáért azoknak a népeknek lelkébe, amelyek hazánk területén épen abban az időben szaporodtak el, mikor a török és a német egyaránt pusztította a magyart. Ez a törekvés is tárgytalanná vált. A magyar nacionalizmus ekként elvesztette legfőbb tartalmát s így a régi érzés elé új célokat kell állítani.

Klebelsberg cikke konkretizálja az új célokat is : vagyonosodás és művelődés. Ez az a két közsál, amelyre fel akarja építeni a neonacionalista Magyarországot. Valljuk be, egyén, társadalom, nemzet, állam életének, minden földi életnek ez a kettős célja nem új megállapítás ; nem is lehet másként élet e siralomvölgyében. De valljuk be azt is, hogy a magyar élet — s ebben talán csak az orosz élet, a Gogol, Turgenyev, Dosztojevszkij orosz élete hasonló hozzá — ezt a két principiumot mindig kihagyta a számításból. S ha a szellemi és anyagi többtermelés — ez az új nemzeti szellemű program — az egész világon természetes és ösztönös principium volt, nálunk, Magyarországon szinte ki kellett találni, sőt talán rá kell erőszakolni a társadalomra. Nem. Volt még egy ország, amelynek népe még mélyebbre süllyedt. Ennek az országnak a népe évszázadokon át ebből akart megélni, hogy «versenyezve hitták be az idegeneket, spanyolt franciával állították szembe, németeket fizettek, hogy kiűzze a svájcit s nem jutott eszükbe, hogy minden idegen sereg, amelyet behívtak, valósággal nem egyéb éhes sáskarajnál.» Ez volt az a nép, amely később az *Excellenza per la battaglia* alapján akarta biztosítani egzisztenciáját. És most? Ez a nép mutatta meg, hogy milyen új célokat lehet tenni a régi érzések elé s hogy a régi érzések és új célok találkozása mit jelent egy nemzet gazdasági és szellemi többtermelése terén.

Sajátos magyar sors, hogy erre évszázadokon át, sőt még a világháború

után következő válságos években sem jöttünk rá mindaddig, míg erre a külső viszonyok rá nem kényszerítettek. Még ma is vannak Magyarországon sokan — többen, mint gondolnók — akik a nacionalizmust Magyarország szempontjából öngyilkos politikának tartják s helyette azokat az elgondolásokat propagálják, amelyek a magyarság modus vivendijét valamiféle nagy európai közösségbe való beleolvadásban látják. Páneurópa vagy a régi monarchia kereteinek visszaállításra között reánk, magyarokra nézve nincsen nagy különbség s ha valaki a régi monarchia visszaállításában látja ezt, okosabban teszi, ha egy lépéssel tovább megy és az *Európai Egyesült Államok* utópiájában keresi a magyarság további fennmaradásának lehetőségét. És ezt a lépést már sokan meg is tették. Európai Egyesült-Államok! Ragyogó gondolat. Újnak ugyan nem új, már a háború előtt hirdették a nemzetközi politika csodadoktorai minden európai nyavalya meggyógyítására. A nemzetközi politikában ugyanazt a szerepet játszotta, mint a középkori természet-tudományokban a fekete mágia, az ars magna Lulli, az asztrológia, az alkimia vagy a kabbala. Valóságos Kolumbus tojása, örök mozdony, örök élet elixirje. Egyszerre megszünteti a háborút, szükségtelessé teszi a vámvonalakat, egységesíti a valutát, tökéletesen lefegyverzi Európát, fölöslegessé tesz minden flottát és hadsereget. Új aranykort varázsol a földre az az emberiség olimpuszi derűben éli az antik istenek boldog és gondtalan életét.

Nem kell hozzá egyéb, mint hogy a haza fogalma fölé egy tágabb haza fogalmát emeljük, egy egyetemes nagy hazáét, amelynek a brit birodalom királya és India császára époly egyszerű polgáralattvalója lesz, mint az albániai hegyipásztor, vagy a szicíliai lazzaroni. És ne gondolja valaki, mintha az Európai Egyesült-Államok eszméje utópia volna! Ezt már megvalósították az óceánon túl, Északamerikában, ahol szürke egyetemi professzor vagy újságkiadó, ügyvéd, esetleg vidéki főbíró elnöklelte alatt új aranykorszakot él az Unió százmilliónyi embertömege.

Aki a nacionalizmus gondolatát diadalra akarja vinni, annak ott kell kezdeni a dolgot, hogy megértesse a nemzettel: nincs más modus vivendi, mint a magunk nemzeti erejére támaszkodó önálló és teljes magyar államélet, mint öncél. Az ember nem is hinné, hogy ez egyszerű, sőt banális igazságnak most, a trianoni katasztrófa óta mennyi tagadója van. Hogy hány ember fantáziál dunakonföderációról legalább is, ha már nem mer elmenni az Európai Egyesült-Államok rögeszméjéig. Ezek az emberek kimutatják, hogy Magyarország minden bajának okozója a nemzeti öncélúsághoz, a független és önálló magyar birodalomhoz, a szentistváni határokhoz, a Hungária irredentához való makacs nacionalista ragaszkodás, amint hogy az emberiség minden bajának oka a haza és a nemzet fogalmához ragaszkodó oktalan patriotizmus. Ez az oka annak, hogy Európa egyik felében ipari túlprodukciónak van, a másik felében munkátlanság. Ez okozza azt, hogy az európai államok egymás közt el vannak adósodva; ez teszi szükségessé a rengeteg vám-, adó- és határvédelmi adminisztrációt; ez szítja egymás ellen való gyűlöletre Berlint és Páriszt, Budapestet és Prágát, Moszkvát és Bukarestet, Belgrádot és Rómát. És újból elkezdődik a pacifista agitáció és a munkásságnak a nemzetközi sztrájkokra izgatása és mialatt az Európai Egyesült-Államok apostolai a különböző európai országokat össze akarják olvasztani, megbontják az országokon belül a honfitársak egyetértését, égő gyűlöletet fakasztanak az egyes nemzetek fiai közt, egymásra uszítják a konzervatívokat és a radikálisokat, a demokratákat és a nacionalistákat, a kapitalistákat és a proletárokat.

Az emberi naivitás égbekiáltó dokumentumai közé tartozik az a tragikus kihatású tévedés, hogy bármely európai állam csoportot belátható időközön innen ép úgy egységbe lehessen forrasztani, mint ahogy egységbe fordadt az Európából kivándorolt, hazájától elszakadt, fajiságából kivetkőzött amerikai embersokaság. A Dunakonföderáció vagy az Európai Egyesült Államok jámbor apostolai nem veszik észre, hogy ezzel akaratlanul előkészítik a talajt egy olyan izgatás befogadására, amelynek célja szintén egy Európai Egyesült Államok felépítése, de nem a megértés és a testvéri összeborulás, hanem az osztályharc, forradalmasítás és a diktatura propagandájával. Ha jól tudjuk Lenin és hívei is európai egyesült államokat akarnak, ők is ki akarják irtani az emberek lelkéből a nemzeti és faji differenciák kórokozó bacillusait és ma is azon fáradoznak, hogy Szovjet-Oroszországból kiindulva és Szovjet-Európa megteremtésén keresztül forradalmasítsák és egy világtanácsköztársasággá tömörítsék az egész emberiséget.

Semmi nem bizonyosabb a világon, mint az, hogy az Európai Egyesült Államok eszméje mindaddig meg nem valósulhat, ameddig az európai államok külön-külön le nem zülленek a gazdasági és erkölcsi csőd katasztrófájáig. Ez pedig csak egy rettenetes forradalmi epidémiában, egy egész Európán végig viharzó forradalom haláltusájában tombolja ki magát, mielőtt elmerülne az elnemzetietlenedés végső agóniájában. De ha nem is sikerülne a világferradalmisító szovjetpropaganda, akkor is fenyegetne a veszély, hogy az Európai Egyesült-Államok világtörténelmi szerepe nem volna egyéb, mint a hatalmas népek antantja a gyengébb népek elnyomására. Kizsákmányolók és kizsákmányoltak Európája volna az, amelyben végül a legszívósabb, a legkegyetlenebb és a legszerencésőbb faj ragadná magához a hegemoniát. És nagy kérdés, hogy a győztes faj volna-e a legérdemesebb és a legéletképesebb s hogy ez a centralizáció nem jelentené-e a fehér faj kulturális hegemoniájának összeomlását az Ázsia felől nyugatra tendáló sárga fajok ellenállhatatlan nyomása alatt. Annyi bizonyos, hogy mielőtt az Európai Egyesült-Államok eszméje megvalósulhat, egy európai egyesült forradalom rothasztaná el az állami szuverenitás és a nemzeti függetlenség sok évezredes tradícióját. Hogy aztán ebben a forradalomban egy amerikai stílusú demokratikus unió vagy pedig egy orosz mintára hevenyészett szovjetdiktatúra tenyészne-e ki, ez legalább is ötven százalékban kétséges probléma.

Külföldön sokszor vádolják Magyarországot azzal, hogy türelmetlenül és túlzottan nacionalista ; az igazság az, hogy aki a neonacionalizmus gondolatát diadalra akarja vinni, annak előbb nacionalistává kell tennie ezt a szegény, megriadt, sokfelé ráncigált és zavaros lelkű magyar társadalmat.

* * *

Neonacionalizmus: ez a jelszó a Klebelsberg-féle fogalmazásban, az anyagi és szellemi többtermelés gondolatával az új Magyarország legtermékenyebb és legáldásosabb jelszava lehet nemcsak azért, mert tartalmas és mély, nemcsak mert megnyugtató és a nemzet minden igaz fia számára biztosítja az együttműködést, hanem mert optimista és lelkesítő is. A Klebelsberg-féle új nacionalizmus jelszava összefoglalja az élet, a tavasz, a megújulás, a rinascimento hajnali harangcsendülését. Klebelsbergnek az a szerencsés gondolata támadt, hogy rámutasson arra: az egyes ember és a nemzet is, ha nagy krízisen esik át, nemcsak kárát látja a krízisnek, hanem hasznát is.

Valóban, itt az ideje, hogy jó kereskedők módjára mérleget csináljunk és megvizsgáljuk, mi maradt meg nekünk, magyaroknak, a nagy krízis után. Bizonyos, hogy olyan értékeket veszítettünk, amelyek pótolhatatlanok. Nagy összeomlás volt. Nem maradt kő kövön s a pesszimizmusnak minden joga megvan leülni Karthagó romjain és megsiratni a régi jó időket. Megértjük, hogy valaki, akinek élete, egzisztenciája, érzés- és eszményvilága a multban gyökerezik, kétségbeesik az idők változása felett. A magyar faj konzervatív és tradíciós: az apák nemcsak érzik, de be is tudják bizonyítani, hogy régen minden jobb volt, mint most. Visszasírják a régi erkölcsöket, a patriarchalis élet igénytelen szépségeit, azt a régi jó Magyarországot, amely olyan volt, mint egy nagy családi uradalom, az emberek itt békességben és szent együgyűségben éltek, erkölcsösek és könnyelműek voltak, égből hullott mannával táplálkoztak és nem ismervén a jó és a gonosz tudásának fáját, egyformán képtelenek voltak a jóra és a rosszra. Egy gyengéd és okos József megállította a fejük fölött a napot és a dominium mezőin a lelkek örök langyos tavaszában szerény, de jóillatú virágok, az ősi magyar lélek egyszerű erényei illatoztak. Megérttem, ha sokan visszasírják ezeket az időket.

De az is bizonyos, hogy nem jönnek vissza. Elmultak. Új idők jöttek és a magyarságnak ezekhez az új időkhöz kell alkalmazkodni. Ez életkérdés. Minden attól függ, hogy a magyarságban van-e annyi lelki rugalmasság és akklimatizálódó képesség, hogy a változott világhelyzetben is meg tudja állni a helyét.

A háború kitörése óta több mint tizennégy év mult el és azóta sok minden történt. Most mind sűrűbben kell átvizsgálni a könyveinket és gondos üzletemberek módjára reális mérleget kell felállítanunk, hogy tulajdonképen, hogy is fest aktiváink és passzíváink képe.

Ennek az egyenlegnek a kiszámítása kötetekre való tanulmányt igényelne. Elszórva, szakok és részletek, szempontok és tendenciák szerint meg is jelentek már ilyen tanulmányok. De szükséges volna, hogyha valaki szintetikusán kimutatná, életerő, munka, termelés, érték-, vagyion- és jövedelemeloszlás, életstandard, perspektíva, világnézet, erkölcsi és anyagi erő, nemzeti és faji fejlődés dolgában mit veszítettünk és mit nyertünk a háború által.

Mert jól jegyezzük meg: nyertünk is, nemcsak veszítettünk. Bölcs és életrevaló ember a katasztrófából is leszűri a hasznát. A saját kárán is tanul. És ha tanul, esetleg a kárt is kárpótolni tudja és az elvesztetteket is vissza tudja szerezni. Az a kérdés tehát, tanultunk-e valamit a saját kárunkon?

Tanultunk, — ezt még az augsburgi hetek, a Koppányok s azok a sírvaigadó magyarok sem tagadhatják, akik a nemzetmentésben szép és megrázó elegiákon és gyászénekeken, vagy keserű istenkáromlásokon és testvérharcokon túl sohasem mennek. A háború után a régi világ politikusai attól féltették Magyarországot, hogy elbalkanizálódik. Ma már látjuk, hogy ez ellen legalább is jó volt az új magyar kultúrpolitika. Vagy nem jobban hasonlított-e a Balkánhoz az a régi Magyarország, amelyben a nemzet államalkotó része csak földmíveléssel (silány és kezdetleges őstermeléssel és állattenyésztéssel) meg hivatalnokoskodással foglalkozott és az anyagi és szellemi termelés nyugati formáit — kereskedni, ipar, pénzüzet, orvosi, ügyvédi gyakorlat, ujságírás, irodalom, tudomány, művészet — átengedték idegeneknek? Ma a főszolgabíró vagy a vidéki gentry-földbirtokos fia bankban könyvelősködik s a tőzsde körül épűgy otthon van, mint a fűszerimport rejtjelmeiben. A főváros a magyar középosztály vezetése alatt volt s a közüzemeket régi magyar családok fiai

igazgatják. A sajtóban nem szégyen nacionalista és konzervatív eszméket hirdetni s a színházakban megbukik vagy elő sem merik adni a magyargyalázó darabokat. Emlékezzünk csak arra a korra, amikor Budapesten az egész sajtó a könyvkiadás, a művészet pedig majdnem kizárólag, nemzetközi, radikális, sőt nemzetellenes kézben volt. Gondoljunk arra, hogy a millenárius évek és a világháború között levő esztendőekben Budapest szellemi életét a XX. Század, a Galilei kör, a demokrata blokk és a szociáldemokratákkal szövetkezett baloldali sajtó irányította. Ma a kulturális közélet már magyar. Maga a magyar lélek is megerősödött. Kinyílt a szemünk és tudatossá lettünk erényeinkkel és bűneinkkel szemben. És kultúrfölényünk a minket környező népek viszonylatában vitathatatlan és egész Európában elismert tény.

De ez még csak nacionalizmus. A Klebelsberg-féle neonacionalista gondolatban több van.

Közgazdasági orientációkról a háború előtt csak kereskedelmi kamarák, iparegyesületek, gyárszövetségek, merkantilista ankétek és bankigazgatói értekezletek keretén belül esett szó, — most ez a legaktuálisabb, a legnépszerűbb és a legizgatóbb téma. Mindenki érzi, hogy Magyarország még ezt a maroknyi nyolcmillió lakosságát is csak úgy tudja eltartani, ha minél többet és minél nagyobb haszonnal dolgozik. Minél nagyobb haszonnal, — ezen van a hangsúly, mert azt is kezdi mindenki megérteni, hogy a világgazdasági konjunkturák törvényei szerint egy nemzet csak akkor tud megélni a maga munkájából, ha ezt a munkát a lehető legnagyobb haszonnal értékesítheti is. A földművelő állam hiába túrja a földet, hiába öntözi verejtékével a rögöt, a munkája csak akkor lesz produktív, ha a föld hozadékából elő tudja állítani az ország ipari és kulturális építményeit is. Magyarországnak ma nincsen vasa, szene, fája, sója, tehát annyi búzáat kell termelnie és azt olyan áron kell értékesítenie, hogy teljék belőle vasra, szénre, fára, sóra és is, hogy ne is beszéljünk posztóról, csizmáról, közigazgatásról, közrendészetről, népiskolákról és egyetemről.

Modernül gondolkozó nemzetnek arról is le kell mondania, hogy kikapcsolja magát a nemzetközi gazdasági élet vérkeringéséből, önállóan rendezkedjék be az élet minden szükségletének kielégítésére. Erre még olyan óriás egységek sem képesek, mint az angol világbirodalom vagy pedig Oroszország, vagy ha nagy kinnal képesek volnának is arra, tudják, hogy nem érdemes, mert a gyapotot olcsóbban tudják előállítani Egyiptomban, mi ntbárhoz a világon s a német kémiai ipar olcsóságával nem konkurálhat sem Anglia, sem az amerikai Egyesült-Államok, Magyarországnak is be kell látnia, hogy semmiféle áldozat és semmiféle védvámpolitika nem tehet lukrativvá olyan iparágakat, amelyeknek minden létfeltétele megvan Ausztriában vagy Németországban, de semmiféle létfeltétele nincs meg a Duna-Tisza közén. Semmiféle nemzeti hiúság nem igazolhatja a mesterséges iparpártolást egy olyan országban, amelyben hiányoznak a gyári produciók legelemibb föltételei, de ezzel szemben semmiféle mentség nem igazolhatja azt, hogy az agrár Magyarországon nem tud megszületni a mezőgazdasági ipar, vagyis az egyetlen ipar, amely versenyezni tudna a külföld hasonló törekvéseivel.

Az még nem szerencsétlenség, hogy Magyarországon esetleg nem tudunk olyan olcsón és olyan jól automobiloikat gyártani, mint Ford s hogy nem tudunk az angol posztóhoz hasonló minőségű árut előállítani. De az nemzeti szerencsétlenség, hogy Magyarországon pang a malomipar s hogy majd mind egy szálig megbuktak a gyümölcsöt és főzeléket konzerváló gyárak. Ez érthetetlen, felháborító és türhetetlen állapot és égbekiáltó bűn a magyar föld ellen, amely

hiába termi meg az életet és a magyar nép ellen, amely hiába dolgozza félholtra magát. Érthetetlen, és túrhetetlen hogy a magyar ember dupla áron fizesse meg egy-egy protekciós gyárvállalat silány termékeit s ezzel szemben a szegedi paprika, a kecskeméti barack, a dunántúli sertés, a tokaji és badacsonyi bor és makói hagyma potom áron kerüljön a külföldre és méregdrágán jöjjön vissza hozzánk, mint feldolgozott finom külföldi különlegesség.

Ezen a téren kellene egy kissé orientálódni. A világgazdaság roppant versenyében csak a specialitások tudnak elérni valami sikert. A magyar gazdasági életnek is specializálódni kell néhány olyan termény előállítására, amelyhez adva vannak a föltételek. Magyarország ne akarjon ragyagni olyan iparcikkekkel, amelyek előállítására ráfizet és amelyekkel még sem tudja utólélni a külföldi márkát, e helyett próbálja levetni a prágai sonka, a znaimi ugorka, a tescheni vaj, a svájci sajt, az olasz és spanyol bor és a cseh ásványvizek világpiacon rekordját.

Surányi Miklós.

A VÉNKISASSZONY.

*Arany csengő volt a szive
s nem csengette meg senkise.*

*Kopott már zengő aranya,
rozsadás is, fakó a szava.*

*Aki most rázza meg: bolond,
bút hírdet csak, rekedt kolomp.*

*Ősz jelent, lombnak hullását,
parázs vágyaknak hunyását*

*Tél ígér, ködöt és párárt,
fehér álmainak párnát.*

*Aki öröme csengeti,
tudom csalódva elveti.*

*Arany csengő volt a szive:
nem rázta kedvvel senkise.*

Finta Zoltán.

LOVASOK.

I.

ÉSZ NÉLKÜL riadtunk fel álmunkból. A szakaszon riadtan futott át a tanácstalanság:

— Hova lett a századunk?

Úgy látszott, itthagytak.

Köröskörül sötétség hallgatózott. És a sötétségben felcsattantak olykor az orosz fényszórók, odavágtak a búsan menetelő felhőkre, majd hirtelen a hátunk megé fordultak s rácsaptak Ravaruszka tornyára. Sápadtan nézett vissza reánk a torony, mint valami kísértet.

A szakasz tehát ittmaradt, az ellenség torkában.

Halálos nesztelenségben küsztkünk ki a sáncból s dideregve próbáltunk rendezkedni. Mert szeptember volt már s az éjtszakák hűvösek... A félsötétben észrevettem, hogy Miriszlay, a póznalábú önkéntes vacog mellettem. Azért ismertem rá, mert szokása szerint felsóhajtott:

— Testhezálló kis háború ez is... Az istenfáját!

Ott álltunk a sánc megett, tanácstalanul s dideregve, mint a verebek.

Egyszerre csak Somló hadnagy bukkant ki az éjtszakából. A szakasz legkülső jobbszárnyáról jött s fesztelenül káromkodott.

— Hát most mit csináljunk? — tette föl a kérdést sajátmagának, mialatt megállt a szakasz előtt.

Senki nem szólt vissza. Csak annyit tudtunk, hogy ittfeljejtettek bennünket.

Esti kilenckor jött a parancs, hogy zászlóaljunk, mely — mint tartalék — négy napon át volt beásva Ravaruszka előtt félkörben, utolsónak kezdi meg a nagy visszavonulást. Szájról-szájra adták a sáncban, hogy — balkézre tőlünk — pontosan éjfélkor ki fog gyúlni egy kazal, abban a szempillantásban talpraszökik az egész zászlóalj, lábujjhegyen fut visszafelé a városka főterére s ott rendezkedvén sebtiben, az ezred után lohol majd délnyugati irányban. Minden ember, ahogy bírja!

Azon a későestén indult meg az első őszi visszavonulás.

Balra tőlünk futott el az országút, azon kezdte meg a hátrálást a hadosztály. Gyalogosok, huszárok, tüzérek, szekereszek, árkászok húzódtak az oldalunkban, fáradtan és nesztelenül. Még az ágyúk is tompábban kongtak a setétbeburkolt úton, hogy az ellenség meg ne neszeljen valamit a váratlan menekülésből...

Mi aztán, a század legkülső jobbszárnyán, elaludtunk vackaink-

ban. S amire felriadtunk volna, zászlóaljnak, századnak sehol semmi nyoma s a kazal sem égett. Halálos éjtszaka hallgatózott mindenfelé, amelyet csak nagyelvétve riasztott szét búsan egy-egy orosz fényszóró.

Félely volt éjjél után.

Abban a pillanatban ismét kigyúlt a reánk leselkedő fénykéve s éles világa másodszer is megállt Ravaruszka tornyán. Félni kezdtünk elhagyatottságunkban.

Somló hadnagy újból káromkodni kezdett a szakasz előtt. Fojtott hangon, vigyázva. Mert nem lehetett tudni : néhány lépésre az oldalunkban nem az ellenség bujkál-e valahol? Aztán mintha fejhez kapott volna a hadnagy, mert izgatottan parancsot adott :

— Futólépésben utánam ! De lábújjhegyen !

Visszatartott lélekzettel rohantunk a derengő homályban s vigyázva-vigyázva, hogy ne koppanjon a bakancs. Talán tíz perc mulva ott álltunk Ravaruszka főterén, rendezkedve s még súlyosabb tanácsalanságban. Somló hadnagy lehorgasztotta fejét s maga elé tűnődözött, mintha törte volna magát valamin.

Ijesztő volt az az éjtszaka !

Ravaruszka halott, egészen halott : senki lélek nem volt a városkában. Csak egyetlen magas és tömör épület áradt a fényben. Olykor-olykor panaszos jajszó hasított ki belőle. Sejtettük csak, hogy kórház lehet s a súlyosan sebesült katonák maradtak vissza ottan, kényére az ellenségnek.

Mintha a túlvilágban álltunk volna, mialatt kínos perceken át várakoztunk a ravaruszkai piactéren.

De sehol egy kiáltás, amely útbaigazíthatta volna csüggedt lelkeinket. Csak a hold bújt ki keleten a föld alól, valahonnét Ukrania felől s keszeg sarlója, amint felbukkant kis szünetre a délnek menetelő felhők hadoszlopai mögül, másvilági fényben úszott az éjtszaka . . . Nem tudtuk, mi lesz velünk?

Egyszer csak megmozdult Somló hadnagy, délnyugatnak fordult, amerre a mieinknek kellett megszökniök s tölcserít csinálván a tenyeréből, elnyújtva üvöltött egyet :

— Ki-len-ce-dik szá-á-áá-za-a-ad !

Valamelyik távoli utcasor élesen csattant vissza :

— . . . á-á-áá-za-a-ad !

S még iszonyúbb csöndbe bukott a világ.

A hadnagy várt még keveset, de mert csak a sötétség fülelt mindenfelől, váratlanul a szakaszhoz fordult :

— Ti most ittmaradtok, míg vissza nem jövök. A város megetti órházig megyek, ott talán találok még két-három visszamaradt órszemet. Nyomban itt leszek. Pihenj !

S gyors lábakkal elindult délnyugatnak. A szomszéd utcából felkoppant még siető bakancsa, amint távolodott, egyre távolodott. Nagy hallgatás következett aztán.

(Somló hadnagyot mi nem láttuk többé. Hónapok mulva hallottuk csak, hogy nekivágván az éjnek Ravaruszka piacterén, Budapesten állt meg először, hogy kifújja magát keveset. A pioniroknál pedig.)

Mi vártunk azalatt.

A fényszóró ismét átvágott az éjtszakán s ismét a ravaruszakai toronyt borította özönbe. De úgy rémlett, hogy ezuttal közelebből indult ki az a fény.

Meddig maradhattunk a szörnyű tanácstalanságban, ma már nem tudom. Arra emlékezem csak, hogy egyszer futni kezdtünk a vasúti töltésnek, amerre a többi szökött el minden föltevés szerint. S kifulva loholtunk a sinek mentén, Isten tudja, meddig. Elöl Miriszlay a póznalábaival, mert ő vette át a parancsnokságot mint rangidős önkéntes. Lehattunk a szakaszban tizenhatan legfeljebb.

Megroggyanó térddel lihegtünk egész éjjel. Amint virradni próbált volna, egy falu jött velünk szembe. S ott, a falu utcáján, utólértük a menetelő ezredet.

De nem a saját ezredünk volt... Megéreztek ott nyomban, hogy elvesztük a világban, mert századunkat soha többé nem fogjuk megtalálni.

Csatlakoztunk az idegen ezred sarkába.

Akkorára virradt. És amire először néztünk volna szét a falun túl egy dombhátról, elállt bennünk a lélekzet. Mert iszonyat volt látni azt a visszavonulást!

Köröskörül a szemhatár szegélyéig, a keskeny mezei utakon, az ugarföldeken át, ingoványok szélein katonák dülöngtek előre kormos arccal a többnapos csaták puskaporától. Össze-vissza dobálva menekültek ott mindenrendű és rangú katonák: linci gyalogosok, losonci jágeerek, tiroli császárvadászok, egri honvédek, aztán konyhakocsik zörögtek a vágatásban, tüzérek csákó nélkül, kongva bólogató ágyúk mögött menetelve, szekereszek, árkászok, sebesültvivők begöngyölt póznákkal a vállaikon... Mozgó feketeség volt a világ, nyitott szájjal, szótalánul vonszolta magát mindenki délnyugat felé, a Tátráknak, csak a sebesültek maradoztak el jajgatva és sáfrányszínű arccal. Azalatt pedig messzemesse a láthatár szélén alacsony dombok sorakoztak s a dombokon lovasok húzódtak el hángtalan libasorban. Mindig ott húzódtak el a horizont alatt, annyi titokzat közt, hogy nyugtalankodni kezdtünk.

Eltévedt szakaszunk elején bandukoltam, földadva minden reménykedést, hogy hazajuthassak egyszer még... Ám váratlanul felütöttem a fejemet. Az előttünk menetelő ezred legvégében ugyanis egy görbe póttartalékost pillantottam meg, akinek kapcája kicsüngött a bakancsa lyukas talpán. Megdideregtem, mert ráismertem Laky segédjegyzőre. Nagy ívó volt. S abban a pillanatban csaknem önkívületben kiáltottam fel:

— Laky!

Laky megfordult savanyú, szenvedő arccal. Semminemű meghatódást nem árult el, mindössze annyit kérdett:

— Nem tudnál itt valami kocsmát? Nagyon ég a gyomrom...

II.

E nyomorult napunkon sokat beszéltem Laky segédjegyzővel. Volt miről. Hatodik esztendeje volt azon az őszön, hogy nem láttam. A kollégiumban előttem járt néhány osztállyal, de egyszerre kimaradt s attól fogva híre sem jött hozzánk. Savanyúszájú legény volt már akkor is és ha megszólított valakit olykor, azért tette csupán, hogy megérdeklődjé: nem volna-e véletlenül egy kis sligovicája?

Nem volt pedig alkoholista. A gyomrára panaszkodott csupán, amely szakadatlanul égett. Ez ellen alkalmazta a szilvórist.

Most, hogy gazdátlan szakaszom élén meneteltem, ő viszont századja hátában bandukolt, legalább kibeszélgettük magunkat szívünk szerint. Amikor fölvettem szóbeszédközben, miért lóg ki talpából a kapca, szenvtelenül legyintett:

— A talp leszakadt félig, azért lóg ki. Elég bánatom az nekem.

— S mi volt közvetlen oka a talp leszakadásának? — érdeklődtem némi indiszkrécióval.

Laky lökött egyet a bornyún, amint lecsúszott a válla alatt s minden különösebb emóció nélkül szolgált felvilágosítással:

— Hogy most fityeg a talpam s kicsüng belőle a kapca, e körülmény oka a hullámzó hadműveletekkel függ össze, barátom. Nevezetesen: amikor Auffenberg általános támadásba ment át, az aktív tevékenység második napján mi is belesodródtunk a tűzbe. Olyan szurkolás vett rajtunk erőt, hogy kelepeltünk, mint a golya. De most nem erről van szó: merőben mást szeretnél te tudni, barátom. Nos hát a csatában, mely — mint hallom — alighanem a «tomasovi» keresztnevet fogja elnyerni a történelemben, éppen mikor szuronyra mentünk, nem messze tőlem gránát vágott be, nagyot ugrottam, aközben belebotlottam valami kőbe s a kő levitte bakancsomnak talpát...

Megállt keveset, körülszagolt a levegőben, később lehorgasztotta fejét s halk rezignációval szólt:

— Azóta a saját talpamon járok félig. Ez a kapca-eset története rövid kivonatban...

Azalatt mentünk-mentünk, nem sejtve, meddig. Annyit megéreztünk azonban, hogy a ravaruszkai csatából hadaink roncsai menekülnek csupán ismeretlen cél felé. Dél is elmúlt, rengetegerdőn át nyúlt ki az országút, fogalmunk sem volt, hová veszhettek jobbról-balról bakák, táborijágerek, tiroli császárvadászok, honvédek, szekereszek, árkászok, tűzerek és sebesültszállítók. A lovasok is eltűntek az éghatár pereméről. Sűrű erdő kísért kétfelől, amelyen nyílegyenesben vágott át az országút. És az országúton, ebédidő után már, egy tehergépkocsival találkoztunk, mely a hátuljára ülve ágaskodott a fák ormainak. Két első kereke mintha begörbített karja lett volna, amellyel irgalomért esdekelt. Menekülő katonák felejthették itt abban a pillanatban, amikor gránát nyekkent a gépkocsi alá. Mert az autónak ki volt tépve a hasa...

Nagy volt a gépkocsi, akár egy mozdony. S mialatt az égre ágaszkodva rimánkodott segítségért, visszafojtott lélekzettel, ijedezve sietünk el mellette. Mintha saját végzetünkkel mentünk volna szembe.

Aközben távolról, de igen nagy szünetekben, ágyúszó zümment föl búsan a rengetegen túl. Laky segédjegyző lökött egyet a bornyún :

— Talán új csatát kezd Auffmanberg. Ha esze volna, csöndbe hazaszöknénk, a muszka meg ittmaradna szépen . . .

Nem néztem rá, mert fokozódó nyugtalanságot éreztem.

Mögöttem még mindig Miriszlay önkéntes mérte az utat póznalábaival. Reggel óta erre a távoli és bús ágyúszóra dörmögött fel első ízben :

— Az istenfáját ennek a hadjáratnak !

Egyszer aztán — lehetett már alkonyattájt — végtelen tisztás szélesedett az út két oldalán. Itt már döglött lovak heverték szanaszét s begörbített lábaikkal mintha bele akartak volna kaparni az égbe. Aztán katonasírok következtek. Meg aztán egy magános épület látszott messziről, mely az út árkan túl állott, nagy elhagyatottságban. Csárdának gondolhatta az ember.

Hát az is volt !

Nem értük még el, de ki lehetett venni távolabbról is, hogy egyes katonák kiugrálják a menetelő oszlopból s csoportba verődve döngetik a kocsmá ajtaját. Úgy látszott, bereteszelték belülről az ajtót. Amint közelebb értünk, szájról-szájra adták egymásnak a katonák, hogy odabent két liter rum van a kocsmárosnál s annak birtoklásáért torlaszolta el magát életre-halálra. Laky segédjegyző, mikor megütötte fülét a rum, váratlanul kipattant a sorból, ott termett a csárdát ostromló gyalogosok hátában s két kézre kapván a mannlichert, a puska agyával kezdett seperni a bakák között. Akik szembemerészkedtek volna vele, azoknak koponyáján recscent meg a puskatus, oly böszülettel dolgozott Laky. Miután tágasságot vert maga körül, a bezárt ajtónak vetette magát.

Mi tovább mentünk, Laky pedig ott maradt.

De úgy negyedóra mulva lihegve ért utól bennünket. Az egyik liter rum a tábori kulacsában kotyogott, a másik literen minden föltevés szerint osztozhatott valakivel. Talán Czimet őrmesterrel, aki nagy bolondja volt a rumnak. Laky segédjegyzőnek akkor már görbén állt a szeme s bamba szájjal mosolygott maga elé. Alaposan felöntött.

Mindazáltal volt benne annyi emberség, hogy minket is megkínált Miriszlayval. Mindössze annyi megjegyzése volt :

— Csak ne nagy cúgot, barátim !

A rumtól egészen fölélenkült Laky segédjegyző. És miközben előtünk botorkált, hódításaiból mondott el frappáns eseteket, amelyeket a gyengébb nem körében vitt végbe. Állítólag.

Azalatt rég elhagytuk a rengeteget s újból hullámos térség követett bennünket kétfelől, a szemhatár aljáig. Ezer-ezer elcsigázott katona

hömpölygött kigyóvonalban a dombok hátán, a völgyekben s a távoli erdők alatt: gyalogosok, tüzerek, császárvadászok, jágerek, árkászok, szekereszek. Mindenki menekült. Egyszer, messziről, valami nagy falut láttunk. Retekfejű tornya úgy ült a széles templomrészen, mint csirkéi fölött a kotló. Magasan, igen magasan az ellenség repülőgépei dongtak. Nyugat felől borulni kezdett.

Azalatt pedig egész mélyen, az éghatár pereme alatt, lovasok haladtak. Libasorban, nesztelenül. Mintha a halál lovasai lettek volna.

III.

Senkit-semmit nem láttunk már.

Olyan sötétség ereszkedett alá, hogy az előttünk botorkáló tagpárt is csak sejtettük legfeljebb. S e vak sötétben órák óta úgy zuhogott az eső, mintha a felhők szakadtak volna meg.

Egyszer valami szekérszlop mellett huzódtunk el a szörnyű esőben. Apró «pista»-lovak reszkettek a fokozódó hidegben. Egy sár volt már minden katona, de azért vacogva is tovább mentünk a sárban.

Nagyon éhesek voltunk és nagyon sárosak. Úgy látszott, hogy ennek a visszavonulásnak soha nem lesz vége. Talán csak akkor, ha egyszer — a látóhatár alatt — kilépünk a világból.

Mentünk-botorkáltunk, a fejünket vertük egymáshoz vagy lebilent nyakkal próbáltunk aludni félpercet, egészpercet. Az eső zuhogott.

Itt-ott úgy tetszett, hogy Miriszlay mintha felbóbiskolt volna menetelőálmából s olyankor mintha annyit dörögött volna maga elé:

— Hej, meg kell itt veszni!

Máskor meg mintha valami idegen ezredbeli tiszt cuppogott volna az oldalunkban, nyakárahúzott csuklyában s aközben mintha így szólt volna valakihez az esőtől zúgó éjszakában:

— Hej, messze van még Przemysl vára!

És sehol egy falu, egy kútágas legalább, amely után tájékozódni lehetett volna árva nyomorúságunkban. Tudtuk már, hogy el fogunk pusztulni egytől-egyig. De nem törődtünk vele.

Sokára-sokára, éjfél is lehetett talán, egy horgas alak sejlett föl előttünk a sűrű szakadásban, amint csetlett-botlott s egyszer belesóhajtott a vak reménytelenségbe:

— Csak valami kocsmát találna már az ember!

Tudtuk nyomban, hogy Laky segédjegyző botorkál előttünk kietlen lélekkel. De nem szóltunk hozzá semmit. Minek?

A térről meg az időről fogalmunk nem volt többet. És akkor váratlanul ezt adták szájról-szájra a menetelő oszlopban:

— Rast!

Abban a pillanatban megállt minden ember. De mielőtt még a sárba vethették volna magukat, hogy soha föl ne keljenek azután, újabb parancs jött valahonnét elülről, hogy le kell térni az útról s balra az

ugaron lefeküdni mindenkinek. És megpróbálni aludni! Az úton nem maradhattunk, mert nehéz tüzérség elvonulását várták arrafelé.

Öt perc mulva ott feküdtünk már a magasradagadt ugarháton, a sárban. Mint a kelevényben. Fejünket ráhajtottuk az ázott bornyúra s félig elmerülve a latyakban, aludni szerettünk volna. A fülünkbe húzott sátorlapon őszi marsot dobolt a zápor. S mivel a ponyvalap nyomban át is ázott, a mellünkön meg a hasunkon csorgott az eső.

De azért aludtunk. Úgy félálomban hallottam még, amint — a lábamnál valahol — öldöklő gúnyval megjegyezte valaki:

— Gratulálok ehhez a testhezálló kis háborúhoz!

Aztán csönd támadt, csak az eső zuhogott. Később a zuhogás is beleveszett a semmibe.

Elaludtunk. Mind-mind.

Ám ez sem tartott sokáig. Mert talán félóra, talán negyedóra mulva azzal vertek föl:

— Auf!

Fölkecmeregtünk hát hidegbenégő térdeinkkel s vacogó fogainkkal, mialatt szemünk körül tébolyító fénypontok karikáztak. Keserves kínok közt az országútra próbáltunk felkapaszkodni, amelyen akkor kongtak el a nehéztüzérség utolsó ütegei. És mentünk-mentünk tovább... Szembéjaink égtek, lábunk reszketett s fejünkben harcínóták visítotak hamisan...

Az eső mintha szünni kezdett volna, de a sötétség dagadt egyre. És a sötétségen át — félbalt hátulról — itt is, ott is vörös pontok kezdtek ugrálni mint a lidércfények. Aztán kialudtak hirtelenül. Később megint felvillogtak, de más helyeken.

Azon az éjtszakán nem hittük többé, hogy viszontlássuk mégegyszer az édesanyánkat. Tudtuk, hogy messze-messze, a fénypontok között, lovasaink verekedtek keserűen az ellenség lovasaival.

IV.

Csodás őszeleji délelőtt lett másnap. A nap szikrát vert s megmelengetett mégegyszer mindnyájunkat. Talán utoljára az esztendőben.

S mi egyre mentünk még.

De még csak az idegen ezred haladt előttünk rendetlen oszlopban, amelynek sarkába szegődtünk előző napon reggel s ödöngtünk utána árván valami tizenhatan a szakaszból. Köröskörül elvesztünk a világban. Isten lett volna a megmondhatója, merre bujkálhatott századunk a menekülő hadtestek összevisszaságában!

Mentünk hát. Laky segédjegyzőt nem láttam többé: minden föltevés szerint az elmúlt szörnyű éjtszakán veszhetett el valahol, mint ahogy az előttünk menetelt idegen ezred is elszakadt a hadtestétől. Éhséget, fáradtságot nem éreztünk már. Csak vonszoltuk magunkat lélek nélkül, roskadozó térddel. S szívünk csordultig volt hálával a napocska

íránt, amely mindnyájunkat körülcirogatott mégegyszer gyöngé melegével.

Igy húztuk magunkat lépést egy alig emelkedő dombháton. S ahogy a tetejéig vonszolódtunk volna föl, megálltunk...

Meg kellett állnunk! S a borzadálytól belénk halt a lélekzet! Mert egy szétvert hadsereg menekült a lábaink alatt...

Soha olyan képet!!

Miriszlay önkéntes, aki mellettem dőlt neki a puskájának, meredt szájjal suttogott:

— Könyörülő Isten, mi történik itt?

Soha olyan képet!!

Alattunk nyúlt ki a leberg-przemysli országút s ezen az országúton tíz- meg tízezer ember menekült rémüldözve. Gyalogosok tolták és teperték egymást az iszonytól eltátott szájjal, sebesültek vánszorogtak az árok szélén s jajgattak szivettépőn, de most senkisé sem törődött a rimánkodásukkal. Sebesültvivők futottak össze-vissza, hosszú póznákkal a vállaikon. Majd tüzérek vágattak fergetegben s a tömött országúton rakásra tapostak mindenkit, lovak és ágyuk. Egyéb ágyúk szétverten dültek el ezalatt odébb az úttól, a nádasok szélein nyöszörögve.

Egy egész világ menekült!

Köröskörül tüzek lobogtak az éghatáron s pernyeeső hullt. Kissé balról Grodek repkedett lánggőzönben s azon túl is — messzire-messzire! — falvak recsegték tűzben s füstjök az egekre szállt vagy laposan dült el az ingoványok felett s hetven falu határáig küldte a könyörgő üzenetet: «Segítség! Segítség!» S a falvak közt csillogó ingoványokat akkor már ellenséges ágyúk árasztották el srappellfelhőkkel s verték mázsás gránátokkal. Toronymagas gájirokban csappant föl sár és víz s az ingoványok közt menekülő katonák iszapból feketén ugrándoztak és bukfenceztek a halálos hinárosban... Lihegve rohant mindenki nyugat felé s meddig el lehetett látni szemmel, a lápok partjain, a vörösbenzengő falvak között, a sűrű füstoszlopok alatt konyhakocsik, gyalogkatonák, tüzérek, egyes lovasok vágattak hanyatthomlok, mialatt kegyetlenül verték őket az ellenséges ágyúk... Jajgatás, lihegés volt minden...

Akadozó szívvel álltunk-álltunk a dombtetőn, lenyüggözve a másvilági képtől. De nem sokáig.

Mert váratlanul egy tábornok repült felénk, vágtaiban. Szürke lova ahogy megtorpant előttünk, nekünk szegezte revolverét:

— Miféle ezred vagytok?

Valami őrnagy odakiáltotta az ezred számát.

A tábornok ekkor, aki elvesztette valahol a sapkáját, izgatottságtól remegve kiáltott reánk:

— Azonnal állást foglalni az országút északi árkának peremén! Féljobb-elülről orosz lovasok jönnek felénk!

... Öt perc múlva ott hasaltunk már az országút mély árkának

legtetején. Hátunkban az őrjöngő menekülés, ahol három hadtest roncsai gázolták egymást, előttünk féljobbra széles és ritkás erdőszél. Mögöttünk féljobbra kicsi erdő, talán vadkörtefákból.

Ott feküdtünk az árok tetején, hogy csak sapkáink csücskéi látszottak ki a sánc tetővonalából. A nap sütött. Oldalomnál Miriszlay hevert, póznalábai lenyúltak a mély árokba s katicabogarat sétáltatott a balkezefején.

Elszunyókáltam . . .

Vagyis csak rémlett talán úgy. Mert váratlanul megremegett alattunk a föld . . .

Amire felkaptam volna a fejemet, köröskörül másodszor is megdübörgött a világ . . .

Ugyanakkor Miriszlay hangját hallottam, amint rekedten toporzékolt a szakasz mögött :

— Tüzelj ! Tü-ze-e-elj !!

Annyit láttam csak, hogy a szemközti erdőszélről akkor törtek ki az ellenség lovasai. Öles pikáikkal, fekete és alacsony süvegekben, prűszkölő lovaikon úgy törtek elő, mint a fergeteg ! Széles attackvonalban repültek a grodeki országútnak . . .

Irtózatos tüzelés indult meg. Csattogtak a fegyverek, ordítózza káromkodtak a parancsnokok, dörgött a mező a kozákok alatt, fenyegetőn-nagyobbodva zúgtak le felülről, itt két ló hempergett föl, amott három kozák repült ki a nyeregből. De a többiek feketén dörögtek előre . . .

Száz lépés csak . . . Ötven lépés csak . . . És akkor egyetlen szempillantás alatt lehemperegtünk a sáncszakadék aljába . . .

A lovasok átugrattak felettünk és akkor neki-neki a szétvert menekülők oldalának . . . Pikák recsegték, kardok suhogtak és csengtek, orosz ordítózza hallatszott s német, oláh, tót jajszavak hördültek . . .

De akkor váratlanul harmadszor is megremegett a föld. Valahonét az országúton túlról, a vadkörtefás kiserdő irányából. És akkor váratlanul magyar káromkodás vert át a kavarodáson . . .

— Üsd, az Istenit !

Őrjöngő toporzékolás kezdődött odafennt. Lovak nyerítettek és dobogtak, kard suhogott és csengett, oroszul kiabáltak rimánkodva. És akkor újabb káromkodás süvített át a kegyetlen csapkodásban :

— Vágd, az Istenit !

És akkor negyedszer is megdübörgött körülünk a világ. Amire föl mertünk volna pillantani, lovak és lovasok repültek át az árok felett, lovak hasai nyúltak el a két part között olyan feketeségben, mint a felhők, lópatkók csillantak meg a napban, kardok lapjain villant meg a fény. A lovak nyerítettek, a lovasok fújtak.

Aztán távolodott a dörgés.

Mire a sánc tetejéig mertünk volna visszakúszni, a kozákok az erdőszélen vágattak már menekülve, utánuk meg magyar huszárok.

Feketecsákós huszárok. Szélben úszott a menteújjok, kaszaboltak a kardjaik, a lovak prüszköltek s a huszárok azt kiáltották mind:

— Hej! Hejj!

Elvesztek aztán a lovasok. Kozákok is, huszárok is.

V.

Negyedóra mulva rendezkedtünk az országúton.

Messze előttünk volt már a menekülő sereg legvége. Mi is megindultunk aztán. Elöl az idegen ezred, a nyomában mi, eltévedt és gazdátlan szakasz. Ismét Miriszlay vette át a parancsnokságot.

Akkor már siket csöndbe sülyedtek a grodeki lápok. Köröskörül tűzőzönben állt minden falu s a tüzek fekete füstjei ferdén dültek el a szikrázó napban. Mi pedig mentünk-mentünk nyugat felé, a przemysli várnak. Csüggedt lélekkel, hallgatagon. De a lovasokat nem láttuk többé.

Komáromi János.

OKTÓBERI ALKONY.

— Édesanyámhoz beszélek. —

Rozsdát fog a nyárfák ezüstje.

Az erdő vállán

Sárgulva foszlik szét a zöld selyem.

Vakult tükör lesz a járadt folyó:

Iszaprámás, köd-ülte, fénytelen.

— Fogd a kezem a kezembe, drágám! —

Már csak az égre nézni jó.

Leejtett, piros nap-pohárból

Nyugati égre

A színek szerteömlenek.

Lilaszín felhők hamvas bársonyát

Szegi fénycsipke s dús aranybrokát.

— Most mártsuk a szívünket a fénybel —

Fölöttünk mennyi kincs lebeg!

Tudjuk: kifakulnak a színek.

Gyászhiért susogva

Zsákruhát von a mennyboltra a szél

S az árva éj majd felzokog:

Alázúdulnak hideg záporok.

— Most gyüjtsünk színt a sűrke napokra! —

Jégöklét rázva jön a tél.

A sápadó ég mégse zúgolódik,

Nem riasztja a téli tetszhalál.

(Aggódó ember itt megszegyenülhet.)

Panaszló varjak mind elcsendesülnek.

— Tanulunk most hívő bizodalmat. —

A Béke örhelyére áll.

Dömötör Ilona.

R A B T Ű Z.

Regény.

ABÁRÓNÉ mindenkire egyformán figyelt, egy-egy szót innen is, onnan is elkapott s ötletszerű, de találó megjegyzésekkel felelt. Tekintete több ízben találkozott a Keresztes tekintetével s bár ezt észrevették mind a ketten, egyikük sem tulajdonított jelentőséget a véletlennek.

Később az egyik kormányon lévő miniszter is megérkezett a feleségével. A báróné engedelmet kért és elébük sietett, hogy üdvözölje őket.

Keresztes felhasználta az alkalmat, intett Kurucznak s otthagyták a vitatkozókat. Simon követte őket. Tornyay a báróné után futott, ők hárman felmentek az emeletre s leültek az egyik hideg étkezőben.

— Soha nem mondta egyikőtök sem, hogy ismeritek a bárónőt — szólt odafent Kuruczékhoz Keresztes.

— Ma látom másodszor, de sajnálom, hogy már korábban nem ismertem — felelt Kurucz.

Keresztes maga elé nézett.

— Nem ilyennek képzeltem.

— Hanem?

— Öregnek és ízléstelennek.

Simon megjegyezte :

— Már pedig nem úgy van. Erre az asszonyra sok mindent rá lehet fogni, csak rosszat nem.

— És a barátai? — kérdezte Keresztes.

— Nincsenek. Ezelőtt két évvel ment férjhez, hogy független lehessen. Négy vagy öt hónapig élt az urával, aztán közös megegyezéssel elváltak. Állítólag nem történt köztük semmiesem. Az asszony gazdag, művelt, eszes és imádja a szabad életet. Úgy mondják, hogy az egyik Bourbon herceg természetes gyermeke. Anyja, Villetini grófnő volt, aki mint Erzsébet királyné udvarhölgye, Párisban ismerkedett meg a herceggel. A grófnő ebben az időben ment férjhez Wesster grófhoz s a házasság után egy évre született meg a gyermek. A herceg fél év múlva egy versenyen a halálát lelta s a grófné, akinek nemsokára a férje is meghalt, a kettős csapástól lesújtva, visszavonult a társaságtól és egész életét a gyermeke nevelésének szentelte. Fennkölt gondolkozású, élénk és választékos szellemű nő volt, azok közül az asszonyok közül való, akik halálukig meg tudják őrizni az első szerelmi órák emlékét. A leány, aki a keresztségekben az Erzsébet nevet kapta, örökölte anyja

nagyszerű tulajdonságait s gyöngéd, érzelmes, minden jóra és szépre fogékony, erős képzeletű hajadon serdült belőle. Amikor a grófné váratlanul elhúnyt, az önállóságra vágyó leány eddigi társaságában nem találta meg azt, ami után már az édesanyja életében áhítozott. Szerette a művészetet és az életet. Megpróbálta, hogy kivonja magát a rokonok gyámsága alól, a család azonban hallani sem akart a fiatal teremtés szerintük vakmerő és lealacsonyító terveiről. Az alig tizennyolcéves leány erre elhatározta, hogy férjhez megy Györky báróhoz. Az esküvő után félév múlva elváltak s a báróné azóta szabadon él kedvteléseinek.

Keresztes nem tudta miért, de jól esett neki, amit a bárónéról hallott.

Kevés ideig még beszélgettek, aztán felkerekedtek és visszamentek a terembe. Kuruczék a bárónét akarták megkeresni, hogy elbúcsúzzanak tőle, mert az idő későre járt és sietniök kellett a szerkesztőségbe. Keresztes nem látta sehol Tornayt, hát a legokosabbnak találta, ha ő is Kuruczékkal tart és haza megy.

Amikor köszöntek a bárónénak, az egy pillanatra visszatartotta Keresztest:

— Bocsásson meg — szolt — de ma nehéz napom volt. A legrégibb ismerőseim is eljöttek. Pedig szerettem volna egyről másról elcsevegni magával. A szombatomban szabad, ha gondolja, hogy nem fogom untatni, jöjjön el, itthon leszek.

— Előre is hálára kötelez — felelte Keresztes.

— Helyes. Akkor szombaton délután várni fogom.

Keresztes Kuruczék után sietett. Félóra múlva otthon volt. Lefeküdt, hajnalig olvasott, akkor lecsavarta a villanyt.

Az első kép, amely félálmában megjelent előtte, a felkelése volt. Ezzel pillanat alatt végzett, aztán sorra vette a későbbi eseményeket.

Az öregasszony . . .

Hogyis hívják? Fra-Fran . . . Igen, Franciszti. Furcsa név. Érdekes, hogy a délután alig nézte meg s most mégis egészen tisztán és világosan látja az arcvonásait. Vajjon mi volt rajta az, ami a belépésekor annyira megdöbbsentette. Miért fogta el olyan szorongó, nyomasztó érzés, amikor az öregasszonyra másodszor is ránézett. S egyáltalában, hogyan történt, hogy nem küldte rögtön el, hanem minden cél és értelem nélkül ismét magához rendelte.

Érthetetlen.

A másik oldalára fordult. Ostobául viselkedett. Ez bizonyos, de hát sürgősen, hogy ráadásul még a következményeit is viselje. Az öregasszonyt, ha majd jön, le fogja rázni a nyakáról valami ürüggyel. Különben sincs kedve hozzá, hogy beleavatkozzék az ügyeibe. Az még nem ok, hogy az öregasszony gyámoltalan és tehetetlen. Nemcsak neki, másnak is megvan a maga keresztje. Mindenki egyformán átkozódik és egyformán ostromolja az egeket. Ez a természet rendje. Nyomorult az is, aki nem öreg. Az Úristen kötelessége, hogy résen legyen. Ha

csordultig telik a közös pohár, majd útnak indít megint egy Krisztust, aki meg fogja váltani a szenvedőket.

Gondolatai lassan szétfolytak és észrevétlenül álomba szenderült. A házat és az udvart látta, ahol gyermekéveit töltötte. A kis kertben Tápai, az öreg bejáró takarta ki a rózsákat, az eperfa alatt a rucák hűsöltek, a kakas féllábon ott állott az ól előtt. Ő a kutyával játszott s hallotta, hogy valaki a nevét kiáltja. Megfordult, az anyja jött feléje. Sem az arcát, sem a ruháját nem látta, csak a szemét. Anyja nesztelen léptekkel közeledett s nem vette le róla a tekintetét. Amikor hozzáért s már csak két lépésnyire volt tőle, Keresztesnek a lába egyszerre gyökeret vert. Rémülten takarta el az arcát és felsikoltott.

A következő pillanatban felébredt. A mellét mázsányi súly nyomta. Fuldokolva kapott a levegő után:

— Mi volt ez? — szakadt fel belőle.

Felült és körülnézett a sötétben. Az álmkép még ott vibrált a levegőben s a sarokban az öregasszony és édesanyja állottak.

A két asszony a megtévesztésig hasonlított egymásra.

A látomás csak pillanatilag tartott, azután szertefoszlott. Keresztes elsímitotta a homlokát és hátrahanyatlott. Ez a rejtély lappangott hát a délutáni különös sejtelen mögött. Ez az érthetetlen és megdöbbentő hasonlatosság.

Még reszketett, de a szívében hirtelen meleg csordult el és ez az illatos jószág szétáradt a testében. A csendesen enyhülő érzést tompa nyomás követte, ez a fájdalom azonban most jólesett és lassan elhalt, mint vigasztalan gyermeksírás egy távoli országúton.

Tisztában volt vele, hogy vége minden alvásának és nyugalmának, ha nem engedi elterülni magában ernyedtségét.

Sokáig nem mozdult és észrevétlenül aludt el.

III.

Másnap bement a lapjához és bejelentette, hogy elutazik. Pénzt nem kért s így hamar megállapodott a kiadóval.

Bokros, az igazgató, aki boltoslegénynek született, de lapkiadó lett, nagyszerűen betöltötte ezt a szerepet. Lemosolyogta azokat a szerencsétleneket, akik komoly munkából éltek és ideggörcsöket kapott, ha valaki a szegénységről beszélt előtte. Állandóan két-három szeretőt tartott. Ravaszul kiszámította, hogy ez a szenvedélye így kerül a legkevesebbe. A három kitarzott ugyanis, miután mindegyik örökösen attól rettegett, hogy Bokros a másik kedvéért ott hagyja, mindent elkövetett, hogy a kitűnő férfiút magához kösse. Szerénységükben és igénytelenségükben már-már odáig mentek, hogy csaknem ráfizettek Bokrosra, aki azzal hálálta meg a hűségüket, hogy minden adandó alkalommal egymás ellen ingerelte őket. A három nő féltékenységétől, alázatától és szenvedélyességétől körülvéve azután úgy trónolt ennek,

a szerelmi pocsolyának a közepén, mint egy cézár, aki félistensége tudatában uralkodik a női szíveken.

Amikor Keresztes felállott, hogy távozzék, megállott előtte :

— Hallom, hogy fentjártál Györky bárónénál. Vigyázz, ez az asszony veszedelmes.

— Veszedelmes? Hogy érted ezt? — kérdezte Keresztes.

— Szereti a kiváló embereket. Egyetlen vágya, hogy valamilyen hírességnek a végzete lehessen.

— Nem érdekel — szólt kelletlenül Keresztes. — Különben sem hiszek a rendkívüli nőkben. Az asszonyok nem szeretik a tragikus felvonásokat. Teljesen kielégíti őket maga a szerelem.

— De ezt az egyet nem.

— Azt akarod mondani, hogy a báróné még nem szeretett?

— Dehogynem. De sem a szerelemben, sem a férfiakban nem találta eddig meg azt, amit keresett.

Keresztes nem felelt. Kilépett az ajtón és sietve elhagyta az épületet. Nem, most már nem fogja megvárni a jövő hetet. A legfontosabb dolgait elintézte, hát nincs értelme, hogy maradjon. El fog utazni még ezen a szombaton.

Estig kószált, néhány apróbb tárgyat vett, hét óra után pedig elindult Kuruczékhoz. Kurucz szülei, miután az öreg úr közel harminc esztendeig vidéken ügyvédeskedett, a háború után felköltöztek Budapestre. Meglehetősen jó módban, de visszavonultan éltek. A két öregnek minden öröme a fiúkban, Mihályban és a lányukban, Margitban telt. A Mihály barátai közül Kereszttest szerették legjobban s mint mindig, most is örömmel üdvözölték, amikor belépett.

— Jöjjön csak — fenyegette már messziről Kuruczné. — Majd adok én magának. Miket fecsegett maga Mihálynak. Hát szabad így megijeszteni az embert?

Keresztes nevetett.

— Kit ijesztettem meg?

— Kit? Hát bennünket.

— Mivel?

— Azzal, hogy itt hagyja Budapestet.

— De hiszen igaz. Csakugyan megyek.

— Megy? — szólt hitetlenül Kuruczné és egyszerre megcsendesedett.

Épen vacsoránál ültek. Keresztes köszöntötte Margitot, azután kezét fogott az öreggel.

Kurucz megkérdezte :

— Ettél?

— Még nem.

— Nohát akkor ülj le.

Keresztes széket hozott magának és leült a leány mellé. Kurucz elébe tolta a tálat:

— Mit beszélsz? Itt hagysz bennünket?

— Nem. Csak elmegyek.

— Aztán minek?

— Nem tudom. Eszembe jutott, hogy így talán jobb lesz.

Kurucz sonkacsükköt tartott a kezében, letette.

— Bolond beszéd. Úgy látszik te is a vesztedet érzed. Nagyon jó dolgok van, hát nem férték a bőrötökben.

Keresztes tréfásan elütötte a dolgot és másról kezdett vitázni az öreggel. Később, amikor megvacsoráztak, odaszólt Margitnak :

— Játsszon valamit.

A leány felemelkedett :

— Mit?

— Akármit.

Margit a zongorához ült. Leütött néhány akkordot, aztán egy dalba kezdett. Keresztes a mozdulatait figyelte. A menekülő csendet, amely most a leány feje felett lebegett. Margit keveset játszott, azután felállott s odament Kereszteshez.

— Mondja — ereszkedett le vele szemben az egyik bőrszékre. — Mikor megy?

— Pénteken.

— Hova?

— Egyelőre Berlinbe.

— És meddig marad?

— Két évig. Esetleg háromig.

A leány az arcát fürkészte :

— Miért olyan fanyar?

— Fáradt vagyok.

A leányra nézett. Érdekes, mennyire hasonlít a bárónéra, állapította magában meg. A szemük, a termetük és a hangjuk csaknem ugyanaz. Holott a báróné szőke, Margit pedig barna. Az asszony talán karcsúbb, a leány viszont rugalmasabb. Az sugárzott, ez illatozik. Az egyik orchidea, a másik fehér rózsza.

Megszólalt :

— Mit kérdezett?

— Azt, hogy miért olyan levert.

— Ostobaság. — legyintett Keresztes. — A napokban találkoztam egy öregasszonnyal, aki hasonlított az édesanyámra. Az zavart meg.

— Ez izgatta fel?

— Ez.

— Nem értem.

— Tudom.

A leány arcát halvány pir öntötte el. Közelebb hajolt Kereszteshez :

— Miért nem mondja már egyszer meg, hogy mi a baja, mi az, ami nyugtalanítja. Eddig száz okot is megnevezett, csak az igazit hallgatta el. Miért fél és miért menekül az őszinteség elől. Azt hiszi, hogy ezzel félre tudja vezetni az embereket?

— Nem akarok félrevezetni senkit sem.

— Dehogynem.

Keresztes belebámult a levegőbe, mintha ott kereste volna a feleletet :

— Nem Margit. Én nem csaptam be eddig még senkit sem. Ez az igazság, csakhogy ennek az igazságnak valóban van egy másik arca is. Az egyik az, hogy itt vagyok, itt ülök most is maga mellett, a másik pedig az, hogy ennek a kézzel fogható bizonyosságnak is csak az elérhetetlen fele érdekel mind a kettőnket.

A leányban, mint annyiszor, most is fájó húrt zendített meg ez az előtte ismeretlen és sötét bánat, a szavak mögött rejtőzködő visszautasítás viszont megvérezte :

— Maga azt hiszi úgy-e . . .

A többit elharapta.

— Mit hiszek?

A leány összevonta a szemöldökét és úgy felelt :

— Azt, hogy erővel a nyakába akarom varrni magam.

Az arca elfehéredett, de azért nyugodt maradt, várta a feleletet.

Keresztes a szavakat kereste.

— Honnan veszi ezt? Ezt az otrombaságot.

— Azzal maga ne törődjék. A kérdésekre feleljen.

Keresztesnek már a száján volt valami goronbaság, de meggon-
dolta magát és lenyelte.

— Hagyjuk ezt . . .

A leány nem vette le róla a tekintetét. Azt akarta, hogy beszéljen.

— Miért aláz hát folyton meg, csak azért, mert szeretem?

— Soha nem aláztam meg, de óvakodtam attól, hogy félreértsen.

— Jó, ezt a magyarázatot is elfogadom. Hiszen úgyis mindegy.

Maga tudja, hogy nem a sértett hiúság beszél belőlem. Az egész dolgot azért hoztam csak szóba, mert sajnálom magam. Engem lealacsonyított és szerencsétlenné tett ez a szerelem.

— No látja, épen ez az — kapott a kijelentésen Keresztes. — Feleslegesnek tartom, hogy még több szomorúsággal és keserőséggel büntessem. Ellenkezőleg, mindent elkövetek, hogy a segítségére lehessenek. Ezt azonban nem úgy képzelem el, ahogy maga, hanem úgy, hogy őszintén feltárom a helyzetet. Nem először kérem arra, hogy temesse el ezt a szerelmet. Értse meg végre, hogy nem lehet. Én átkot cipelek.

— Ezt én nem hiszem.

— Most még nem, de eljön az idő, amikor majd elhiszi. Amikor majd megérti az életemet. Akkor be fogja látni, hogy nem cselekedhettem másképen.

A leány szeméből könny gördült alá.

— Ezt az időt én soha nem érem meg. Maga fog ráébredni, hogy tévedett. De akkor már minden késő lesz.

Nem tudta könnyeit visszatartani, elfordította a fejét, aztán felkelt és otthagya Keresztest.

Ha már mindent elvett az élet, nézett utána Keresztes, mért nem hagyta meg legalább ezt a szerelmet. Annyit csak, hogy hinni tudjon ennek az érzésének a mindenható erejében.

A leány nem akarta, hogy az anyjáék észrevegyenek valamit, visszament és leült megint a zongorához. Darabig lapozgatott a kottakönyvben, aztán karjait lágyan a billentyük fölé emelte.

Néhány hangot ütött csak le, akkor Keresztes hirtelen felemelkedett. A dal, amibe a leány belekezdett, az édesanyja panaszos éneke volt.

Margit hallotta, hogy Keresztes felállott. Abbahagyta a zongorázást és hátratekintett. Rögton látta, hogy a férfi arca elváltozott, de nem tudta elképzelni, hogy mi történhetett ilyen hirtelen vele.

— Mi az? — kérdezte ijedten.

— Semmi — felelt halkán Keresztes.

Majd hozzátette:

— Most jutott eszembe, hogy dolgom van, ma még el kell valahová mennem.

— Hová?

Keresztesben vihar jajgatott. Ordítani akart fájdalmában.

— Nem tudom. Ne kérdezze — felelt.

Margit hátralépett. Iszonyú balsejtelem fogta el egyszerre. Ez az ember csakugyan beteg. Valami szörnyű titkot rejteget. Keresztes látta, hogy megijesztette. Erőt vett a felindulásán.

— Ne gondoljon semmi rosszra, Margit. Nincs semmi bajom, ne féljen.

De sietett, hogy elejét vegye a marasztalásnak. Mire Kuruczék magukhoz tértek, már lent is volt az utcán. Otthon az inasát ébren találta.

— Mit csinálsz? — förmedt rá dühösen, amikor megpillantotta a felforgatott előszobát.

Az inas az ideges hangtól megszeppent.

— Azt tetszett mondani, hogy csomagoljak be mindent.

Keresztesnek most jutott eszébe, hogy amikor hazulról elment, csakugyan így rendelkezett.

Jól van — szólt — mára elég volt. Hagyj valamit holnapra is. Feküdj le.

Két perc múlva ő is az ágyban volt.

Hogy történt, — kezdte csitítani magát — micsoda pokoli véletlen játszott megint közre, hogy Margit épen azt a dalt választotta. Legalább huszonöt esztendő óta nem hallotta s eddig azt hitte, hogy anyján és rajta kívül nem is ismeri más a néhány soros románcot. Hiszen a dallamát félig-meddig az édesanyja költötte.

Hirtelen megint felzendült benne a busongó ének. Látta anyját, a régi hajlékot s az öreg szobákat. Azt az éjtszakát, amikor az apja meghalt.

Újra átélte az akkori perceket.

Akkor éjjel is, mint rendesen, későn ment haza. Amikor a szobába belépett és édesanyja intett, hogy csak csendesen, mert apja meghalt, váratlanul megdöbbsent. Soha nem gondolt arra, hogy az apja is élt s a halál egyszerre felébresztette. Az ágyhoz lépett s az apja szájára nézett. A halott, aki az ágyban feküdt, csakugyan a másik Keresztes György volt. Az idegen, aki míg élt, uralkodott rajta. A hatalmasság, aki mindig értetlenül állott az ő fiatalságával szemben. Hát íme, most már nincs, elvégezte. Dehát mégis csak az apja volt, valamit tenni kellene. Homlokon csókolja, vagy letérdepeljen? Minek, ha nem érzi a kényszert, hogy megtegye.

Sóhajtott, aztán tovább szötte elmélkedéseit.

No jó, állapította meg, mindez azért történt akkor így, mert önző és nyakas kamasz volt, akiben szilaj és fékezhetetlen erők ágaskodtak. A gyermekszív mindig kegyetlen. Túlságosan fiatal volt ahhoz, hogy szánalmat érezzen akár az apja, akár az anyja iránt. Ilyesmit azok nem is vártak tőle. Felnöttek voltak, ő pedig gyermek. Nem is foglalkozott magában soha ilyen gondolatokkal. Ő csak azt érezte, hogy ami rossz, az egyedül neki fáj, s a szenvedés és az élet csak az ő utait keresztelte. Akkor még nem sejtette, hogy előbb csalódásokon, tévedéseken és egész sereg dögvővason kell átesnie, hogy megérthesse a gyengédséget, a szeretetet és az egyetemes nagy emberi fájdalmat.

Ha az apjáék élnének, már régen jóvátette volna ifjúkori heveskedéseit. Elfelejtette volna velük, hogy az életük örömtelen és vigasztalan volt és kibékítette volna őket a reménytelen öregséggel. Ma már bizonyosan látnák, hogy nem volt elvetemült és hogy nem ő, hanem a természet vagy az isteni végzés a felelős azért, hogy annak idején egyedül csak lázadó ifjúságát szerette. Ez mindennek a magyarázata s valószínű, hogy az ő korában az apjáék is hasonlóképen cselekedtek s csak életük későbbi szakaszán szólalt meg bennük is a lelkiismeret. Egyébként pedig az utolsó tíz év alatt épen eleget gondolkozott ezekről a dolgokról, nincs tehát semmi értelme, hogy most megint feltépje ezeket a félig-meddig már behegedt sebeket.

Szelídebb emlékek után kutatott, de bármerre tekintett, minden út a szülői házba vezetett. Most az a nap bukkant fel előtte, amikor az apja megbetegedett.

Dehát akkor — nyögött most már hangosan fel — akkor mégis csak megcsókolhatta volna a kezét. Vigasztalhatta volna az öreget, hogy a baj múló természetű, ne aggódjék, hamarosan meg fog gyógyulni. Mégis csak förtelmes és ocsmány dolog volt, hogy ehelyett folyton arra gondolt, hogyha az apja meg fog halni, neki ott kell lennie a temetésén, végig kell hallgatnia a pap prédikációját, a kántor énekét, szóval az egész ceremóniát, gyászos arcot kell mutatnia, levett kalappal és földre szegzett tekintettel kell majd lépkednie a halottas kocsiban s egyetlen tekintetet nem vethet a gyászolókra, akik a járdáról

fogják figyelni a család fájdmát és hazug megilletődéssel bámulnak a koszorúkkal telerakott koporsóra. Miért tiltakozott akkor magában ezek ellen a dolgok ellen és miért gondolt szinte elviselhetetlen irtózással a gyásznak ezekre az óráira?

A párnába fúrta a fejét.

Annyiszor átélte már képzeletében ezeket a rettenetes emlékeket, hogy előre tudta, mi következik. Az, hogy ugyanígy temette el két évvel később az anyját is. Az édesanyját, aki egy napon meghalt, anélkül, hogy neki egyetlen jó szava lett volna valaha is hozzá. Özvegy-ségének harmadik esztendejében némán, utolsó pillanatáig gyászolva életét és annyira óhajtott korai elmulását, magára hagyatva, imára kulcsolt kezekkel, csendben költözött el egy téli estén s amikor ő, a hirtelen és szörnyű kétségbeeséstől felzaklatva, félőrülten vonatra ült, hogy otthon a lefüggönyözött szobában, anyja lábához omolva sírja el gyermeki alázatát, hogy immár tudja, hogy valamikor a szívről szakadt el és hogy lelkében már ott virrasztanak a szeretet és a megbocsátás angyalai s most már nem fog többé mellőle elmozdulni, nem hagyja ezután egyedül, hanem türelemmel, szelídséggel és jósággal törli majd le keserű árvasága könnyeit: — az anyja akkor már örökre lezárta szemét és ő lerogyva a földre, hiába kiáltott utána.

Felült az ágyban. Testét hideg veríték verte ki, zúgott a füle és a szíve tompán dobogott a mellében.

Hát csakugyan a bosszú angyalai lihegnek benne? De hiszen egyedül rajta múlik, hogy kitörölje emlékéből a multat és hogy befődjé ifjúsága nyitott sírját, amely mind gyakrabban küldi fel hozzá kísértő szellemeit. A sorsot próbálja-e megengesztelni, miután sem földi, sem égi irgalom nem tehet vele olyan csodát, hogy az apjával és anyjával szemben elkövetett vétkeik jótéhesse, vagy pedig megsemmisítse lelkében ezt a részt is? Amit szeretetben és megértésben elmulasztott addig, amíg az apjáiék éltek, azt úgy sem hozhatja most már helyre semmiféle utólagos megbánással. És ha mindenekre ráadásul meg kell bűnhődnie még ezért is, hát ezt már nem fogja túrni. Lázadó indulattal, öldöklő dühvel és pusztító erővel fog szembeszállni lelkiismerete gyáva és alattomos számonkérésével.

Utolsó leheletéig védekezni fog és harcolva döglik meg.

Felcsavarta a lámpát és égve hagyta. Kint pirkadt, amikor elaludt.

***

Korán ébredt. A mély alvás felüdítette és amikor felkelt, szinte ujjongott benne az erő.

Csöngetett Ferinek.

— Becsomagoltál?

— Be.

— Mindent?

— Mindent.

Az utcára kilépve Simont pillantotta meg. Elcsavarogták a délelőttöt, ebéd után pedig haza mentek. Alig beszélgettek félórát, valaki csengetett. Keresztes kiment és ajtót nyitott. Kint Francisztiné állott.

— Tessék bejönni — szólta rá Keresztes.

Az öregasszony belépett, Keresztes becsukta mögötte az ajtót.

— Mondtam, kérem — szólta — hogy ne fáradjon hiába, majd üzenek.

Az öregasszony megijedt.

— Kérem szépen elítéltek . . .

Egy összehajtott ívet nyújtott oda Keresztesnek. A lakásperében hozott végzés volt, azzal a meghagyással, hogy tizenöt napon belül megfellebbezheti az ítéletet.

— Nem tehetek semmit. Ebben a dologban már nem tudok eljárni — adta vissza a végzést Keresztes.

Az öregasszony bátortalanul felelt :

— Nem is akartam én kérem idejönni. De az ügyvéd, akihez tanácsért fordultam, elutasított. Pénzt kért, előre kellett volna fizetni.

— Hogy hívják azt az ügyvédet? — szólta közbe Simon.

Az öregasszony a kézításkájából névjegyét vette ki :

— Itt van. Tessék.

Keresztes megnézte a kártyát, aztán visszaadta :

— Majd én beszélek valakivel, aki pénz nélkül is elvállalja.

A telefonhoz ment, felemelte a kagylót és bement a számot. Az egyik ügyvéd ismerőse jelentkezett :

— Halló ! Itt Balázs — hallatszott.

— Itt Keresztes.

Röviden ismertette az ügyet. Balázs az öregasszony nevét kérdezte:

— Özvegy Gutalekné — felelt Keresztes.

— Hogy? — hallatszott.

— Özvegy Francisztiné.

— Franciszti? — kiáltott Balázs. — Várj csak. Akkor baj van. Ismerem, az egyik ügyfelem pörösködik vele. Ki fogjuk lakoltatni.

— Miért?

Balázs röviden elmondta az esetet, amely az ő előadásában egészen másképen festett. Az öregasszony óvónő volt, aki annak idején, amikor Erdélyt otthagya és Budapestre költözött, itt egyik távoli rokonánál húzta meg magát. Egy miniszteri számtanácsosnál, aki azt az ötszobás lakást bérelte, amelyet most a házigazda pörölt. Az idős nyugdíjas úr ugyanis időközben meghalt s az öregasszony akkor állott elő, hogy a lakást, mint jogos örökséget megtartsa magának. A háztulajdonos természetesen, miután az elhúnytak közvetlen hozzátartozója nem volt és éveken át egyedül lakott, felszólította az óvónőt, hogy hagyja el a lakást. Felajánlott egy szobát, amely egy magányos nőnek teljesen megfelelt, Francisztiné azonban hallani sem akart a cseréről, mire a háztulajdonos kilakoltatását kérte, amit a bíróság elsőfokon el is rendelt.

— Az én véleményem az — fejezte be Balázs — hogy felesleges minden további kísérletezés, a bíróság felső fokon is a háztulajdonosnak ad igazat.

Keresztes gondolkozott :

— Igéretet tettem — szólt — szeretném Francisztinét megnyugtatni.

— Mondd meg neki, hogy fogadja el a felajánlott szobát. Ha pedig ebbe nem megy bele, adjon be az ítélet ellen felebbezést. A te kedvedért magam is megtenném neki ezt a szívességet, sajnos azonban, az ügyben épen az ellenfelet képviselem.

Keresztes az ismerősei között kutatott :

— Jó, majd szólok valakinek.

Balázs segítette ki :

— Kérd meg az öreg Kuruczot.

— Nagyszerű! — ütött a homlokára Keresztes. — Mindenkire gondoltam volna, csak épen az öregre nem. Hát akkor köszönöm, majd átadom neki az ügyet.

Letette a kagylót és odafordult az öregasszonyhoz :

— Hát kérem, rögtön megadom a címet.

Az öregasszony pillanatig habozott, azután megszólalt :

— A pénzről tetszett beszélni az ügyvéd úrral?

— Miféle pénzről?

— Arról a huszonöt milliőről, amit a megboldogultnak fizettem.

— Dehát erről a pénzről eddig nem volt szó?

— Tudom — felelt az öregasszony — nem is azért mondom, mintha Keresztes urat akarnám ezzel is terhelni, de kitől fogom visszaadni a pénzemet, ha a lakásból mégis kitesznek?

Simon látta, hogy Keresztesnek lassan elfogy a türelme. Felállott és odament Francisztinéhez :

— Ezt tessék majd megemlíteni az ügyvéd úrnak. Ez a dolog már órá tartozik. Az ügyvéd úr majd ki fogja bogozni az igazságot és gondja lesz a pénzre is.

— Várj csak — szólt Keresztes. — Hát maga megvette a lakást?

— Meg.

— Huszonöt millióért?

— Annyiért. Eladtam mindenemet, csakhogy ezt a huszonöt milliót kifizethessem. Az utcán állottam, nem tettem egyebet. Nem folyósították a nyugdíjamat s arra kellett számítanom, hogy majd abból élek, amit a lakóim fizetnek. Így ha most elveszik a lakást és nem adják vissza a pénzemet, éhen veszek, ha csak koldulni nem megyek.

Vékony vértelen szája sírásra rándult.

— Ne sirjon kérem. Nem bírom! — szólt rá Keresztes.

Az öregasszony zebkendőt vett elő, elfordult és eltakarta az arcát.

— Bocsásson meg Keresztes úr. Igazán nem akartam . . .

— Az ügyvéd úr — folytatta Keresztes engedékenyebben — még a holnapi nap folyamán meg fogja felebbezni a kilakoltatást és gondja

lesz rá, hogy pervesztés esetén a pénzt megkapja. Tessék a legnagyobb bizalommal feltárni előtte a helyzetet, lelkiismeretes és tekintélyes ember, feltétlenül sikerre viszi az ügyet.

Pénzt vett ki az íróasztala fiókjából, az öregasszonyhoz lépett és a markába nyomta.

— Addig is fogadja el ezt a csekélységet. Ha megnyerjük a pört, majd visszaadja.

Az öregasszony halálsápadtan meredt Keresztesre. Hallotta, amit az mondott, azt is tudta, hogy bankjegyet szorongat a markában, zavarában és mélységes szégyenében azonban nem tudta, hogy hirtelenében mit tegyen s mire magához tért, akkor már késő volt minden.

Simon meg akarta könnyíteni a visszavonulását és hozzálépett:

— A barátom a legkitűnőbb embert kérte meg, hogy elintézzé az ügyet. Bízék meg benne s egyelőre ne aggodalmaskodjék.

Francisztné letörölte a könnyeit és Simonhoz fordult:

— Tudom . . . Szeretném, ha máris meghálálhatnám az uraknak . . . De most nem tudom. Majd egyszer . . . Talán . . . Ha nem leszek ilyen nyomorult . . . — A hangja elcsuklott. — Nekem is volt . . . Ne tessék megijedni — nézett könyörögve Keresztesre. — Nem fogok sírni, nekem is volt három olyan szép felnőtt fiam, mint az urak, de mind a három elesett. Az egyik Oroszországban, a másik kettő Szerbiában. Az Úr adta, az Úr vette el őket. Idegen földben nyugszanak s nekem csak az maradt, hogy megsirassam őket. Amióta elmentek, azóta vagyok én egyedül . . .

Megfordult és csendes léptekkel megindult.

Az ajtóból még egyszer visszanézett, a Keresztes tekintetét kereste. Azután lehajtotta a fejét és kilépett az ajtón.

Keresztes lerogyott az egyik fotelbe:

— Nos? Mit szólsz ehhez.

Simon az ablaknál állt. Onnan felelt:

— Azt, hogy okosan teszed, ha a jövőben nem ártod magad bele ilyesmibe.

— Könnyű neked . . .

— Annyit mondok csak — szólt Simon — hogy vigyázz.

Keresztes ránézett:

— Én?

— Te.

— Hogy érted ezt?

Simon keresztül sétált a szobán.

— Eszemágában sincs — állott meg — hogy jelentőséget tulajdonítsak ennek az esetnek, csak figyelmeztetek, hogy ügyelj. Tudod, hogy engem semmiféle nyomorúság és semmiféle szenvedés nem érdekel. Legalább tíz esztendeje, hogy nem éreztem számbavehető meghatottságot, az öregasszonytól azonban — félek. Engem mindig megzavarnak és megijesztenek, amikor megállnak előttem és rámnéznek.

Keresztes legyintett :

— Csak nem képzeled, hogy egy árva szavát is elhittem! De dühít, hogy épen én belém botlott a keservével.

Simon a cipője orrát vizsgálta :

— Én nem erről beszélek. Ezek az öreg nők élnek és mégis úgy hatnak az emberre, mintha már egyszer meghaltak volna és csak azért bukkannak fel az életünkben, hogy hangot adjanak annak a szenvedésnek, aminek eddig a mi szánalmas és vergődő emberi részvétünk nem tudott nevet adni.

Keresztes nem akarta, hogy Simon folytassa, felállott :

— Gyerünk.

Simon tovább morfondírozott :

— Így van. Én már sokat gondolkoztam ezen.

Keresztes a fogashoz ment és leakasztotta a kabátját :

— Na csak gondolkozz rajta tovább. Nekem azonban hagyj békét vele.

Simon nem értette a hirtelen változást :

— Az elébb majdnem sírtál dühödben — csodálkozott. Alig vártad, hogy az öregasszony elmenjen, most meg már az bánt, hogy ki akarom szellőztetni a szobát utána.

— Jó-jó — csendesítette Keresztes.

Elindultak. Simon útközben azon tündődött, hogy mi történhetett újabban Keresztessel. Határozatlan és nyugtalan. Hozzáfordult és megkérdezte :

— Te, mondd csak, mi történt már megint veled?

— Velem? — rezzent meg Keresztes.

— Veled.

Keresztes vállatvont :

— Semmi különös. Az utazáson jár az eszem.

— Na jó — folytatta Simon. De azért beszélhetsz. Így unlak.

Keresztes megállott és szembefordult Simonnal :

— Azt hiszed, hogy elhallgatok előtted valamit?

— Azt.

— Miből gondolod?

— Látom.

Keresztes megindult, nem szólt semmit. Később megjegyezte :

— Ideges vagyok. Már magam is észrevettem.

Simon ráhagyta, most már nem akarta firtatni a dolgot. Betértek az egyik körüti étterembe és megvacsoráztak. Éjfélidőig iddogáltak, akkor Simon Margitra terelte a szót :

— Megmondtad neki, hogy mennyi időre mégy?

— Meg — felelt Keresztes.

— Rosszul tetted.

— Miért?

— Hát csak azért.

Fölöslegesnek tartotta, hogy folytassa. Belátta, hogy Keresztesnek van igaza. Miért csináljon gondot magának a más bajából is. Úgyis le fognak hullni, idő előtt, mint a férges gyümölcs. Egy vállrándítással elvágta a következő gondolatot. Előrekönyökölt az asztalon és rászólt Keresztesre :

— Miért nem beszélsz?

Keresztes mosolygott :

— Minek?

Majd hirtelen felvágta a fejét :

— Te. Ide hallgass. Félórája figyellek s az alatt, amíg hallgattál, sok mindenről gondolkoztam. Nagyszerű ötletem támadt. Tudod mit? Gyere velem.

Simon nem akart hinni a füleinek :

— Micsoda?

Keresztes megismételte :

— Gyere velem, magunkkal visszük Kuruczot is.

Simon látta, hogy Keresztes komolyan beszél :

— Megbolondultál? — hebegte.

— Miért? Mert hívlak? Hát mi van ebben olyan hihetetlen? Pénzem van, a többi mellékes.

Simon elnyugtatta tekintetét Keresztesen.

— Hát ennyire fáj a megsemmisülés? Ennyire félsz? — kérdezte csendesen.

Sírni szeretett volna, annyira meglepte a Keresztes kijelentése. Nem gondolta, hogy ennyire odavan s hogy a lehetetlennel is megpróbálkozik, csak hogy a magával való végső leszámolást készítse.

Keresztes elborult, egyszerre összeomlott :

— Mit tegyek? — nyögött. — Láthatod, hogy az utolsókat rugom.

Simon hallgatott.

Híszen, ha csoda történnék. Ha üvöltő zokogás szakadhatna fel belőlük, hogy beharsogja a tereket és ferverje a viharzó óceánt. Ha felordíthatnának, hogy megrendüljön alattuk a föld és megrepedjenek a fellegek. Ha egyetlen ökölcsapással kimozdíthatnók sarkaiból a világot. Ha felfakadna végre bennük a kelés és megindulna bennük a vérzés... Mert így, soha nem fogja megtudni senkisé, hogy a legszörnyűbb átok keresztfájára felfeszítve pusztultak el.

Bort akart önteni.

— Hagyd... — szólt Keresztes.

Fizettek és otthagyták az éttermet. Amikor az utcára kiértek, Keresztes megkérdezte :

— Hova mégy?

— Haza.

Keresztes a holnapi napot rendezgette magában :

— Meggondoltam a dolgot — szólt. Egy-két napot maradok még. Holnap el fogok menni a bárónéhoz. Este pedig majd hívlak telefonon.

— Jó.

Elváltak.

Keresztes kocsit keresett, de nem látott egyet sem a közelben. Gyalog indult neki az útnak. Amikor a körútra kiért és átvert rajta az utca forgatagának első hulláma, hús fuvalmat érzett a szíve alatt. A lelke egy nagyon távoli zugában derengés keletkezett s mintha harmat hullott volna alá a magasból. Gyámoltalan ujjongás verdesett benne, hogy íme ő is él, ő is része a mindenségnek s ha kiállana az út közepére s megállítaná a járókelőket, hogy nézzenek reá, ő Keresztes György, ő is húsból és vérből való és ő is melléhez szorítva tartja az istenséget — ha elkurjantaná magát, hangját ezerszeresen és diadalmasan verné vissza az élet.

Rosszul tette, hogy az imént Simont hívta. Nem kellett volna inni sem. Ime, milyen kis dolgokon múlik, hogy tisztán láthassa az arcokat, a cégtáblák feliratát, a rendőrt az utca közepén és hogy hallja a nyitott kávéházakból kizajgó muzsikát. De hátha most is csak képzeledik és a két karja most is a semmit öleli? Ha csakugyan így van, akkor valóban beteg, sőt csöndes örült, akit rögtön meg kell kötözni, vagy le kell bunkózni, nehogy kárt tegyen valakiben.

Hazaérve, végigdőlt a diványon, hogy gondolatban elrendezze a dolgokat. Szabadulni akart minden tehertől. Hol kezdje? Az utazással minden van, ezzel tehát felesleges vesződnie. Az öregasszony? Elintézte... Margit? Majd meglátja. Mindenesetre meg fogja nyugtatni. Egyéb azután nincs is. Ami az emberekhez kötötte, mindazt itt fogja hagyni. Új gondolatokkal és új érzésekkel fog felszállni a vonatra, mintha most lépett volna ki a televényből, mezítelenül, frissen és diadalmasan, új és idegen parton, ahol ismeretlen föld és eddig ismeretlen ég várakoztak reá. At fogja hasogatni ez a megújulás s mire felésmél, már ennek az új életnek a rohanó árja viszi.

Körültapogatta magát. Érezte, hogy a karja és a melle feszül. Felkelt és átsétált a szobán. Mosolygott. A győzelem gőgje és rendíthetetlen biztonsága járta át. Lám, egész élete előtte hever. Egyetlen tekintettel össze tudja fogni mindazt, ami vele és belőle született. Eddig féregéletet élt, egy ökölnyi nagyságú göröngyön vergődött. Most látja csak. A bölcsőjétől a tegnapi napig nem hosszabb egy hüvelyknél az út és egy tenyérnyi csak az egész világ, amely magába zárta s amelyet ő magába fogadott. Talán még ennél is kisebb, ha jól megnézi és ahhoz a távolsághoz méri, amely multjától már is elválasztja. Egy mozdulattal betaposhatná a földbe egész volt életét. Még nyoma se maradna a rögök között.

Kinyújtózkodott. Néhány csontja megroppant. Remegett a fájdalmas kéjben. Lomha titán volt tehát, akiben végre megindult az áradás, felfakadtak benne a tavaszi vizek és megzendült benne a meghasadozott föld. Ki fogja nyujtani a kezét és áldólag a Margit fejére teszi. Vagy egyszerűen felkapja a levegőbe, maga elé tartja és rákacag.

Egyetlen mosolyával letörli róla a szomorúság szennyét és tehetetlen szerelme gyalázatát. Most már beszélni fog vele. Ezek után kötelessége. Úgy áll majd elébe; mint egy óriás, akinek a lába alatt harsogó tengerek zajlanak és homlokát derűs egék koszorúzzák.

Elébe fog állani és beleveszíti ebbe a roppant gyönyörűségbe.

IV.

Reggel felkereste irodájában az öreg Kuruczot, megbeszélte vele a Franciszti-ügyet, délután pedig felment a bárónéhoz.

— Már azt hittem, hogy megfeledkezett rólam — fogadta a báróné, amikor belépett.

Egyszerű, pasztelkék szövött ruha volt rajta, amely leányos természetnek merész vonalait létompította s a szoborszép test gyöngéd formáit és nemes arányait meghalkította. Arcán és alakján a nyugalomnak és a biztonságnak derűs szelidsége, a szépségnek és a tartózkodásnak bája és kelleme ömlött el. A feszes ruhából csak a nyaka emelkedett ki szabadon, fehér és rózsás bőre azonban így is átverte csillogását a könnyű anyagon. Otthonias öltözékében kiegészítette és teljessé tette a szőnyegekkel, selymekkel és brokátokkal kissé túlsúfolt szoba hangulatát, amelynek apró rokokó-bútorai és szanaszét heverő különböző csecsebecsei fölött mosolygáshoz hasonló fények és színek reszkettek.

A napi eseményekről beszélgettek, később a báróné Kereszteshez fordult és megkérdezte:

— Mondja, igaz, hogy maga engem öregnek és kiállhatatlan teremtésnek képzelt?

Keresztes őszintén felelt:

— Igaz.

— Persze azért, mert a barátai fecsegték.

— Nem, báróné, én erről a barátaimmal sohasem beszéltem. Magam sem tudom, hogy mire alapítottam ezt a feltevésemet.

— Érdekes. Ezért félt hát annyira tőlem?

— Nem nagyon, de tény, hogy félttem.

A báróné hallgatott, majd megszólalt:

— Bevallom — szólt másfelé tekintve — a dolog nekem kissé rosszul esett. Én ugyanis ismerem magát már öt éve. Természetesen Tornyay csigázta fel annyira az érdeklődésem, hogy a végén egészen kíváncsivá tett. Gyakran előfordult, hogy egész délutánon és estén át magáról beszélt.

Keresztes nevetett.

— Tornyay nem ismer határt, ha valakit szeret.

— Téved. Magában ő a rendkívüli embert tiszteli.

Keresztesnek eszébe jutott, amit Bokros mondott a bárónéről. Igaza lenne? Mit akar ez az asszony ezzel a tömjénezéssel?

— Báróné — szólt, hogy elejét vegye a további dicséretnek —

én megvetem a művészetemet s eszemágában sincs, hogy ennél többre vigyem.

— Miért mondja ezt?

— Azért, mert ez az érzés vert legmélyebben gyökeret bennem. Ez az én örömeim és szenvedéseim alapköve.

A báróné csodálkozva jegyezte meg:

— De hiszen még nincs negyvenéves sem, mért akarja egyszerre fiatalítani is, öregíteni is magát?

— Hogy érti ezt?

— Ne haragudjék — szólt mosolyogva a báróné. — De maga a kérdésre a kamaszok és a vének cinizmusával felelt. Azt mondta, megveti a művészetet.

— Csak a saját művészetemet.

— Ez mindegy.

— Ez is lebecsülése minden valamire való értéknek.

Keresztesnek tetszett a báróné ellenvetése.

— Asszonyom, félreértette a kijelentésemet. Én csak azt mondtam, hogy a bűneimért vezeklem. Valamikor nagyon és erősen hittem s ennek a gazdagságnak az ajándékait kell most megfizetnem.

— Helyes. Ezt értem. De nem gondolja, hogy ez nagy ár a fiatalkori ábrándokért?

— A reménységeim és rajongásaim árát már régen letörlesztettem.

— Nos?

— Csakhogy én az élettől nem ennyit kértem. Sokkal többet. Mindent. Az egész tartozásom ki kell tehát egyenlítenem.

— Mindenki maga határozza meg, hogy mit és mennyit fizet.

— Úgy van. Én a legkevesebbel, az életem jobbik felével fizettem.

A báróné eltűnődött. Megértette, amit Keresztes mondott, de nem hitt ennek a panasz nélküli lemondásnak az őszinteségében. Igaz, hogy Tornyay is ilyenek festette le előtte Kereszttest, miután azonban még komolyan soha nem csalódott életében és szíve szerint még nem ismerte a lehetetlent, a fájdalmat így csak borúnak és múló hangulatnak tekintette.

— Tornyay valami olyasmit említett — szólt más hangon — hogy a közel jövőben külföldre utazik.

— Fél lábbal már úton is vagyok — felelt Keresztes.

— Hova megy?

— Egyelőre Berlinbe.

— Hosszabb időre?

— Fél évre. Aztán tovább megyek.

A báróné felállott és csengetett.

— Iszik egy csésze teát, úgy-e? — kérdezte.

Az inas jött és a szoba közepén álló asztalkát megterítette.

— Sajnálom, hogy elmegy — folytatta a báróné, amikor az inas letette az asztalra a teát és kiment. — Szerettem volna, ha megbarát-

kozott volna velem. A maga hangjában van valami, ami engem gyermekkorom legszebb óráira emlékeztet.

— Báróné, a multját mindenki önmagában hordja — szolt Keresztes.

— Nem — emelte fel hangját az asszony — nincs igaza. Néha megcsendül egy hang, megvillan egy mozdulat, elhangzik egy szó, amelyek a szívünkbe rezdülnek. Velem gyakran megtörténik ez és ilyenkor mindig megelevenedik bennem az egyik, vagy másik elfelejtett perc, hogy betöltse mulandósága illatával a lelkemet. Az ember megy, járja az utait s jóformán azt sem tudja, hogy hol bolyong és hogy mit csinál s egyszerre csak megjelenik a távolban egy arc, amelyet sohasem láttunk és amely mégis ismerős. Lépések hangzanak el, óra üt vagy valaki kiált, hogy emlékeztessenek. Az én halottaim élnek és visszajárnak.

— Az enyéme is, de nem tündérszárnyakon.

— Hanem?

— Hanem — mint kísértetek.

Egymás szemébe néztek, először azóta, hogy leültek. Keresztestitokban bujtogatta az asszony meleg, hol nevető, hol lágyan éneklő hangja s egyszerre ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy a ruháját vagy a kezét megérinthesse. Vajjon megkönnyebbülne-e, ha nem törődve semmivel, arra kérné, hogy hallgassa meg? Megenyhítené-e néhány pillanatra, ha felnyitná magában a zsilipeket? Ha elmondaná ennek az asszonynak, hogy mennyit szenvedett, ha rábízná magát gondolatai árára, hogy megmámorosodva a saját szavai zúgásától és hirtelen felbuzgó fájdalomra vad lobogásától, megfogná a kezét és hívná, hogy jöjjön vele és semmisüljenek együtt meg.

Nem. Nem szól. Ez örülség lenne.

A báróné törte meg a csendet.

— Ha útba ejti a télen Rómát, látogasson meg, ott fogom tölteni a decembert. Akkorára talán már készen is lesz a maga számára a receptem.

— A meghívást köszönöm, az orvosság gyógyító erejében azonban nem hiszek.

— Pedig én magam fogom elkészíteni ezt a csodaszert.

Keresztes nem felelt. Hirtelen, minden átmenet nélkül, ürességet érzett a lelkében. Miért hívta ide ez az asszony és ő miért jött el? Melyikőjüknek van célja kettőjük közül a másikkal? Neki vagy a bárónénak? Az asszony bizonyosan csak udvarias kötelességének tett eleget, hiszen Tornayéket is gyakran fogadja. Az elutazását tehát ezek szerint mégis csak ő halasztotta el.

Megborzongott.

Erről a határozatlanságról magára ismert. Ez az akaratnélküliség volt az, amely erőit kikezdte. Becstelenségeit is emiatt követte el. Emiatt az erélytelenség miatt, amely lassankint gyávasággá hatalmasodott el benne.

A régi undort érezte s ez a mocsok most égette.

— Báróné — szólt felállva. — Bocsásson meg...

Nem folytatta, várta, hogy az asszony is felálljon és elküldje. A bárónét azonban ez a hirtelen felindulás nem lepte meg.

— Azt akarta mondani, úgy-e, hogy ne készítsem el azt a receptet. Pedig ez nekem, lássa, kötelességem. Ne féljen, az imént sem gondoltam, most sem gondolok a szavak rejtett értelmére. Tudom, hogy beteg s érzem, hogy nekem kell meggyógyítanom.

Keveset várt, aztán hozzátette:

— Hiszen valamit már is adtam.

Keresztes nem kérdezte, hogy mit, ez az egyszerű és mélyről jövő jószág meghatotta.

— Fel fogom keresni Rómában s ha lehet, jóváteszem ezt a számomra így is felejthetetlen délutáni csöndet. Ott, a mennyei rendíthetetlenlégek, porló pogányságok és lángoló keresztek városában, az örök világosság és fényesség árnyékában, maga mellett, talán néhány percre nekem is sikerül megnyugodnom. Meg fogok áldozni és magamhoz veszem az Úr testét, hogy feloldjam lelkemben a legigazibb és legtürelmesebb emberi szenvedést. Mária oltalmába ajánlom a hitetlenségem, hogy könyörögjön az Atyánál az istentelenek érdekében. De csak az ön kedvéért, asszonyom, aki nekem előre megbocsátott egy második találkozás unalmas órájáért. Meghallgatom a harangokat, letörölöm a vért a hetedik sebről, csak hogy a maga megkínzott hiúságát megengeszteljem.

A báróné hozzálépett.

— Ne! Ne folytassa! — kiáltott egész testében reszketve.

Arca kigyulladt. Homloka körül bíbor tüzek égtek.

Pillanatig így maradtak, akkor hirtelen megéreztek az egymás közelségét. A báróné lépett hátra, karja lehullott és elfordult.

— Nem! Nem... — rebegte. — Ezt ne tegye többé. Én nem imádkozom gyakrabban, mint egy másik katolikus és egy másik asszony, de az, amit maga mondott, megrendített. Én hiszek a mindannyiunk üdvéért való krisztusi esdeklésben.

De még hosszú ideig nem tudta felindulását és zavarát leküzdeni. Később megnyugodott és megszólalt:

— Elég volt ezekből a dolgokból, jöjjön, néhány érdekes régiiséget fogok mutatni.

Bibó Lajos.

(Folytatása következik.)

ÓDRY ÁRPÁD.

ALIG keltett még a Greguss-díjnak odaítélése olyan osztatlan meglepé-
dést, mint az idén, amikor a magyar színészet utolsó hat esztendejé-
nek alkotásai közül a Kisfaludy-Társaság a pálmát Ódry Árpád III.
Richárdjának juttatta. A kritika és a nagyközönség, valamint a kitüntetettnek
pályatársai mind egyformán igazságosnak érezték az ítéletet.

Ódry Árpád valóban kivételes értéke a magyar színjátszásnak. Pedig
amikor Budapestre kerül, a kritika nem üdvözli osztatlan lelkesedéssel. Képes-
égeit elismeri, de bizonyos tartózkodással fogadja. Fenntartás nélküli dicsérő
hangok csak jóval későbbben hangzanak el alakításairól. Vele szemben szini-
kritikánk nem esett abba a sajnós nagyon gyakori hibájába, hogy minden új
talentumot szinte egy új Garrickként üdvözöl. A magasztalásnak ez «átkos-
hamarsága» hány egyébként ígéretes tehetséggel hitette el, hogy már pályája
kezdetén kész és tökéletes művész, hogy felesleges tanulnia, felesleges tovább
fejlődnie!

Ódry Árpádnak épen ez a szünetlen fejlődés, ez az elmélyedés egyik
legtiszteletreméltóbb vonása. Szerepeibe nemcsak gondos tanulmánnyal merül,
hanem — úgy látszik — a maga lelkének is éber kutatója és épen ezért
alakításainak sok mozzanatán a néző az élményszerűség hitelesítő bélye-
gét érzi.

Elmélyedő gondossága, nagy intelligenciája okozza azután, hogy annyi —
már oly sokszor megjátszott szerepet — új, igazabb felfogásban tud játszani,
anélkül, hogy mindenáron újat akarna belé erőszakolni. Még jól emlékszünk
húsz esztendővel ezelőtti Egmontjára, akit egyáltalában nem játszott tragikus
sorsú valakinek, hanem könnyed viveurnak, akinek még vérpadra lépése sem
hatott nyomasztóan, inkább az élni tudó ember diadala volt a halál felett.
Biberachjában elődjének katonás keménységű rittere helyett ez alak játékossá-
gát mutatta be; azt a szenvedélyét, hogy szereti az ostobákat megugratni.
A *Misanthropot* sem játszotta sötéten tragikusnak: megérezte és bemutatta, ami
Alcesteben minden komolysága mellett is finoman és mélyen komikus, meg-
éreztetette, hogy mindenáron való igazkodásának rugói között az igazság nagy
szereteten kívül van valami gyerekes, csakazértis dacosság. Kisfaludy Károly
naiv komédiájában, a *Csalódásokban* mennyivel gazdagabbá tette Elemér gróf
alakjának hatását azzal, hogy belevitt valami büszkélkedést a maga ember-
ismeretével; s hogy végül aztán neki is csalódnia kell, mennyivel mélyebb
humor csillan fel így ebből a gyermekesen kedves vígjátékból. Tartuffe-ot
sem játszotta csak képmutatónak. A karakter alapjául valami durva hevességet
játszott, melyet azonban a képmutatás fegyelme tart féken. S olyan szerepek-
ben is, ahol a jellem alapvonása végérvényesen adva van, ahol lényegében nem
hozhat új felfogást, mint pl. III. Richard alakjában, még ott is mennyi részlet-
finomsággal teszi gazdagabbá, többértévé a jellem kereteit. Az a kaszárnyaifű
hang, az a brutális nyerseség, amivel e véres tragédiának mindjárt első jelene-

teiben megnyilatkozik, pompásan jellemzi nemcsak a főalakot, de azt az egész kegyetlen korszakot.

Nagy intelligenciájának művészi fékező erejét is minden szerepében látjuk. Változatos kifejező eszközei könnyen arra csábíthatnák, hogy a részleteket dolgozza ki az egész rovására. Világos értelmének pillantása azonban örökké figyelemmel tartja önmagát s a részlet mindig megmarad részletnek: a fő karaktervonás engedelmes magyarázójának.

Elmélyedő intelligenciája mellett idegesen vibráló egyénisége is egyik főirányítója jellemábrázolásainak. A lélek mélyén feszülő, ideges-modernül forrongó szenvedélyeknek csodálatosan finom ábrázolója. Azon lehet vitatkozni, hogy vajjon felfogása egy-egy esetben találó-e, de azt sohasem lehet tagadni, hogy ez a felfogás a nézőt épen a lelki életnek e küzdelmes vibrálása miatt mindig megfogja. Hamletje talán idegesebb a kelleténél, de Ódry annyi vívódó belsőséggel játssza meg, hogy akaratlanul is hatása alá kerülünk. Bánkját sokan megtámadták. Méltán addig a határig, hogy a költőtől kívánt «nemes méltóság»-ból, a hatalmas nagyúrból, akinek «kezében ott reszket egy ország felébe túsázmennykőcsomó», csakugyan vajmi kevés volt benne. De a magával túsázó Bánknak, annak a Bánknak, akiről «minden környüállás azt mutatja, hogy mindenkor nagyobb indulat dühösködik belülről», nem akadt még eddig külön ábrázolója. Macbethjében sem volt semmi hősi s talán kelleté nél hiszterikusabb is volt, de a saját lelkével való küzdelmes vergődését nagy igazsággal mutatta be. S érdekes, hogy III. Richardjában ehhez a különben kétségek nélkül cselekvő csupa-akarathoz mennyire jól illik Ódry ez egyik alapvonása. Forrongó színészi temperamentuma itt a szakadatlan explóziót, a szinte örökös robbanást mutatja be megrázó erővel; a magával túsázó Richardot csak az ötödik felvonásban, de akkor mennyire helyén és mekkora igazsággal! Midőn végső csatájára készül, vitézei előtt tartott buzdító beszédét csak félig mondja a sereg felé fordulva, félig önmagának, mintegy a szörnnyű álmokép után önmagát biztatva, a maga lelohadt önbizalmát szitogatva.

Ennek az ideges forrongásnak azonban aligha csak temperamentumbeli oka van. Szubjektív meghatározottsága mellett alkalmasint színészi stílusának elvileg átgondolt és akart eleme is ez. A régibb színészek kényelmesebb és szélesebb alakító módjával szemben ez a játékmódor a maga izgalmasabb idegjátékával, a maga rohanóbb menetével és forróbb ütemével, tudatos reakció is.

S talán itt van stílusoka Ódry egyik színészettörténeti jelentőségének. Beszédtechnikáját értjük. Rohanó szövejtésével mintha a francia színész beszédtempóját akarná utólni. A magyar színpadi beszéd kényelmes lassúságát már Ódry előtt is igyekeztek gyorsabbá fokozni. Halmy Ferenc, Náday Ferenc, Góth Sándor itt az említésre méltóbb nevek. Legnagyobb jelentőségű azonban e téren Ódry Árpád működése. Az ő vágató és mégis értelmes beszédje tette lehetővé, hogy a különben színpadiatlan *Tanner John házassága* műsordarabbá válhatott s hogy *Figaró házasságának* utolsó felvonásbeli hosszú monológja kihagyások nélkül megállhatott. A figyelmesebb fülű hallgató bizonyosan érez Ódry beszédjében is egy-két igazolhatatlan hangsúlyáthelyezést (különösen szívesen lendül át hangsúlya a szólam *végére*), egy-két kényszeredett s a mondat értelméből nem igazolt szüneten is meg-meghökken, de e botlások ellenére is káprázatosnak kell találnia Ódry beszédtechnikáját.

Színészi kvalitásai közül beszédtechnikáján kívül elsőrangú még arcjátéka. Virtuózításban e téren színészeink közül többen versenyeznek vele, de lélekábrázoló ereje egyik pályatársa arckifejezésének sincsen több, mint az

övének. Mikor *A diktátor* második felvonásában a király előtt megjelenik, első kifejezése valami kíváncsiság és meghökkenés a neki eddig idegen pompás környezet láttára. Azután a királlyal beszélve gyanakvását szemhéjának ideges pislogása, hideg és kutató tekintete fejezi ki, de ugyanakkor arcjátékában benne van egyúttal az a törekvés is, hogy indultait ne árulja el: a benne forrongó érzéseket és egyúttal leplezésüknek törekvéseit annyi igazsággal játssza meg, hogy e jelenete a legtökéletesebb színészi megoldások közé tartozik. Elsőrangú arcjátékot produkál mint Antonius is, amikor a Caesar-gyilkos Brutus önigazolását hallgatja a vérző holttest felett. Szemhéját félig leereszti, alsó ajka gúnyosan rándul meg: nem hiszi a nemes szándékot, legalább is az összeesküvők legtöbbjéről nem, mindez azonban annyira suhanó, annyira csak pillanatig tart, hogy a nézőt nemcsak a kifejezés igazsága kapja meg, hanem egyúttal azt is elhiszi, hogy ezt a gyorsan eltűnő tekintetet csak ő vette észre, az összeesküvők nem. Csodálatos változatosságú volt arckifejezése *Bánkban* III. felvonásában Tiborccal való jelenetében, amikor a maga fájdmának és Tiborc iránt érzett sajnálatának kifejezését gazdag egységbe olvasztotta.

Játékának kifejezésbeli gazdagsága, átélésének mélysége, felfogásának eredetisége és jellemző erejének igazsága teszik azután, hogy olyan feladatokat is elsőrangúan old meg, amelyek csak valamivel kisebb kaliberű művészt is leküzdhetetlen nehézségek elé állítanának. A monológ, ha pár percnél hosszabb ideig tart, könnyen unalmassá válik. S mégis — Ódry színészi munkásságában két olyan teljesítmény van, amelyek mindegyike a magyar színjátszó művészet legemlékezetesebb lapjai közé tartozik. Az egyik a *Karamazov-tesztvérek*beli örülési jelenete, a másik Gyulai Vén színésze. Az elsőben az ördöggel való párbeszéde (ahol persze az ördög nincs jelen a színpadon) húsz percig, a másodikban pedig Dávid életének elmondása pár néma személy előtt teljes félóráig tartott. Ódry e két jelenetben kifejező képességének egész fegyvertárát mozgósította, beszédművészetének egész erejét igénybevette s így nemhogy unalmassá nem vált, hanem a közönség szinte lélekzetelállva nézte ezt a legnemesebb értelemben vett produkciót.

Nagy intelligenciája és játékának üteme együtt okozza, hogy az elmélkedő részek olyan kitűnően sikerülnek neki. A *Faust* vagy *Az ember tragédiájának* (s itt Ódryra mint Ádámra gondolunk) különösen azok a jelenetei emelkednek ki, ahol a szöveg gondolati tartalmát kellett megvilágítania. Ezekben a helyeken nemcsak hogy megtámadhatatlanul helyesen interpretált, hanem az elmélkedéseket akciószerűvé tudta tenni, mintegy szerves részeivé a drámai történesnek.

Nem kevésbé említésre méltó, hogy milyen élményszerű igazsággal tudja megszólaltatni a férfi és a nő szerelmi párbaját is. Amikor mint III. Richard Lady Anna elé toppan, hogy megkérje kezét annak, akinek férjét és apását megölte s épen az apósa koporsója előtt, — ebben a fellépésben benne van, hogy ez a kiváló emberábrázoló mennyire nemcsak a férfi, hanem a női lelket is. Az eléje meredő lándzsákat erőteljesen csapja széjjel az útjából s a nő elé parancsolóan dobbantva lép. A bátorságnak ez a formája el nem tévesztheti hatását a nőre. A szerelmi tusának ez a kitűnő ismerője, Paul Raynalnak *A férfi szíve* c. legutóbb játszott darabjában is remekel egy-két motívumával. Mikor a második felvonás nagy párbajjelenetében fölényesen az asszony fölé kerekedik, egyetlen mozdulatba sűríti bele e karakternek a nő fölé fordított oldalát. Öklét a szék támlájára vágja és parancsolóan és ellenmondást nem tűrve, fixirozza a nőt. Percekig így is marad. A gesztust méltán aknázza ki ennyire: e helyzet

nemcsak elsőrangúan képszerű, hanem bele van szorítva, mintegy hegybe futtatva mindaz, ami ennek a két léleknek egymáshoz való viszonyára jellemző. De a szerelmi véreségre, a férfi letörésére is volt egy-két soha nem felejthető mozzanata. Mikor Surányi Miklós *Halhatatlan emberében* mint Galeotti ráeszmél, hogy Genovéva, akit émesztően szeretett, csak eszközül használta, szinte egy pillanatot alatt öreggő fonnyad. Lehetetlen ezt a gyors összetörést, a kiábrándulásnak és a lélekben való megöregedésnek ezt a villámsebes bekövetkezését szavakkal leírni. De nemcsak tragikus oldaláról, hanem a komikum felől is megvilágítva hány árnyalatban láttuk Ódrytól a *Tanner John házasságától* és *A holicsei Cupidóig* a férfinak küzdelmét a nővel szemben! Ebből a sorból csak még *A kék róka* házibarátja legyen megemlítve, akinek erkölcsbíróságát, tüzes féltékenységét, majd összetörtségét nagyszerűen játszotta végig, egészen a humornak legmélyéig. A legerősebb hatást a leforrázottság bemutatásában sérte el: olyan volt itt ez a büszke férfiember, akárcsak valami ázott veréb, szárnalmas és mosolykeltő egyszerre.

Nagy intelligenciája és elmélyedő tanulsága-e az ok, vagy pedig temperamentumának természetétől való meghatározottsága — ki tudja? —, de az kétségtelen, hogy a melegebb érzelmesség hiányzik belőle. Ha a léleknek az érzésektől megereszkedő húrjain kell játszania, mindig érződik, hogy kissé idegen területen mozog. Ilyenkor sem a szó, sem a játék nem buggyan önkénytelenül belőle, hanem csak az értelem szűrőjén csepeg keresztül. Ezért nem tudott mint Romeo illuziót kelteni s ezért hat olyan kényszeredettnek, amikor mint Solness meghalt gyermekeiről beszél s ezért nem hatott játékának minden virtuóz volta ellenére őszintének a *Figaró házasságának* harmadik felvonásában. Mikor megtudja, hogy ő Marcellina fia, az a nevetve-sírva megnyilatkozó boldogság kitünően elgondolt és elsőrangúan megcsinált mozzanat volt, de mégis csak megcsinált.

Egyre mélyebbre ásó, a fejlődésben meg nem álló gondolkozása okozza, hogy szerepeinek felfogásában nem állapodik meg okvetlenül az egyszer már megtalált megoldásnál. Aki egyazon szerepben több évi szünet után újra látja, az meglepődik azon a változáson, amelyen alakítása időközben átment. Mikor először játszotta *Julius Caesarban* Antoniust, a gyászbeszédben elejétől végig őszinte érzések húrján játszott s a népszónoknak számító rabulisztikájából alig adott valamit. Tavaly már a ravasz fogásokkal dolgozó rétor játszott a meg, akit azonban egy-egy pillanatra elkap a barátja felett érzett igaz fájdalom. Mikor Solness építőmestert először játszotta, alakításába valami fölényesen könnyed hangot vitt, az idén már teljesen a kemény északi ember állott előttünk.

Ha Ódry Árpád játékmódorát a művészet stílusformáinak valamelyikébe akarjuk bekeretelni, akkor legszembeesőbbben realizmusát kell kiemelni. Ez a realizmus azonban sohasem ment az olasz és német színészek verizmusáig és patológia-hajhászásáig. Művészi tartózkodó, diszkrétül nemes marad, anélkül, hogy a jellemzetesség e tartózkodás miatt bárhol is csorbát szenvedne. Eszközeinek egyszerűsége is előnyösen különbözik e realista irány túlzóinak ríktó módorától. Játékstílusa épen a realizmushoz való e mértékű viszonyában legjobban Pethes Imréével hasonlítható össze, azzal a két főkülönbséggel mégis, hogy kettőjük közül Ódry a mélyebben gondolkozó fej s Pethes volt a melegebben érző szív s hogy míg Pethes beszédmódja kissé didaktikusabb színű volt, Ódryé rohanóbb menetű.

Játékának következetes realizmusa okozza, hogy érzéketlen a nagy

stílus, a pátosz iránt. Színészi egyéniségéből — még ott is, ahol nagyon elkelne — hiányzik minden hősi vonás, mozgásából, arcjátékából minden összefoglalóbb stilizálás, beszédéből minden szárnyalás. A kitűnően beszélő Ódry beszédművészetének is megvannak a maga határai: odáig terjed, ahol a vers kezdődik. Lehet, hogy ez a kiváló realista stílustudatossággal, szándékosan zárja el magát mindattól, amit a versesbeszéd az előadóművészetben jelent. Az bizonyos, hogy beszédjében van drámai feszültség, van leplezett forrongás, van robbanó indulat, van lihegő tempó, van gúny és ragyogó csevegőképesség, van világos értelmezés, de a *szárnyalás* akkor is hiányzik belőle, amikor pedig a megszólaltatott költőnek művészi hitvallása s a műalkotásnak stílusa feltétlenül követeli is. Furcsa, hogy Ódry Árpád a maga nagy intelligenciájával nem látja, hogy ami a drámaköltőnek épen nem nyűg, hanem sarkantyú — a dikció színességét és ritmikus lendületét értjük! — hogy az a színész számára sem lehet békó, amit a kifejezés igazsága érdekében össze kell törnie.

De ne vitázzunk a művésszel! Ő a maga színészi stílusának egyik legkövetkezetesebb és legtökéletesebb megnyilatkozása. S úgy látszik, minden nagy művészi megnyilatkozással jár valami tudatosan vállalt egyoldalúság is. A magyar színjátszó stílus túl fog haladni ezen a játékmódon is, mintahogy Ódry is továbbfejlesztette az elődeitől kapott formakincset. De akármennyire más irányba is fejlődjék színjátszásunk, Ódry alakításai azok számára, akik látták, soha el nem felejthető emlékek maradnak s egész működése a magyar színjátszás történetének egyik legnagyobb értéke marad.

Galamb Sándor.

VIDÉKIEK.

*Otkinn száguldó autó túlköl
És repülőgép száll az égen.
Mi meg csak úgy szeretjük egymást,
Ahogy egykor szerettek régen.
Mi nem táncolunk négertáncot,
A szívünk nincs kificamodva.
Lehajolunk a kis bogárhoz
És merengőn nézünk a holdba.*

*Az Istent nagybetűvel írjuk,
Kisbetűvel írjuk a poklot,
Vizet adunk a szomjazónak
És fölemeljük, ki elbottlott.
Virágos kert a szenvedélyünk,
Házunk a békességnek vára,
Úgy tele vagyunk fényességgel,
Hogy lámpa sem kell éjtszakára.*

Falu Tamás.

Kosztolányi Dezső új versei. (Athenaeum-kiadás.) Hosszú, három évet is meghaladó szünet után, mely alatt nevével csak prózai művek címlapján találkoztunk, most megint lírával lép elének Kosztolányi. *Meztelenül*, — ezt a címet adta új verseskönyvének, a «ruhátlan és hústalan lélek» vallomáshoz esd erőt a kötet invocációjában a nagy igazságtól, a szeretettől s a még nagyobb igazságtól, a fájdalomtól. Tizenöt évvel ezelőtt, a *Mágia* című kötet *Csendes tiszta vers*-ében így énekel:

Olyan-olyan szegény vagyok,
Mint kisdud első fürdetőjén
És mint a teknőn a halott.

De tart a föld. Ez az enyém még,
Feszül az ég fejem felett
S kitárom az örök egeknek
Örök-mezíten testemet.

Ennek az ősi, nagy kitérésnek vágya most az érett művészen újra lángot vet, kinceit: régi szavának aranyát, kevélyen csengő rímeit, ékes ígeit ott hagyán az úton másnak,

hogy hősi-igazul járjak egyedül,
egyszerű ember az egyszerű földön
s meztelenül legyek, amint megszü-
lettem,
meztelenül legyek, amint meghalok.

Csupa szabadverset ad a könyvben, a verstechnika egyik leggazdagabb s legraffináltabb magyar mestere arra a térre lép, melyen líránk mai juniorjai indulni szeretnek: a prózavers területére. Nem divatból teszi, mégkevésbé elvfeleadásból. Nem tartozik azok közé, kik könyvről-könyvre hangot cserélnek, kínosan illegetvén magukat a «dernier cri» kívánalmaihoz. S vajjon «új hang»-e egyáltalán a szabad vers? Régibb, mint a kötött — vallja Kosztolányi, s különben is «az eredetiség időn kívül áll»; forma a szabadvers is, művészi tartálya annak a szeszirtalomnak, amaz önkívületnek, mely a költeményt költeménnyé teszi. «Hiába vannak készen

a külső keretek. Mindegyiket föl kell fedezni, újjá kell alkotni annak, aki hozzájuk nyul.»

A művészi megnyilatkozásnak most a szabadversben is csak egyik formáját keresi, a lehető legközvetlenebbet, mivel megnyilatkozását szükségszerűbbnek, önkéntelenebbnek sohasem érezte. Könyve nem is válik el erőszakosan idősebb testvéreitől: hű vérségi kapcsolat van közöttük. A szabadvers kereteit épen azzal «alkotja újjá», hogy a «rég» Kosztolányi legsajátabb sajátjává teszi.

Ez állítólag kevés változatú formában épen nem hiányzik Kosztolányi egyik legjellemzőbb vonása: a formai változatosság. A kötet harmincnyolc darabja közt kettő sem akad, mely akár csak a legkülsőbb hangzás tekintetében is lelemény nélkül ismételné egymást. Szavainak lejtése, mondatainak ellágyulása vagy kemény szentenciaszerűsége, nagyobb összefüggő szakaszainak erős benső ritmikái összefüggése: mind a költemény «szeszirtalmá»-nak függvénye, a lírai mag hiánytalan kibontását szolgálja. Kosztolányi híres volt jelző-tékozlásáról, jelzőibe nemcsak a hangulati elemeket csúsztatta bele, hanem néha valósággal a versépítés pilléreiül használta azokat. Most a rímmel együtt legtöbbször feláldozza a színes jelzőket is. A kötet egyik-másik darabjában a pusztá konstatálás felé tör, most cícomátlan, rövid megállapítások lesznek a vers pilléreibé. De amikor konstatál: nagy és művésziileg új dolgokat konstatál, minden erőfeszítésnek látszatát is nélkülöző sugálló erővel. Művészi újsága pedig nem hiú eredetieskedés s még ha poent felé igyekszik is, csattanóul nem a meghökkentően újat keresi, inkább a meghökkentően régít, azt, ami egyidős magával az igazsággal s azért is jutott az igazságok sorsára: behamvázódott s elveszett szem elől. Kosztolányi egy mély lélekzetvétellel elfújja róla az idők hamuját s verse végén ránktérint az emberi és művészi igazság, a szeretet s a fájdalom örök igazsága.

Új könyvének legnagyobb ereje romantikátlanságában van: ilyen közel ez a költő még sohasem lépett hozzánk

Lehet-e csöndesen beszélnem oly őszintén, mint enmagamhoz a sötét szobában, mielőtt meggyujtanám a villanyt s a nap végeztén magamba tekintve számot vetnék magammal, itt az emberek előtt? Hisz ők is egyedül vannak és az ember miért ne értené meg az embert?

Az egész könyv nemes válasz erre a kérdésre. *Lehet* csöndesen és őszintén beszélni s ha igaz művész vet számot magával; nem is bír *csak* önmagába tekinteni; önmagában mulhatatlanul rátapint arra, ami bennem, benned, mindnyájunkban eleven.

A « régi » Kosztolányiból csak itt-ott került e gyűjtemény lapjaira némi naturalista romantika (*Piac; Temetők*). Ilyenkor esetje lázasan iramlik és vastagon fog, — a színek mintegy túlharogják a verslányeget, figyelmünk a Kosztolányi-lélekről áttérődik a « Kosztolányias » díszletekre. Hellyel-közzel meg a hangját izgatja nyers fortisszimók felé (*Hetedhétország*); s a hang vivőereje, ha valahol, ép ezeken a helyeken csökken.

Legigazabb megnyilatkozási módja: a magánbeszéd s a bizalmas közlés. Ezek a szabadversei nemcsak a külsőségektől szabadok, hanem azok minden benső gátlástól is: bennök valóban az « önkívület » tekintéteket nem ismerő őszintesége jut szóhoz. Ezek a kötetnek valódi zászló-versei s ezeknek legtökéletesebb változata a könyv záródarabja, melynek címe is: *Zászló*.

Csak bot és vászon,
de nem bot és vászon,
hanem zászló.

Mindig beszél.
Mindig lobog.
Mindig lázas.
Mindig önkívületben van
az utca fölött,
föllengő magasan,
egész az égben
s hirdet valamit,
rajongva.
Ha már megszokták és rá se figyelnek
ha alszanak is,
éjjel és nappal,
úgyhogy egészen lesoványodott,

s áll mint egy vézna, apostoli szónok a hízott ormán,
egyedül,
birkózva a csönddel és a viharral,
haszontalanul és egyre fönségesebben,
lobog,
beszél.

Lelkem te is, te is —
ne bot és vászon —
légy zászló.

Hetyke botokon tarka vásznak: lírikusaink táborában bizony ezeké a többség. Hányban van meg közülök ama « bot és vászon fölötti » valami? hányban a nagy művészetörök « haszontalan »-sága és — fönsége? Kosztolányi már ezt a « valamit » hirdeti: « rajongva ». Könyve lobog és beszél: lélek lobogtatja és lélek beszélte.

Rédey Tivadar.

A föld. *Bibó Lajos elbeszélései*) A Napkelet könyvtár új kötete értékes olvasmányhoz juttatja a tősgyökeres magyar íróskor kedvelőit. *Bibó Lajos*, a fiatal írónemzedék egyik legizmosabb tehetsége egycsapásra hódította meg « A juss » című parasztdrámájával a Nemzeti Színház színpadáról a magyar közönséget. Mindaz az érték, mely ebben a vérbeli népdramában felizzott, élő erővel fúti át a teljesen egyéni hangú fiatal író elbeszéléseit is.

Bibó Lajos izzig-vérig ismeri az alföldi népet. Alakjai mind ebből az őstalajból nőnek ki, szervesen egyek ezzel a földdel, akár a búza, meg a rozs, mely ezer éve hull rögébe és egyazon tulajdonsággal virágozza és termi ki életét a belőle szívott erővel.

Bibó Lajos egyedül a maga színeit keveri a palettán, mikor ezeket az embereket megfesti. Kevés színt használ, a lehető leppuritanább módon leegyszerűsíti a vonalakat. Valahogy Tornyai János régebbi festményeire emlékeztetnek bennünket ezek a novellák. A szegényes, szinte komor paraszti szobákra, melyeknek borús félhomályában egy-egy kékkötös, esetfejtű parasztasszony, vagy gyolcsgatás férfi üldögél, tesz-vesz csöndeskén. Emberei egyáltalán nem emlékeztetnek egyik népi alakokat megíró írónk figuráira sem.

Bibó parasztjai nem tartanak közelebbi rokonságot a Gárdonyi-féle derűsebb színekbe öltöztetett, gyakran komikus falusi alakokkal és, nem nagyon húznak Tömörkényi kedélyesen ügyes-

bajoskodó tanyasi, tisztai embereihez sem. Móricz Pál szabadhajdúit is egészen más fából faragták. Még leginkább Móricz Zsigmond sötétebb tónusú elbeszéléseinek néhány foltja rémlik föl elbeszéléseinek egyikében-másikában, de ezektől a színektől is elkülönözteti őket sok apró vonás. A Bibó alakjai sokkal egyszerűbbek, nem olyan ravaszak, nem olyan önzőek, nem olyan tudatosak. Valami ősi, nehéz fátum nehezedik rájuk. Kis, sokszor szánalomra indító életükkel ennek a rabjai.

Sorsukat végtelenül aprólékos körülmények rogyadozó sötétye fonja körül. Nem látják ezek az őket körülvevő végtelen alföldi szemhatárt. A kenyérért folytatott kicsinyes harc szabja meg szinte mindeniknek minden lépését. A két kis süldő, vagy egy rossz kubikos gebe életük célja. Ha a vész belesik szemüfényébe, a girhes disznócskába, vagy mikor felfordul a néhány pengős, pókos gebe: akkor felfordul egész világuk. Így is van ez, így igaz ez. Ezek az emberek így lesegetik a holnapot, ilyen az életük alapja. Lehangelő, borongós világ ez, de ezt az igaz, meglevő világot csudálatos erőteljességgel festegeti Bibó Lajos. Legnagyobb dicséret írói tollára, ha azt mondjuk róla, hogy szinte mindig megtudja ragadni szívünket, lelkünket hogy teljesen odaadjuk ezeknek a szegény magyar embereknek, amíg a sorsukat velük együtt átéljük. Ennek a selet figyelmen kívül hagyva az a legtermékenyebb talaja, hogy mindig éreznünk, látnunk kell e foltosgúnnyájú emberfolt magyar voltát. Mert bár bizonyos gorkijos ízt is bele lehetne magyarázni ezekben a novellákba: mindig legyűri bennünk ezt a gondolatot az alakok lelkéből ellenállhatatlanul feltörő magyar megszíneződés. Ezek nem csak egyszerűen szegény emberek, hanem magyar szegény emberek. Küszködésük, vidámságuk, mulatásuk, elbúsulásuk, haragjuk és keménységük, ellágyulásuk és gyöngeségük: gyökeresen magyar. Nem az általános emberi vonásaik révén tapad a lelkünk a sorsukhoz, hanem magyar voltuk markol a szívünkbe. Az elcsépelet «magyar levegő» itt élő igazsággá válik, beléje kerülünk, az rezi körül az embert, az akácfákat, a tanyát, a kis szobát, a kubikos gödröt, a feltúrt földet, az ólat. Bibó nem alakít ki kerek meséket. Nagyon kevés számból kerül ki elbeszéléseinek jellegzetes szóttese. A novellák

alapja gyakran való egy végből, nagyon hűz egyik a másikhoz. De a lassú beszélgetés mindig egy-egy földigembert mond el, az alig moccanó tevé-vevés mindig drámaiságot alakít szemünk elé. A halk drámaiság pedig len a szív fontos, döbbenetes munkájával lüktet ezekben az emberekben. Csak ilyen-félék esnek ezekben a történetekben: az életpárját veszített magyar, tehetetlen dühében megfojtja a kutyáját, hogy azután megcirógassa, mikor eltemeti. A nagy mahomet aratómunkás valami krisztusi megértéssel újra asztalához simogatja a kis elnyomorodott árvaöllyköt, aki kutyamódra bűjt mindig melléje, de rágyújtotta a házikóját, mikor megfeleleségedett és már nemcsak neki adott meleg zúgot a szívében.

A kubikos munkás maga húzza a földhordó talyigát, hárommannyi munkát vállal, csakhogy végre szerzhessen egy nyomorult gebét. Beleszik a hektika s mire a gebe megkerül, halottas kordé lesz a talyigából. Ezek és ilyen történetek teszik Bibó embereinek szomorkás világát. Az író nagy gonddal, megkapó erővel, súlyos foltokkal ábrázolja ezt a kishorizontú világot. Olyan erővel és olyan súlyosan, hogy akár-hányszor megrendít vele bennünket. Az apró vonásokat úgy halmozza, hogy naggyá emeli általa a kisember életét, megkapóan tárja föl a magyar szegénység gazdag lelkeségét.

Bibó ezeknek a témáknak született írója. Erre termett a tolla. Legalább e kötet pár máshangú elbeszélése azt látszik bizonyítani, hogy ha könnyebb akar lenni, nem tud hozzánk oly közel férközni. A joviális, a kedélyes, nem elég rezonanciával rezgő húr a hangszere. Viszont igaz, hogy kell más hangot is próbálnia, mert különben az ilyen témák bármilyen bravúros eldolgózása is, sűrű egymásutánban egyhangúvá válik, mint valamely népi hangszere pár húrjának primitív züm-mögése.

Bibó Lajos írói tehetsége azonban olyan őshumusz, melyből még csak ezután fogja majd az acéltoll egymás-fölébe forgatni a nagy termést szökentő rétegeket. «A föld», ez a telivér magyar kötet csak pár lelki-hold termését rakja tartalmaz keresztekbe.

Az asztag ezután fog felomosodni a Bibó Lajos szerűjén s e termés betakarításától joggal vár sokat a magyar irodalom. *Mariay Ödön.*

Paul Bourget : A parkettáncos. (Ford. Rényi Arthur. Athenaeum.) Paul Bourget 75 éves és az öregség nem merevítette pszichológiai fogékonyságát és nem gyengítette irodalmi elveinek, meggyőződéseinek biztonságát. Az ő fejlődése tulajdonképpen nem kialakulás, hanem a már kezdetben, csaknem egyszerűre megteremtett világkép igazolása volt; mindvégig következetes maradt és semmit nem kellett revideálnia. A hagyományok embere és épen ezért minden új iránt érdeklődik. Csak azok értékelik igazán a jelent, akik megérik benne a múlt folytatását. Ma époly figyelemmel vizsgálja a háborús nemzedék életbehelyeződését, mint ahogy a 80-as évek ifjainak elméletekbe szédülését figyelte és ugyanazzal az erővel formálja művészi sorsukat. Hidegen, kiszámítottan ír, mégis regényei elkerülhetetlenül Balzac legizsább munkáira emlékeztetnek. (Mintaképehez, Stendhalhoz alig hasonlít.) Kiindulópontja absztraktabb, mint Balzacé; van bátorsága egy filozófiai vagy társadalmi tételt állítani a regény középpontjába, az alakok életét önkényesen köréje fűzni és van ereje ezeket az értékeket lenyűgözően valószerűvé tenni.

Figyeljük meg bármelyik regényének vagy a legkisebb elbeszélésének felépítését. Halmazza az események, cselekedetek indokolását, tudós lelkiismerettel keresi össze az adott lélekállapot összes lehető rugóit. Motiválása a pszichológiai ténynek mindenkor érvényes magyarázatát adja, a prousti váratlanság, titokzatos, de felidézett-ségükkel egyszerre természetessé váló kapcsolatok iránti érzék hiányzik belőle. A legjelentéktelenebb dologt sem meri magyarázat nélkül megjelentetni; az ő szemében nincsenek önmagukat igazoló tények. Néha már komikus ez a buzgóság. Az előttem fekvő könyv egyik jelenetében Jaffeux ügyvéd, aki tolvajlason érte és elbocsátotta titkárárt, kedves öreg barátnőjének fiát, tőpreng, hogyan számoljon be a kínos ügyről a szívbeteg anyának. «Megmondani neki az igazat, ilyen kegyetlen csapást mérni egy ennyire érzékeny és beteg asszonyra, annyit jelentett, mint megkockáztatni azt, hogy megöli őt az ember.» Minden olvasó tökéletesen elégnék érzi ezt az indokolást az ügyvéd aggodalmának érzékeltetéséhez. Nem így Bourget. Ő folytatja: «Az ügyvéd tudta ezt, minthogy az asszony iránti szeretetből és kezelőorvosával történt többszöri értekezés kapcsán orvosi

könyvekben tanulmányozta az asszony szívbetegsége tüneteit, a nitrális insufficienciát és annak különböző stádiumait.»

A motiváció túlterheltségéhez csatlakozik a történet kérelhetetlenül logikus vezetése. Alakjai mindig minden lépésükkel tisztában vannak, legapróbb részletekig kidolgozzák tennivalóikat; a katasztrófa (és vele együtt a regény fűtöttsége) ott kezdődik, hogy tévedhetnek. A súlyos intellektuális terhet, amit a motiváló és logikus hajlandóság magával hoz, ezen a ponton használja fel fölényes céljaira az íróművész. Bourget, az író megérzi a logicitás tragikumát: a gondolat céltalanul fecsérlődik el vagy veszedelmessé válik, ha a kiindulópont helytelen volt. Jaffeux félreismerté titkára jellemét, az első benyomás hatása alatt ítélte később is és tönkretette a fiatal ember sorsát. És ha az indulás helyes is, nem leselkedik-e ott valahol, mindenhol az ármányos véletlen, megsemmisítve a legszebb levezetések. Bourget regényeiben nagyon nagy szerepet játszanak a véletlenek, bár ő csaknem mentegetődik a szerepeltetésért és buzgón bizonygatja létezésüket. A témák kiélézése, a majdnem bűnügyi históriákra emlékeztető feszültség, a véletlenek történetbejátszása, a váratlan és erőszakos megoldások egyensúlyozzák az alakok precíz kidolgozottságát, a lelkek szigorú következetességét, a kifejtett elmélet török-szakad igazolódását.

A logika gyakran csődöt mond az élet bonyolult és kiszámíthatatlan eseményeivel szemben Bourget munkáiban, de ugyanezek a munkák egy magasabb gondolati síkon mégis a logikusoknak szolgáltatnak igazságot és nem a logikátlanoknak. Ha Adrien Sixte tanítványa gyilkos tűzba vitte is mestere gondolatait, nem jelenti, hogy a mesternek le kellett volna mondania a gondolkodásról. Ha Jaffeux tévedett is következtetéseiben, de az, hogy következtetett, helyes volt. Mert az élet végzavát mégis a gondolat mondja ki és a logikátlanságokat meg véletleneket a gondolat foglalja elfogadható egységbe. A gondolkodónak végső felülkerekedése adja meg Bourget társadalmi-kritikájának erejét. Tudomásul veszi a változásokat, az előre nem látottakat is, de megkeresi értelmüket és kiméletlen a megismertésükben és értékelésükben. A parkettáncossá lett titkárt hasztalan akarja az ügyvéd a

régi életbe visszavezetni, minden vára-
kozása ellenére megmarad az új életé-
ben. Jaffeuxnek egy, a táncosból ki-
ábrándult fiatal lány mondja meg elő-
ször a megértető, megnyugtató igaz-
ságot. Ez a fiatalember harcolt, de a
háború csak izgató élmény volt szá-
mára és most továbbra is élményeket
keres a világban. Az igazi férfiak szel-
rint «harcolni annyit tesz, mint szol-
gálni» és ők a háború után is valamit
szolgálni akarnak. Jaffeux és az író
diadalmaskodó elemzéssel és végkövet-
keztetéssel kerül a háború utáni zava-
ros helyzet meglepetései, a harcból
hazakerültek nyugtalan keresése fölé.
Az odaadó szolgálat, a kötelességérzet
és erkölcsi erő feltámadása, a kiváló
apáktól örökölt fegyelem gyógyíthatják
meg a mai beteg fiatalágot. Az élet
szétáradt hullámainak előbb-utóbb
vissza kell térniök a rendes, az örök
mederbe.

Halász Gábor.

Móricz Zsigmond: Aranyszoknyák. At-
henaem. A mi nemzedékünk irodalmi
életének egyik legérdekesebb alakja
Móricz Zsigmond. Az a tanulmány,
amelyet a tárgyilagosság hangján, a
barátságos kiadó kommunikéinek tü-
zes lírájától és az ellenségek rágál-
mainak szomorú prózájától egyaránt
távol írta meg róla valaki, levinne
irodalmi problémáink legmélyebb gyö-
kereire és több oldalról rávilágítana
sok válság kérdésre. Ennek a tanul-
mányunk megírása azonban nem a mi
feladatunk. Az utánunk következő
generáció kritikusanak szinte magától
adja majd az idő a teljes elfogulatlan-
ság szempontjait. Minket még sok
aktuális szempont zavar, mi azt lát-
juk, hogy az irodalom templomát ku-
fárok és pénzváltók prédára éhes hada
rohanta meg és sehol sem jelentkezik
a Megváltó, aki szöges korbáccsal
kikergetné őket. Nekünk túlságosan
sok gondot ad az, hogy elkülönítsük
a valóban művészi törekvéseket a silány
utánzatoktól, amelyeket a jövőendő
kritikusa számára egy-két évtized már
nyomtalanul fog félretakarítani az út-
ból. Ilyen körülmények között két-
szeres tisztelet és elismerés illeti meg
azt a művészi tisztaságot és magas-
rendű ambíciót, amit Móricz Zsigmond
jelent. Becsületes érdeklődés csak fájdal-
ommal láthatja tehát, hogy az író
évről-évre határozottan veszít régi
súlyából, nemcsak újabb munkáinak,
hanem egész oeuvrejének megítélés-
ében is bizonyos visszaesés mutat-

kozik, amely nem mesterséges eredetű,
hanem a dolgok rendjéből elháríthatat-
lanul következik.

Ennek a jelenségnek legfőbb oka
Móricz túlságos egyhangúsága. Pagan-
iniról mondják, hogy egyszer egy tár-
saságban cérnaszálat fesztített ki a tá-
nyérjára és ezen a cérnahúron olyan
szépen muzsikált, hogy mindenkinek
tátva maradt a szája a csodálkozástól.
Mi lett volna azonban Paganiniból,
ha egész életében mindig csak ezen a
kifeszített cérnaszálon muzsikált volna?
A művészből aligha maradt volna va-
lami. Nos, Móricz is az a művész, aki
mindig csak egy húron játszik. Igaz,
az ő húrja nem cérnaszál, hanem erő-
teljesen megsodort és teljes hanggal
zengő hegedűhúr, de mégis csak egy és
mindig ugyanaz. A népszínmű hazug
romantikája után Móricz Zsigmond
reális erejű parasztleírása mély hatás-
sal volt, ez a hatás azonban nem mély-
ül ki a sokszoros ismétléssel, hanem
mindinkább veszít az erejéből. Világa
nem elég tágas ahhoz, hogy egy való-
ban jelentékeny író egész produkció-
jának terhét hordozza. A magyar pa-
rasztot igazi műveltségben meglátni és
közel hozni a könyvtalamból intelligencia
megértéséhez: nagy feladat és nagy
érdem, de nem lehet kizárólagos munka.
Művészi szempontból a paraszt élete
nem elég sokrétű, nem elég komplikált
ahhoz, hogy egy nagy író egész életére
elláthasson anyaggal, legfeljebb mesék
és történetek variálására ad alkalmat,
de nem jelentékeny művészi mondani-
valók feltárására. Móricz Zsigmond
irodalmának zöme mégsem terjed túl
ezen a szűkre szabott határon, re-
prezentáns elbeszélő munkái mind
ezen az egy húron játszanak, mikor
pedig más műfaj felé vonják törek-
vését, egészen rossz utakra kerül. Mó-
ricz típusa az epikusnak, a részletesen,
szélesen leíró elbeszélőnek és mégis,
ahelyett, hogy szellemének alapvető
irányait követve, témakörét szélesít-
tené ki és tenné olyan egyetemessé,
hogy azon át nagy íróhoz méltóan
visszatükrözhetné számunkra az egész
életet, újból és újból olyan műfajjal
próbálkozik, amelyben már eleve me-
dőségre és eredménytelenségre kárho-
ztatja tehetsége. A dráma, különösen a
történelmi dráma számára sohasem
lesz hozzáférhető és mennél többet
kísérletezik vele, annál homályosabb
útvesztőbe tér el.

Legújabb kötetének, *Az arany szok-
nyák*-nak főműve, a *Fortunatus Imré-*

ről szóló háromfelvonásos történelmi színmű, ezeknek a megállapításoknak legújabb igazolása. Az elbeszélő íróban, aki természetesen szerint leír, boncol és részletez, nem lehet meg a dráma tömörsége és robbanó ereje. Hatásköre kiterjedhet olyan bájos színpadi novellára, amilyen a *Sári bíró*, de nem terjedhet ki az igazi színpadi munkára és ha mégis ezzel kísérletezik, csak olyan széteső, meddő alkotás lehet az eredmény, amilyen a *Fortunatus*-ban is előtűntünk áll.

Snéor Sálmán, a budai zsidó fiú, mint Fortunatus Imre, magyar zászlósúr és kincstartó, thesaurus regis jelenik meg a színpadon, aki lovon jár, kardot visel, örök tűzben ég a nőkért és maga is bálványa mindenféle nőnek, kereszténynek és zsidónak egyaránt. Minden hódolatot szívesen fogad és tüzes szavakkal honorál, egyszerre szeret hármat is és ez adja meg a darab kereteit. Fortunatus Imréről azonban három felvonás sok deklamációján át sem alakul ki valami megfogható egyéniségű férfi, akinek céljai vannak, aki küzd vagy elcsügged, győz vagy elbukik, egyszerűen hős vagy áldozat, akire drámát lehet felépíteni. Csak zavaros fejű, bőbeszédű ember egykori kosztümben, aki asszonyaitól és a máglyától egyaránt kicsinyes alkudozásokkal szabadul. Nem Don Juan, nem hős, nem intrikus, csak ügyes félkékalmár. A mellette álló alakok még nála is jelentéktelenebbek. Drághffny meg jelenik Fortunatus szobájában, egy titkos folyosó nyílásában, elmondja magáról, hogy gögös, büszke, fennhéjázó asszony, azután egy párszor különböző belátásokra jut és megváltozik, de mindez olyan kevéssé igaz, csak szó, alakító erő és akció nélkül. Móríc az maga igazi területen sohasem szokta egy-egy alakjáról elmondani, hogy gögös, büszke, erőszakos lélek, vagy hogy: odaadó, gyöngéd, önfeláldozó teremtés, mint ahogy jelentékeny írónál sehol sem fogjuk megtalálni ezt a külsőleges jellemzést, amely a színpadon még kevésbé helyénvaló, mint az epikában. Ez az alapjában elhibázott beállítás az oka, hogy a drámai konfliktus jelentéktelenné válik, az olvasó szinte hitetlenül figyel az alakokat és eszébe sem jut, hogy a sok beszédet, halálos fenyegetést komolyan vegye. A drámai konfliktus tetőpontján már mintha előre vetné árnyékát a megoldás, amelynek során Drághffny, a megcsalt férj, a ke-

mény oláh parasztivadék egy jó stal-lumért kiadja kezéből becsületének elrablóját. Ez az akció igazán nem arra való, hogy az olvasó érdeklődését felcsigázza. Figyelemreméltót csak a korfésben, egy-egy mellékalak rajzában, a dialógus szép mondataiban ad a színmű.

A Fortunatus megelőző öt egyfel-felvonásos színdarabban, amelyeket együttesen történelmi melódiáknak mond a szerző, zavartalanabban élvezhetjük Móríc írói értékeit. Ezekben is sokszor érezni a drámaíró hiányát, az alakok, a képek sehol sem lesznek igazán plasztikusak, egy-egy szép szó, szín és leírás azonban ezekben sokkal többet jelent, mint a nagyobb arányú színpadi munkában. A legerőteljesebb talán *A szüzesség tüköre* című színpadi jelenet, amely tüzes ékezzésével megkapóan állítja elénk Báthory Zsigmond udvarát és benne Mária Christiennát, az osztrák főhercegnőt, aki önfeláldozó szerelemmel szereti fékezhetlen urát.

A színművek után következő novellákban az elbeszélő Móríc szól hozzánk, régi erejének teljében. Mintha nem is ugyanaz az ember lenne, aki a Fortunatus-t írta; két-három oldalon is tud alkotni, egy-egy frappáns képből egész korszakokat és csoportokat állít elénk. Az apró, történelmi tárgyú írások olvasása zavartalan élvezetet szerez.

Thury Lajos.

Keleti Arthur: Angyali üdvözet. (*Amicus-kiadás*). Ez a könyv második, bővített kiadása a szerző 1916-ban megjelent hasonló című litániás könyvének. Kállitása, amelyért a szerző nem mindennapi harcokat vívott mind azokkal a tényezővel, amelyek a könyv előállításában résztvettek, gyönyörű. Papírja, betűi (csak a kacsaringósan metszett g és y nyugtalanítja a harmonikus oldalakat), szedésbeosztása, valamint fametszetes illusztrációi nemcsak a könyvpiari művészetben való jártasságot árulják el, hanem olyan hozzáértő gondosságát is, akinek szíve-ügye volt ez a könyv. Ma, amikor a tömegtermelés agyonsilányítja a könyvnek nevezett nyomtatványok típusait, különösen jól esik e harmonikusan megoldott lapokat forgatni, amelyek a fametszet maga is tipográfia, része a szedésnek mint forma és kompozíció egyaránt.

A könyvet díszítő fametszetek rajzai Molnár C. Páltól, a kitűnő fiatal mű-

vésztlől valók. Különállón is mesterien nagyértékű rajzok, amelyek imponáló egyszerűségükkel, áhítatos nemességükkel egyszerre magukra kényszerítenek minden figyelmet. Tiszta, leiszűrődött művészettel, mély átgondoltsággal fogja egybe a konturokba foglalt felületeket és rajzaiból annyi finom báj sugározza a biblia legendáinak mélységes hangulatát, hogy szinte nehezünkre esik tőlük elszakadni és a szövegíró többször méltatott, infantilis érzékenységu lírája fölé hajolni. Ezek a sokszor részletekben elszívargó sirások néha valamely időbeli távolságot is megéreztetnek velünk, amelyet szerencsésen ellensúlyoz a rajzok tömör kompozíciója. *Keleti* Arthur ezúttal kivételesen nagyértékű illusztrátort kapott litániás énekeihez és *Molnár* C. Pál rajzai valósággal kivételései annak az ihletteljes rajongásnak, amely a költő lelkében élt, amikor könyvét elgondolta.

A díszes és nagyértékű könyvről, amelyre költő és rajzoló egyképen büszke lehet, a legrészletesebb leírással sem lehetne kellő fogalmat adni. Szeretettel ajánljuk a szép könyvek barátainak figyelmébe. *m—i—gy.*

A magyar kultúra válságos éve 1918—1927. (Irta: *Olay Ferenc. Báró Perényi Zsigmond* előszavával. Kiadja a Magyar Nemzeti Szövetség. Bpest, 1927. 337 l.) A megszállott területek magyarságának művelődési életéről, az egyházak, közoktatás és színeszet helyzetéről, emlékműveink és közgyűjteményeink sorsáról, általában a szellemi élet háború előtti és mai állapotai közötti különbségről igen eltérő és nehezen ellenőrizhető hírek voltak eddig forgalomban. De ha a források szerint más és más változattal szolgáltak is e hírek, abban megegyeztek, hogy mind elszomorított, lesújtó képet nyújtottak elszakított testvéreink kulturális küzdelmeiről.

A jöideig bizonytalan hitelűnek látszó adatok megrendítő igazolást nyerne a címben írt, sok utánjárással készült, kitünő könyvben, mely a legkülönbözőbb szempontok szerint vizsgálva a kérdést, okiratszerűleg bizonyítja azt a szörnyű méltatlanságot, mely — a trianoni «béke» címén — Csonka-Magyarország határain túl lakó véreinket érte. Nem a leigáztottak elfogultnak tetsző, bár kétségtelenül jogosult panasza, hanem külföldiek tárgyilagossá megállapításai s eredeti

fényképfelvételek, sőt a hatalmat gyakorló hatóságok iratai szemléltetik itt a véres valóságot, melynek borzalmai minden képzeletet felülmúlnak.

Az immár teljes bizonyosság erejével ható tények mindenkit meggyőzhetnek arról, hogy valóban itt az ideje a rettenetes helyzet orvoslásának. Erre azonban csak akkor lehet némi kilátás, ha az ú. n. «győztes» hatalmak közvéleménye is tudomást szerez a tartáhatatlan állapotokról. *Olay Ferenc* alapos könyve rengeteg adatával és sokatmondó képanyagával igen hatásosan mozdíthatná elő ezt a célt. Széles körben való elterjedése már azért is kívánatos, hogy az így befolyó jövedelemből az idegen nyelvű fordítások minél előbb napvilágot láthassanak. A szép kiállítású, szízesített képet is tartalmazó kötet ára tíz pengő s megrendelhető a Magyar Nemzeti Szövetség könyvkiadóosztályánál. Bpest, V. ker., Géza-utca 4. sz. *K. Gy.*

Schöpfung Aladár: Balatoni tragédia. (Regény. Franklin-Társulat.) Másfél esztendeje egy újságírónak arra a kérdésére, hogy minő irodalmi tervek foglalkoztatják, Schöpfung többek közt ezeket felelte: «Nagyobb munkám? Már van. Egy kész regény, körülbelül tíz ív terjedelmű, most legalább, amíg csak kéziratban van, nagyon szeretem, legjobb dolgaim egyikének tartom. Tragikus szerelmi történet, tisztán lélektani alapon: a társadalmi háttér csak épen annyi, amennyi elkerülhetetlen. Egy asszony lelki arcképe, aki elesik a saját szenvedélye elleni hasztalan küzdelemben».

Ez a kis regény most került az olvasók kezébe. Hősnője, kinek «delki arcképét» kapjuk, Nyéky Elza, Bertalan Gyula ügyvéd felesége, szabályos polgársorsban élő, «csak háztartásbeli» asszony. Lélekre valamivel előkelőbb, idegek dolgában jóval érzékenyebb megszokott környezeténél, férje rendes társaságánál. Szinte egész lényét betölti ez az izgékony idegélet, mely végigkíséri «nagy szenvedély» után sóvárgó, önmaga előtt is tudattalan alapösztönének egész fejlődését — a megsemmisülésig. Ez elsodrő ösztön ébredését a véletlen idézi elő: az asszony életébe benyomul a végtelen férfi, kibén minden nő a szerelmi fel-sőség megtestesülését gyanítja, azt sejtí benne Elza is, holott valójában a férfi maga sem egyéb kielégíthetetlen vágyak áldozatánál. Elzánkna vajmi

kevés szerencséje van a maga Lohen-grinjével: csalódik a szerelmi szenvedélynek már küszöbén, el is bukik ezen a küszöbön, anélkül, hogy az igazi szenvedély-szentélyébe csak be is léphetett volna, de életét örökre megmérgezte, a régi világába visszavezető hidat felégette maga után: a céltalanná rontott életből a halálba menekül.

Elza lelkének analitikus rajza a regény legnagyobb erőssége, igazán szólva talán egyetlen értéke. Ebben a rajzban diadalát üli Schöpflin legigazabb költői ereje: a lélek redőibe való finom behatolás, az idegek játékának apróra megfigyelése s diszkrét előadású, előkelő egyszerűségű megmutatása. Hősnőjében a «sodródó lélek» egy érdekes változatát ragadja meg és tárja fel, érett írói tudással és biztossággal. Regényének kivált első felében, az aszszonyt egyre jobban nyugtalanító s végül egészen lenyűgöző szenvedélyrajzában Schöpflin talán a legkülönbet érte el eddigi szépirói pályáján. Ezt a szakaszt Schöpflin, a költő, bizvást benyújthatja a kritikus Schöpflinnek: állja a kritikát, még a magasigényt is.

De a regény egésze mégsem eléggé meggyőző. Mi ennek az oka? Főleg az, hogy Elzának nincs egyenrangú játék-társa: Bélteky, a női szívek félelmetes orzója, elnagyolt alak, súlya csak addig van, míg ismeretlenül igazgatja Elza képzelmet s amíg mások beszélnek róla: mikor a balatonfüredi részben előtérbe lép, elhalványul, mintegy nem képes helytállni a renomée-jáért. Itt baj, hogy Schöpflin belőle is csak annyit vázolt fel, «amennyi elkerülhetetlen», sőt igazában még annyit sem. Ez az alak inkább csak az író agyából él, semmint a múzsa sugalmából. Az egymás karjába kárhoztatott emberpárnak dialógusaiban nincs valódi vérkeringés, sem a vágy, sem az idegenkedés szava nem kap erősebb drámai reliefet: érdeklődésünk épen ott lanyhul, ahol ragadtatnia kellene a tragikai kifejlés felé. Schöpflin nem a páthosz embere, de ha tragédia felé tört, regénye magaslatán mégis csak szorosabbra kellett volna fognia a szálakat, miket az elbeszélés első felében finoman megvont, de azután erőteljes, merész koncentráció helyett rendre szabadjára hagyott. Két nőalak, mindkettő Elza bizalmasa: a zsidó primadonna, Romhányi Elvira, meg a ferde vonzalmú szenvedélyes gentry-barátnő, Vezekényiné, volna

hivatva a tragikai fordulón erősebb lökést adni Elza «sodródás»-ának, ezek állhatnának afféle balatoni «jégtörők»-ül, mikén a háborgó asszonylélek átcsap, csakhogy ezek a barátnők is inkább csak az író elgondolásában élnek, semmint a regény saját levegőjében: minden újszerűségük mellett is alapjában hideg észproduk-tumok. Elza tragédiája voltaképp fiziológiai szerencsétlenség, idegrendszerének balsikerű teherpróbája, de tragédia csak akkor, ha minden «szomorú végű» elbeszélés az. Tragédia a Bovaryné sorsa, de nem az az Elzáé.

Az a szeretet, miről Schöpflin említett újszgyilatkozatában beszélt, mindenesetre megérzik munkáján: úgy-szólván minden részletén odaadó gondaldolgozott, de a részletek közül elszabadult azok magasabb foglata: a «tisztán lélektani alapon» nyugodt s könyörtelenül beteljesülő tragédia.

Hogy a könyv olvasmányok élvezetes, hogy írói berendezése nemesen tiszta, hangja pedig okos és úri ízlésű: mondanom is felesleges. Ennek a hangnak csak helyell-közzel van némi — kritikus mellékszövege. «Maga is velem jöjjön a szerelem *dimenzióiba*» — mondja egy helyütt Elzának Bélteky. — «Mindez az apró-cseprő vesződség és gond... most mint valami *koncentrált* lidércnyomás nehezedett rá» (Elzára). (Elza) «ezzel a nyugodt *kordialitással* olyan *atmoszférát* teremtett, amelyben Kiss tanár kezdte nem jól érezni magát.» Mindez egy kissé «műszavas» regényírás, erősen emlékeztet arra, midőn Schöpflin nem a *maga* regényének alakjairól beszél, hanem a máséiról — bírálói minőségben.

Rédey Tivadar.

Hollós István dr.: *Búcsúm a sárga háztól.* A sárga ház az elmegyógyintézet, amelynek falaihoz egy csomó romantikus színezetű, közkeletű képzet tapad, amilyenek az épelmével örültek közé zárt gazdag örökös, a brutális ápoló, a kényszerzubbony, a dühöngők cellája és egyebek. *Hollós István dr.* könyvében elmondja, hogy mint a legtöbb ilyen közkeletű fogalom, amely a tömegek olcsó romantikát követelő vágyainak megfelelően alakult ki, ezek a képzetek is tévesek, hazugok és egyúttal károsak is. Az egészséges ember rácsok és falak mögé zárja a beteget és úgy bámul be rá a fal repedésein át, mint valami veszedelmes vadállatra, amelyet féken kell

tartani, hogy közben megnyugodva érezze a maga egészségét. Az elválasztó falak azonban elmebeteg és egészséges ember között a valóságban nincsenek meg. Ki tudná megmondani, hogy hol végződik az egészség és hol kezdődik a betegség, hogy különböző viszonyok között, különböző környezetben kit tekintünk elmebetegnek, kit pedig egészségesnek? Az elmebeteg ugyanott sérült meg, ahol valamennyien többé-kevésbé sebet kapunk, betegsége a kultúra és a társadalmi rend hazugságai által elnyomott ösözstönök lázadása. Az elmebeteg tulajdonképpen nem elveszett ember. Van segítség és van gyógyulás, a beteggel meg kell ismételtetni jó elrendezésben azt a konfliktust, amelyből egykor végzetes sérüléssel került ki. A társadalom azonban nem ezt teszi: Fél a betegtől, kényszerzubbonyt húz rá és bezárja sokszázad magával a sárga házba, néhány orvos és ápoló felügyelete alá, akik a gyógyítás szempontjából tehetetlenek betegeikkel szemben, mert minden idejüket elfoglalja az örökös. A sárga ház a maga monotonijával, az összezárt különféle betegeknek egymást zavaró behatásával nem mozditja elő, inkább megnehezíti a gyógyulást; még inkább megnehezíti azonban a társadalom, amely gyanakodva fogadja, szinte visszakergeti a sárga házba a gyógyult beteget. Ez kétségkívül annyit jelent, hogy a köz jogos védelmével szemben a beteg jogos védelme elveszett és ez mélysegesen megdöbbentő, fájdalmas gondolat.

Hollós István dr. nagy részvétellel mondja el mindezt, hangját áthatja a meleg és emberséges szeretet a szerencsétlenek iránt, akikkel szemben a társadalom igazságtalan. Hirdeti az elmebeteg felzabálását a láncok és kényszerzubbonyok alól, amelyek mindig kegyetlenek és sohasem hasznosak s hirdeti, hogy a sárga háznak el kell pusztulnia a föld színéről, hogy emberségesebb és tudományosabb intézménynek adja át a helyét. A könyv már első mondataival megtalálja az utat az olvasó legjobb érzéseihez, megkap, meghat és gondolkodásra készítet. Finomérzésű embernek, intelligens olvasók számára írott könyve, amelyben meglepő a feltűnően erős írói érzék. Ez Hollós István dr.-nak, tollára mindig megfelelő, teljes értékű kifejezéseket ad, amelyekkel biztos és fokozatos kifejlesztésben, szinte teljes

pontosággal tudja közölni gondolatait. Nyugodtan ajánlhatjuk mindenkinek, aki meg tudja becsülni az őszinteséget, az igazságot és az önzetlen ember-szeretetet.

Thury Lajos.

Révész Béla munkái: I. Újra és mindig. II. Proletárok. (Athenaeum.) Két kötet, de lehetne öt is, vagy egy, megtöltve ezekkel a mindig egyforma és rövidségükben is unalmas történetekkel. Csodálkozva keresem bennük a sokat emlegetett újszerűséget és a valahai eredetiséget. Vajjon ez a bántón, üresen, céltalanul zakatoló stílus, a mondatok értelmetlen habzása volt az új, vagy az álszimbólumok, torzítógasztott képek, kisiklott hasonlatok serege, vagy a lépten-nyomon ügyetlenül elárukt, sohasem művészien ábrázoló tendencia, vagy a témák brutális tartalmatlansága? Képzelnék el egy exaltált riportert, aki zokogva, halálos kétségbeeséssel és fenséges daccal írta le minden lúgkőöngyilkosságot és vilamoselgázolást. Valahogy ilyen benyomást kelt Révész Béla sorstragediákká súlyosított napihíreivel. A tüdővész lelkiismeretesen pusztít, a gépek szorgalmasan öldökölnék, a szenny fáradhatatlanul terjed írásaiban; emberei percig sem pihenhetnek, pillanatra sem élvezhetik az életet, könyörtelenül letörli a mosolyt az arcukról, betegségeket plántál beléjük, elcsúfítja a külsejüket. Ő, a gyöngéd szívű ember, aki csak szerencsétleneket akar látni maga körül, hogy szánakozhassék rajtuk. Kórházakat látogat és szörnyűködik, hogy mindenki beteg. Nem apostol, nem prédikátor, nem forradalmár; filantróp. Szenvedőket vigasztal gyötrelmes képeivel és társadalmat javít. Mennyivel igazabb Kassák rajza munkástársairól, és mennyivel érdekesebb Nagy Lajos ábrázolása a társadalomtól elrugaskodott «vademberről». Mindkét író a szocializmus hívője és hirdetője, de formálókészség szakítja át bennük a papiroselméletet. Révész Béla írói látását elhomályosítja patakzó könnyei. *h. g.*

Sárközi György: Váltott lélekkel. (Athenaeum.) Második kötetével lép ezúttal nyilvánosság elé a fiatal költő, kinek művészi fejlődését gondos figyelemmel kísérik legújabb líránk érdeklődői. «Váltott lélekkel» ezúttal, mondja a kötet furcsa címe, mert valóban, sok mindent váltott és változtatott a költő önmagában első vallomástétele óta.

Csak nagy technikai tudása nem változott. Új versei is ugyanazzal a kényesen elegáns szóválogatással, furcsa és mégis megragadó dallamossággal és klasszikusan határozott vonalú felépítéssel vonulnak fel, mint a régebbiek és most is teljesen zárt konstrukcióvontok fogja meg először az embert. Vannak költők, kikben egy festő vezet el, vannak, kikben egy festő vezet el, vannak, kikben egy festő vezet el, sokakban csak egy színész. Sárköziben egy építész lelke keres kiutat szigorú verskompozíciói mögött.

Első kötetében úgy mutatkozott be, mint egyike a nagyon kevés fiatalnak, aki fölött Ady Endre költészete nyomtalanul mult el. Különös és meglepő, hogy második kötetében utólrta az Ady-nemezis, az obligát «hatás», de Sárközinek ez is csak hasznára vált: az öregedő Ady hosszú és megtört mondatú stílusa színeződött le rajta. Ez a stílus kiválóan alkalmas komplikált problémák lírai kifejezésére olyképp, hogy ez a kifejezés a férfias szembenézés jegyében álljon.

Mert Sárközi nagyon megkomplikálódott. Ha nem volna olyan elpuffogatott a szó, «világnézeti válságról» lehetne beszélni.

Az első kötetben Sárközinek, akár csak a görögöknek, kiket olyannyira tisztelt, még nem voltak kérdései, csak feleletei. Az Angyalok Harcában kétségek nélkül és határozottan a Jó Angyal mellett foglalt állást és ez az állásfoglalás inspirálta legtöbb versét; vagy pedig az idillikus pihenés, szemlélve a Jóság ruháját, a természetet. A költő a gáncs nélkül való lovag fehér páncéljában jelent meg előttünk, versei díszkíséretében, és akárhogy is erősítette, hogy a Gonosz Angyal is fészket ver benne olykor, nem tudtuk neki elhinni. Túlságosan világosan mondta, hogy sötétségek is kísértének benne. Maradt a klasszikusan tiszta ember, távol a földi szennytől, fehér és naiv tökéletességben. De ez a tökéletesség, mint minden tökéletesség, néha kissé emberi-letlennek látszott.

Most «váltott lélekkel», új oldalról ismerjük meg. Magaslatáról alászállt, közelebb jött az emberhez, ami a fájdalom. Az egykor oly klasszikusan, oly horácuszosan bizakodó költő új kötetében most alig találhatni verset, melynek hangja nem a csüggedésé volna és témája nem az emberi gyötrellem. A Jó Angyal elhagyta harcosát vagy pedig kiderült, hogy kérdés fér a Jó Angyal jóságához, nem tudom:

de Sárközi elvesztette fehér biztonságát, határozott és mindig kész mondanivalóját, elvesztette önmagát.

Ezt az egy érzést variálják versei frappáns képek, fölzengő ritmusok gazdag váltakozásán keresztül, hol megragadó egyszerűséggel, hol magasztosan pompás páthosszal, de mindig lélekbe láttatón és igazul: az embert mutatják, aki elvesztette a legfontosabbat és nem találja a helyét. Az embert, akinek számára az egész átélhető mindenség kérdéssé vált, rejtellyé, mely fenyegeti az új Ödipuszt. Most már semmiben meg nem nyugathat, «mert semmi, semmi nem jó úgy, ahogy van». És ez a nemjő nem a világ kritikája kíván lenni, — belülről semmi sem jó, ahogy van.

Gyötrő, önvizsgáló és önkínzó nyugalanság — nem a dekadencia tetszelgő kinemelégtültsége, hanem nyugtalanság, mely őszintén keresi a nyugalmat, mely büntetésnek érzi önmagát, vezeklésnek és útnak: ez a Sárközi új mondanivalója. És míg régebbi mondanivalója csak önmagát fejezte ki és csak a távoli magas ideálokat, mely felé tört, új kötete ennél többet és elevenebbet ad: gyötrődését és önmagát vesztett harcát nagyon sokaknak, egy egész generációnak, úgy lehet, a háború utáni magyar fiatalságnak.

«Aki elveszti a lelkét énértem, megnyeri azt.» Sárközi, mikor elvesztette önmagát, régi, szigorúan körvonalazott és szinte konstruálnak tűnő egyéniségét, épen ebben az elvesztettségben valahogy mélyebb önmagát találta meg, azt az önmagát, kinek hangjai nagyon sokunk szívéből visszhangznak.

És elmélyülésében bizonytalannal még ez sem az utolsó állomás. Szerb Antal.

Erdősi Károly: Napsütéses Indiában. A nem nagykiterjedésű eredeti magyar útirajzirodalomnak értékes terméke Erdősi könyve, melyben kedves közvetlenséggel meséli el négy hónapig tartó indiai útját.

Nápolyból indulva tizenhét napi tengeri út után Colomboban, Ceylon fővárosában kötött ki. A gyönyörű szigetet beutazva Keletindia déli részét nézte meg, majd innen Nyugatindia Gibraltárjának, Singaporének érintésével Jáva szigetére hajózott s tizenkétnapos autótúrája alatt alaposan szemügyre vette «a világ leggazdagabb, legjobban adminisztrált fűszeres boltjának» minden nevezetességét. Jává-

ból Kalkuttába utazott s innen tovább Darjeelingbe, Benaresba, Agraba, Delhibe s végül Bombayn keresztül Egyiptom érintésével vissza Európába.

Erdősi nem tartozik a nagyképűsködő «tudományos» útirajzírók közé, akik száz helyről összeszedett történelmi, néprajzi, statisztikai s egyéb adatokkal zsufolják tele s teszik szárazzá könyvüket, hanem azok közé, akik a maguk szemével látnak, egyéni megfigyeléseiket, tapasztalataikat és hangulataikat adják anélkül, hogy az olvasó figyelmét kellenél jobban önmagukra irányítanák. A szerző világlátott, művelt ember, amellet jó megfigyelő és finom lélek, kinek kalauzoslása diszkrét és kellemes. Így szívesen utazunk vele a nagy óceánjárókon, a trópusi vidékek természeti szépségei között, a hindu és mohamedán India káprázatosan tarka és érdekes életén át. Vonzó, hangulatos elbeszélése életben képzeletünk elé tudja varázsolni a dzsungelt, a buddhista papnevelőt, az óriási romvárosokat, a Himaláját, Körösi Csoma Sándor egyszerű sírját, a hindu és mohamedán művészet csodáit, a missziók bámulatos munkásságát és tömérdek más érdekességét ennek a mienktől annyira különböző világnak.

A 181 képpel illusztrált, szép kiállítási munka, azt hisszük, kedves könyves lesz az útleírások iránt érdeklődő öregeknek és fiataloknak egyaránt.

Szinnyei Ferenc.

Markó Miklós: A régi mulató Magyarország. Híres cigányzenészek. Harmadfélszáz oldalon több, mint félezer rajz, fénykép és reprodukció: szövegben és képben a régi vigadó Magyarország kel új életre e könyvben. Gavalérok, akik húzták, muzsikuskok, akik húzták. Cinka Pannától kezdve a mai számbavehető vidéki cigányprimásokig az összes jelentős cigányok arcképét közli a szerző s a legtöbbnek rövid életrajzát is mellékel. A legnagyobbak élet- és jellemrajzával, mint pl. Patikarus Ferkóéval, Rác Paliéval, részletesebben is foglalkozik s általában szeretettel, mondhatni: lelkesedéssel

rajzolja meg a híres cigányok s a velök letűnt kor képét.

A könyv szerzője azokhoz fordul elsősorban, akik maguk is belekapcsolódtak életükkel a «mulató Magyarország»-ba. Az ilyen olvasók bizonyára némi mélabúval szemlélik régi primásaikat s a bandát, mely ifjúságot, régi szerelmeket, hajnali cécókat s hej! könnyen odadobott bankókat idéz fel emlékezetükben. Hol van ma már a Rác Pali nyírettyűje, hol a kettészakított százás, melynek egyik felét valamikor Piros Jóska homlokára ragasztották! A könyv írója is fájjalja a korszak változását: «Magyarországon ma összesen 12.000-nél több cigánymuzsikus él s több, mint negyedrésze alkalmazás nélkül. Naponként előfordul, hogy a fővárosban elsőrangú bandák özlanak fel s itt állandóan hely nélkül van legalább 2000 cigányzenész».

Bizony, változik a világ, de ezen még sincs oly nagy okunk keseregni, mint a szerző gondolja. A józanodás épen nem árt, mert a régi országnak az az erőfölősége megszűnt, melyből a vigalom és mámor táplálkozott. Az se olyan megrovandó dolog, hogy «állástalan színészekből és B-listásokból toborzott bandák rohamozzák meg a közönség fülét»: a színészek és B-listások is magyarok, nemcsak a — cigányok s így nekik is joguk van a kenyérkeresetre. A jó cigányok meg fognak maradni, amíg a nóta szükséglet lesz, (s mikor nem lesz?) az elfoglalt ország-részekből beözönlött tizedrangú cigánybandák mostoha sorsán pedig csak annak a boldog embernek van oka bánkódni, aki egyéb gond és bánat híjával van. «A régi mulató Magyarország» ma arra int, hogy a mulatságnak vége: józanág, takarékoság és munka lép helyébe.

Markó Miklós könyve egyébként a mult napok (vagyis inkább éjtszakák) művelődéstörténetének egy darabja s a szórakoztatás érdeken kívül már ily szempontból is figyelmet érdemel. A könyv a szerzőnél (VII., Abonyi-u. 19.) rendelhető meg. Ára 12 P. *nn.*

A Napkelet irodalmi pályázata.

Aki tehetség: érvényesül — mondják, akik érvényesültek. De aki ismeri a fiatal író szegényigák alatt elvívó útját, elhiszi, hogy a legkülönbek fognak legelébb elkedvetlenedni. Minél elevebb az irodalmi élet, annál nagyobb szükség van tehetségmentésre. Tíz-tizenöt író maradék nélkül fejezhet ki egy nemzedéket, de ép ezt a tíz-tizenötöt a legnehezebb megtalálni.

Lehet-e egy hatalmas energiakészletű, de pillanatnyilag mégis csak el-elrekezdő irodalomnak nógatóbb kötelessége, mint az, hogy őket keresse? Az igaz szavak hirtelen beállt némaságában mire van nagyobb szükség, mint a nemzet szívében alvó szavak kiejtőire? Egy nagyszalontai jegyző nem éri-e meg valamennyiünk agyonolvasott szemét?

A pályázatokat lehet gúnyolni, de mégis csak ez az a kinyújtott kéz, mellyel nemesebb korok alatt vergődő írókat a helyükre segíthetik. Természetesen, jaj a varázslónak, aki hamis szellemeket cibál fel s jaj nekünk, ha az ellenirodalom kifogyhatatlan rekrutáit vonultatjuk föl elhívott költők gyanánt. Íróársai ügyis kicsinyrekanyaritott kenyeréből csip el az, aki álírókat szabadít reánk.

A kritikusokon a felelősség! A *Napkelet* nem tehet mást, mint hogy azoknak, akik a felelősséget vállalják, teret és anyagi eszközt nyújt, hogy a kiválókat bemutatthassák és jutalmazhassák. Folyóiratunknak egyik szép hivatása, hogy egy új irodalmi kor fiataljainak első menhelye legyen. Ezért szegődött az erdélyi irodalom magyarországi ismertetőjévé, ezért hirdet most pályázatában toborzót a lappangó írók számára. A kibővült *Napkelet*ben van hely s szerkesztőiben megvan az őszinte jóakarát, hogy a fiatalokat megillető helyet nekik felajánlja.

Eltérően az eddig dívó, határnaphoz kötött pályázatoktól *állandó* pályázatot hirdetünk. Pályázni lehet magyar vagy világirodalmi írók vagy irodalmi jelenséget tárgyaló tanulmánnyal, a kis regény terjedelmét el nem érő novellával, tíz-tizenöt versből álló versfüzettel. Kritikát minden munka kap, hacsak egy sorosat is. A március, június, szeptember s december elsejéig beérkezett pályaművekről a lap áprilisi, júliusi, októberi és januári számában számolunk be. A figyelmet érdemlő kísérletek szerzőivel érintkezésbe lépünk, a jobb pályaműveket közöljük, a legkiválóbb tanulmányok, novellák és versek közt

500—500 P, összesen ezeröt száz pengő jutalmat osztunk ki.

Adja mindenki azt, amit legjava erejének érez. A magyar ifjúság hangjára vagyunk kíváncsiak s ép ezért állítottunk a selejtezés munkájához olyan kritikust, aki maga is ennek a nemzedéknek a tagja. A gépirásos pályaművek a *Napkelet* szerkesztőségébe küldendők. Minden pályaműhöz a szerző nevét tartalmazó jelíges boríték melléklendő.

A Napkelet szerkesztősége.

† Sipes Domokos. Karácsony este temették messze Erdélyben, Dicsőszentmártonban. Még előbb pár héttel hosszabb levelet írt, melyben sejtette, hogy búcsúzik. Nem használt neki a budakeszi szanatóriumban eltöltött nyári két hónap, az ősz ágyba döntötte. „... ilyen körülmények között semmit sem tudtam dolgozni — írja —, még annyi erőm sem volt, hogy néhány régi novellámat átkorrigáljam egy készülő kötet számára. Itt állnak megkezdett dolgaim s én sírva nézem őket s azt a sok bajt, amit nincs erőm elhárítani kis családom feje felől.»

Sipes Domokost 35 éves korában ragadta el a halál. A háború előtt szolgabíró volt Dicsőszentmártonban, azóta írásából élt. Egy novellás kötete (*Istenem, hol vagy?*) egy regényvázlata (*Vajudó idők*), mellyel a kolozsvári Ellenzék pályázatán díjat nyert s erdélyi és itthoni lapokban szétszórt elbeszélései teszik irodalmi működését. Erdély legtehetségesebb elbeszélői közé tartozott, de tehetsége s munkarejeje kifejlesztését állandó betegeskedése megakadályozta. A *Napkeletben* újabb elbeszélő irodalmunknak egyik legszebb terméke: *Elzásztól Erdélyig* c. elbeszélése 1927 februárjában jelent meg s azt hiszem, olvasóink legszebben áldoznak az elhunyt író emlékének, ha ezt a kis remeket újból elolvassák. Az elbeszélés az író humorát, érzése mélységét és gyöngédségét, bájos és gazdag szellemét, emellett stílusának édes hangját oly közvetlen művészettel érzékelteti, hogy kétszeresen érezzük a veszteség súlyát, mely irodalmunkat s folyóiratunkat, melynek munkatársa volt, kora elhúnytával érte. nn.

Művészeti szemle.

Téli kiállítás a Műcsarnokban.

A Műcsarnok téli kiállításának a *szolnoki művészek* jubiláris gyűjteménye és *László Fülöp* nemrégiben idehaza alkotott művei a legvonzóbb, legérdekesebb értékei.

A szolnoki művésztelep most ünnepli

munkásságának negyedszázados évfordulóját.

Körülbelül 75 éve már annak, hogy *Pettenkofen* és társai megnyitották a magyar képzőművészet számára a mozgalmas tiszaparti város gazdag témabányáját.

Ez a néhány osztrák festő inkább csak néprajzi érdekességet látott a nagy alföldi város alakjaiban. *Pettenkofent* és társait inkább csak a külsőségek ragadták meg, a színesruhájú, nekik szinte exotikus jellegű típusok bírták reá ezeket az idegen művészeket arra, hogy festőállványaikat ott állítsák föl. A tarka vásári képeket festették nagy kedvvel és feltűnést keltő képecskéikkel csakhamar reáterelték a figyelmet erre az érdekes világra. Az utánuk következő művészek egyike-másika már úgy megszerette ezt a környezetet, hogy ittragadt nálunk. Pár évtized után állandó tanyát vertek ott a művészek és lelkes munkásságuk korszakalkotóvá vált a magyar művészetben. A «szolnokiak» neve gyűjtő fogalomná lett. Képzőművészetünk újjászületése valósággal egyéforrt Szolnok nével. Az itt dolgozó művészek a nagybányaiakkal együtt új, dicsőséges szemhatárt nyitottak festészetünkben.

A külsőségek ábrázolása után elkövetkezett a magyar témákba való csöndes, lelkes elmélyedés termékeny korszaka. A vásznakon megjelent a magyar táj igazi, gazdag lelke, a kosztümök mögött felcsillant a magyar nép nagyskálájú, színes lelkisége, a szolnoki műalkotások dús asztagot jelentettek csakhamar a vérbeli magyar művészet azóta világhírűvé vált, megbámult szérűjén.

Sok leküzdhetetlen körülmény, sajnos, megakadályozta azt, hogy e nagyszerű termést a maga pompás teljességében mutathassa be a Műcsarnok, de a szerencsésen összegyűjtött anyag így is elég arra, hogy méltó képet kaphassunk a derék szolnokiak szinte megbecsülhetetlen működéséről.

Pettenkofen Ágost megtermékenyítő munkásságát igen szép kis sorozat mutatja be. Ez apró képek között több

olyan is akad, mely ma is meleg elismerést válthat ki a szemlélőből. A «Kofák», a «Piac», a «Vásári jelenet» szerencsésen ütik meg azt a hangot, mely alkalmas magjává lehetett a később kiteljesülő magyar szimfóniának. A később idetelepülő *Sterio József* néhány kedves festménye is nevezetes lépeket jelentett.

Azután jöttek a mieink. A komoly munkásságú, lelkes nevelő: *Deák Ébner* Lajos, az elsők egyike, *Aggházy* Gyula, a magyar népelet derűs, elmélyedő ábrázolója, *Bihari* Sándor, a korán megtört pályájú, meleg tehetségű *Hege-düs* László, a színmagyar érzésű *Vágó* Pál, *Böhm* Pál, a magyar tájkép egyik poétikus, hangulatos újjáteremtője, *Mihalik* Dániel, *Edvi Illés* Aladár és *Szlányi* Lajos. Az ő eredményes, lelkes, úttörő munkásságuk tette ismertté és elismertté Szolnok nevét.

A részben velük indult és később hozzájuk csatlakozó újabb és új nemzedék hordta azután össze velük együtt azt a gazdag művészeti termést, melyre mindig büszke lesz a magyar piktúra.

Őt termet töltenek meg azok a színes, izig-vérig magyar elgondolású képek, melyek a szolnokiak gazdag munkásságát reprezentálják. Ebben az öt teremben szinte majdnem minden ismert művésznév élénk villan. Találkozunk régebbi, ismert munkáikkal és látjuk új műveiket. Tulajdonképpen minden egyes nevet elismeréssel kellene ideiktatni, mikor nevezetes munkásságukról beszélünk, de meg kell elégednünk azzal, ha a törzsökös szolnokiakra mutatunk rá.

Őt látjuk: *Mihalik* és *Szlányi* java tájképeit. Szlányi új műveiben ismét megtalálta meleg, magyar színeit. *Olgyay* Ferenc régebbi munkáiban mutatja legteljesebben kvalitásait. *Kléh* János, *Zombory* Lajos szintén a telep reprezentáns művészei közül valók. A fiatalabbak között kiváló művekkel szerepelnek: az egyre mélyebbre hatoló *Szüle* Péter, a kiteljesedő palettájú, pompás új termést bemutató *Vidovszky* Béla, az ötletes magyar Breughel, *Pólya* Tibor és *Pólya* Iván, *Zádor* István, valamint *Járos* Pál. A szolnoki tradícióknak méltó folytatói és új leteleményesei: *Chiovini* Ferenc, *Gecse* Árpád, *Barta* Ernő, *Maller* Pál s a fiatal nemzedék néhány nagyon szép jövővel biztató új tagja.

A szolnokiak, régiek és újak, úgy-szintén a legújabbak elévülhetetlen értékű, gazdag skálájú alkotással rak-

ták nagyon magasra a magyar képzőművészet ma már mindenfelé ellátású, ékesműívű tornyát. A telep teljes virágzásban áll, ami ma forrong ott, méltó betetőzése lesz a negyedszázados, lan-kadatlan munkának! A festők gazdag termését pompás sorozattal teszik teljessé azok a szobrászok, akik tevékeny részt vettek a szolnoki művésztelep életében: *Kisfaludi Strobl* Zsigmond, *Siklódy* Lőrinc, *Ligeti* Miklós s a többiek.

A téli kiállítás másik nagy vonzóereje *László Fülöp* arcképsorozata.

A világhírű portretista kilenc pompás arcképpel szerepel az első teremben. Festésmodora meglehetősen átváltozott. Valahogy könnyedebbé vált a színezése, vonalvezetése. De ez a változás mit sem vont el emberábrázoló, jellemábrázoló képességéből, mely alkotásainak szinte legnagyobb értéke volt. Rajztudása érett, bravuros. A frissen odavetett vonalakat életteljes színekkel fedi be. A szem mindenütt visszacsillantja a lelket, beszédes tükre a bensőnek. A teret nagy gonddal, tiszta artisztikummal tölti ki. Érett, gazdagskálájú művészet ez, mely a tudást bravúrral párosítja, egy csapásra meghódít és sokáig elfoglalkoztat.

A kormányzóról két képet festett. A nagyobbik történelmi galériába való, reprezentáns kép. A kormányzó energikus, csupa férfiasságot sugárzó lényét megragadó erővel fejezi ki rajta. A kisebb tanulmány azonban valahogy melegebb, bensőbb. A kormányzó feleségének portréja a lelkes bájít testesíti meg. Finom, ragyogó műve ez. Bethlen István gróf miniszterelnökről is két képet festett László Fülöp. Itt a nagyobb képpel ér el teljesebb hatást, tökéletes hűséggel adva vissza a dús lelkeséget kifejező, érdekes fejet. Gróf Bethlen Istvánné arcképe ragyogóan életteljes, előkelő finomságot lehel. Scitovszky Tibor és felesége portréja, valamint Máté-Török Gyula arcképe is méltó a világhírű mester palettájához.

A többi falon színvonalas, derék alkotások váltakoznak átlagos értékekkel.

Az első teremben feltűnik *Mihályi* Miklós kompozíciója, *Komáromi* Kacsz Endre portréja, *Kukán* Gézának Bosznay Istvánról festett bensőséges arcképe, valamint *Tornyai* János egy érdekes, monumentális tájképvázlata. Ugyanitt megállít *Háry* Gyula pár friss, nagyon jó tájképe is. *Győrffy* István egy bravuros csendéttel teli magára a figyelmet.

A nyolcadik teremben *Nyilasy* Sándor «Ösz» című festménye régebbi, friss magyar hangulatú képeit juttatta eszünkbe. A tizedik teremben komoly érték *Bors* Károly szép képe. A tizenegyedik teremben *Józsa* Károly, *Budai Fischer* Edvin, ifj. *Kovács* János, *Horváth* G. Andor és *Makoldy* József szerepelnek számottevőbb alkotásokkal. A tizenharmadik termet *Tatz* László gyűjteménye tölti meg. Néhány női arcképe érett, komoly munka. Lendületesen, modernül, biztosan fejezi ki mondanivalóját. A grafikus rész ezúttal is szegényes, kevés elmélyedő munka akad benne.

A szobrászok sem küldtek gazdag anyagot.

Kisfaludi Strobl Zsigmond debreceni Tisza István szobra ragadja meg leginkább figyelmünket. A tragikus sorsú államférfiút teljes hűséggel és magas színvonalú szobrászati tudással állítja elénk. *Kaszás* Károly «Nebuló»-ja igen finom alkotás. *Farkas* Zoltán dr. egy férfifejet kiválóan mintázott meg. *Szamosi Sós* Vilmos Szüle Péter arcását sok jellegzetes erővel alkotta meg. *Kaszás* Miklós is jó portréval szerepel. Poétikus, finom elgondolású akt *Székelly* Móric műve, az: «Ifjúság».

Legmonumentálisabb: *Horváth* Géza püspökladányi hősi emléke. Ez annyiszor kihasznált témába gazdag formaérzékkel drámai lendületet tud belevinni. A tragikusan elhulló, delelőkorú katonát felfogó ifjú magyar nemcsak a szimbólum melegségével kap meg, hanem azzal is, hogy a művész remekbe komponálta a két férfialak súlyos erőt árasztó vonalait. Az ilyen hősi emlék nem egyszerű memento, hanem magas szobrászati érték, maradandó értékű monumentum. *Mariay Ödön*.

Magyar folyóiratszemle.

A szellemtudományok nagy önzivíziójából az irodalomtudomány is kivette a maga részét. Különösen a német munkálatok hoztak gyors, erőszakos változásokat a módszer, feldolgozó elvek, irodalomlátás kérdéseibe. A tárgy történet helyett a stílustörténet az ideál, a hatások, megfelelések végnélküli filológiai elemzése helyett az izléstípusok egymástól különbözősége érdekli a kutatókat. A forradalmi lendület azonban túlzásokhoz vezetett, akár a kutatást terméketlenül álbölcsekedésbe átjárszó, akár a művészettörténeti analógiákat végtelenségig

erőszakoló munkákban. A szellemtörténet elképzelhetetlen pozitív alapépület nélkül és az utóbbi évek legszébb irodalomtörténeti munkái, Baldenspergernek, a Sorbonne tanárának kétkötetes hatalmas műve a nagy forradalom alatti francia emigránsok eszmévilágáról és Horváth János könyve a magyar irodalmi népiességről épen a jól megfigyelt ezernyi részletény felhasználásával, mesteri egybefogásával és legfinomabb elvi következtésekhez.

A józanul újítók előnye, hogy alaposágukkal meggyőzővé tudják tenni a vártanlag fogalomrevidálásokat is. Aki Thienemann Tivadarnak a *Minerva* két utolsó számában megjelent és még folytatódó «Irodalomtörténeti alapfogalmak» című értekezését olvassa, gyakran kénytelen figyelni az eddig ismerttől, megszokottól gyökeresen eltérő szempontokra, amelyeknek az elmélet nyugodt menete, gondos érvelése súlyt biztosít és elveszi paradox ízét. Thienemann — bármily méltánylója is az új német tudománynak — elutasítja az irodalom szerves fejlődésének gondolatát és ezzel kapcsolatban a korszakok individualizálásának a németektől ma oly szívesen gyakorolt módszerét, még pedig a helyes történeti érzék nevében, amely nem az organizmus életjelenségeit, kifejlődését és halálát keresi az irodalomban, hanem a szellem folytonos haladását. Hegelnek van újra igaza és nem Spenglernek. Az irodalom, elfogadva Horváth János megállapítását, az író, közönség és irodalmi hagyomány közti viszony és «ha az irodalomban nem biológiai organizmust, hanem szellemi jelenséget keresünk, akkor fölteszük azt, hogy az irodalomnak nevezett viszony régebben egyszerűbb volt és idővel mind összetettebbé, komplikáltabbá és elvontabbá változott. A szellemi fejlődés gondolatában benne foglaltatik, . . . hogy ebben a folytonosságban nincsen virágzás és nincsen hanyatlás». Itt természetesen nem mehetünk bele a felfogás bírálatába; nézetünk szerint azonban az egyes korszakok tagadhatatlanul eltérő képet egy állandó folyamatban teljesen feloldani nem szabad.

Finoman elemzi Thienemann a fejlődés fokozatait, megfigyeli a kezdődő írásbeliség mai szemmel már alig észrevehető sajátságait, a lassú átmenetet a kézirat formájának és a benne kifejezett tartalomnak elválaszthatatlan együttállításától, a tartalom túlsú-

lyáig és egyedüli jelentőségéig, figyelmeztet a középkori kéziratok nyomtatásban kiadásának belső értelmetlenségére. Érdekes és a pozitívizmus gyakorlatától teljesen eltérő az egy alapszövegről készült kéziratmásolatoknak eltéréseikkel, változásaikkal együtt egyformán értékelése. Nincs jobb és rosszabb szöveg; különféle szövegek vannak. «A szöveg metamorphosisának különböző formái... a történeti realitás szempontjából egyforma értékkel bírnak.» Mi a nyomtatott könyveken nevelődve nyúlunk a kéziratokhoz is és a szerző személyét, valamint az eredeti szöveget kutatjuk hosszas filológiai munkával. A középkor azonban a másolót fontosabbnak érezte, mint a szerzőt és a hűséges reprodukciót nagyobb dicsőségnek, mint az újat alkotást, a szó-hagyomány akkor még uralkodó beidegzettségé folytán.

Egyéb tudományos folyóirataink, mint a *Magyar Paedagógia* (Kornis Gyula: A német népiskolai törvényjavaslat.) *Magyar Nyelv* (Farkas Gyula: Balassi Menyhárt árultatásának szerzője. Cikkirő következtetése szerint Bornemisza Péter.), *Ethnographia*, *Athenaeum* (Kühár Flóris: A valláslelektan mai problémái. Jó áttekintés az újabb irodalomról.), *Erdélyi Irodalmi Szemle* (Dr. Oriént Gyula: I. Erdélyi alchimisták. II. Bethlen Gábor fejedelem alchimiája.), *Budapesti Szemle*

(Szabolcsi Bence: A XVII. század magyar főúri zenéje. Első közlemény. Sok új adat), számos érdekes tanulmánnyal szolgálnak.

*

Mult havi szemlénkben ismertettük gr. Széchényi Györgynek a Magyar Kultúrában megjelent Kossuth-bíráló cikkét. Gr. Széchényi megállapításait a liberális lapok felzúdulásán túl a *Protestáns Szemle* is megrójjá legutolsó számában. A *Vox Academica*, a katolikus főiskolai diákszövetség lapja, a cikkel kapcsolatban ankétet rendezett a szövetség tagegyesületei körében a Kossuth-kérdésről. Decemberi számában közli a beérkezett öt feleletet, «a mai fiatalság ösztönös ítéletét és érzelmeit» kifejező nyilatkozatokat. A kevés számú, de komoly és lelkiismeretes válasz alapján, amelyet az ország különböző vidékein tanuló diákok adtak, megállapíthatónak véli, «hogy a magyar fiatalság a multat egészen másként ítéli meg, mint a régi nemzedék. Értve régi nemzedéken azt, amely a millenniumtól a világháborút megelőző időkig tartotta kezében az ország vezetését. A mai fiatalság lelkében megkezdődött a magyar történet eseményeinek átértékelése. Nem Kossuth Lajost vallja eszményképének, hanem Széchényi Istvánt.»
h. g.

Levél a szerkesztőhöz. Vettük s minden megjegyzés nélkül közöljük az alábbi sorokat:

Tisztelt Szerkesztőség!

Szüleim járatták a Napkeletet. Én belőle legszívesebben az Apró cikkeket olvasom, ezeket cserkészcsapatunkban is igen mulatságosaknak (házi kifejezésünkkel: «muris»-aknak) tartják. A karácsonyi számban nagyokat derültünk Rodrigo úr cikkén, melyben Szép Ernő úr történelmi színművének «fejvakaró» jelenetén csóválta a fejét. Újévkor azután barátaimmal moziszenvedélyünknek áldoztunk és közköltéségen megvásároltuk A Hét című mozifilm újulását. Ebben valaki *Irodalmi rovarháború Tormay Cecile lapja és Szép Ernő között* címmel védelmébe veszi Szép úr rovarkáit, mondván, hogy azok történelmi tények, felesleges tehát felháborodni a «XIV. Lajos korabeli fejvakaró»-ra. Ámde a Napkeletnél — úgy mond — nyilván «azt hitték, hogy ez az egész rovar-ügy egyszerűen destruktív kitalálás», már pedig «egy ilyen kitűnően szerkesztett, előkelő folyóiratnál nemcsak a magyar, hanem a világtörténelmet is egyesre kell tudni».

Ezekután a házunkban lévő rövid-árkereskedés kasszás-kisasszonyától kölcsönkértem a Nyugatot is, hogy lássam, vajjon Szép úr hányasra tudja a világtörténelmet. Én ugyanis valóban egyesre tudom, most éppen XIV. Lajost tanuljuk s legutóbb ebből is egyesre feleltem az osztályfőnök úrnál. Elolvastam Szép úr darabját s mondhatom: hibásabb írásbeli dolgozatot még osztálytársaimnál sem láttam. A színművet XIV. Lajos következő szavai nyitják meg: «Örvendek, urak, hogy Önöknek is olyan mulatságára szolgált a tegnap bemutatott Tartuffe. Úgy láttam, a bíbornok is rendkívüli mód derült volt, mikor a képmutató abbé az asztal alá bújtatva morfondirozott keservesen.» Mire Richelieu így felel: «Sire, nem mint bíbornok, hanem mint kancellár hahotáztam.»

Hát, kérem szeretettel, ez bizony: szekunda. Osztályfőnök urunk ezt mondaná rá: «Fiam, eszedem légy!

Richelieu aligha vett részt XIV. Lajos koronatanácsában, mert mikor emez (öt éves korában!) trónra került, a bíbornok már egy éve sirba szállt. S még hogy a Tartuffe-ről diskuráljanak! Ezt XIV. Lajos uralkodásának huszonegyedik évében mutatták be. Richelieu nemcsak e művét nem ismerte Molièrenek, de még a híret sem, hiszen Jean Baptiste Poquelin a bíbornok halála után egy esztendővel csapott fel vándorszínésznek s akkor vette fel a Molière nevet is». — Szép úr, ez némi világtörténelmi gixer. Azzal se mentegetőzzék, hogy Richelieut összetévesztette utódával, Mazarin bíbornokkal, mert a Tartuffe bemutatója évében már ez utóbbi is hat éve halott volt...

Nem akarok visszaélni a tek. Szerkesztőség türelmével s ezért még csupán a színmű végéről adok egy kérdést Szép úrhoz. Hogy' lehetséges, hogy itt Maintenon asszonyt a király megúnt nőismerőséül emlegetik? 1667-ben! A Tartuffe bemutatóját követő napon! Hiszen osztályfőnök urunktól úgy tanultuk, hogy Mme de Maintenon XIV. Lajos számos nőismerőse közt sorban az utolsó volt s csak 1680-ban, tehát tizenhárom évvel e színmű időpontja után lett a király nőismerősévé!

Szép úr, Önnek csekély negyven esztendő ide vagy oda, meg sem kottyán. Az ilyesmiért nálunk «körmös» jár a léniával. Örülök, hogy kölcsönvettem a Nyugatot, mert kisült, hogy a világtörténelmet ennél a kitűnően szerkesztett, előkelő folyóiratnál sem tudják egyesre. De legalább egyesre tudják a — rovarokat. Mert ez a «rovar-ügy» aztán csakugyan nem destruktív kitalálás, hanem hiteles történelmi tény — leszámítva annyit, hogy ez ügyben XIV. Lajosnak Richelieu kancellár legjobb akarata ellenére sem segídezhetett.

Rodrigo úr a rovarkákat csak «finynyásság»-ból nehezeményezte, de okmányyszerű hitelességüket — hiszen Sainé Simont nyilván ő is olvasta — esze ágában sem volt kétségbe vonni. A kevésbbé hiteles dátumokról pedig

tapintatosan hallgatott. Ezért bátor-
kodtam most ezeket pótlólag én ki-
gazgítani — egyesre.

Alázatos szolgáljuk :

magoli Diák Péter

VII. oszt. reálgimn. tanuló,
önképzőköri titkár.

Amorózó a nézőtérén. Mindmáig szigorú színházi paragrafus tiltotta meg a színészeknek, hogy olyan estén, mikor fellép, «civilben» mutakozzzék a nézőtérén. Ez valóban elemi követelménye is a színpadi hatás főfeltételének : az illúzióknak. Furcsa is volna, hogy ugyanazon az estén például Hamletet előbb kopaszon lássam a nézőtérén, majd fürtös fejfel a színpadon ; vagy Othellót Jágóval sörözni a buffetben. Pedig efféle látványoknak némi előjelei máris mutatkoznak. A Nemzeti Színház kamaraintézetében (mely a maga «intim» voltát e tekintetben — úgy látszik — kissé tágan értelmezi) legutóbb az egyik előadó, telt nézőtér szemeláltára, előbb egy ismert primadonna páholyában udvarolt, majd a földszint egyik középső széksorában tett látogatást hölgyismerőseinél ; egy órával később azután a színpadon láttuk viszont, hadnagyi egyenruhában.

Hová jutottunk Jászai Mari felfogásától, ki oly jelenet után, melyben a színpadon meghalt, a legviharosabb hívásra sem mutatkozott többé a közönség előtt ! Finom ízlése már ebben is a színpadi illúzió sérelmét látta volna.

A színész *megszemélyesít*. Ez azt jelenti, hogy új, a maga «civil» mivoltától merőben elkülönülő alakot visz a színpadra, ez az alak tehát abban a pillanatban születik meg, mikor benne a színész legelőször mutatkozik a rivalda lámpái előtt. Az új alaknak nyomban el kell feledtetnie azt, hogy játszóját tegnap esetleg más szerepben láttam a színpadon, vagy ma sárcipőben az utcán.

Vissza tehát a régi törvényhez ! Ha Jászai Mari láthatatlanná lett színpadi meghalása után, utódai legyenek láthatatlanok legalább színpadi — megszületésük előtt. *Rodrigo.*

Molnár Ferenc és — Kossuth. Egy déli «est»-i lap, melyben a fák gyakran nőnek az égig, Molnár Ferenc newyorki sikeréről a következőket írja :

«Molnár Ferenc rendkívüli sikerrel tartotta meg előadását a magyar drámáról a Columbia egyetemen... A terem az érdeklődés méreteihez képest túlszűk-

nek bizonyult... Kevéssel az előadás előtt lezárták a kapukat. A későn érkezettek csak az utcáról nézhettek fel az első emeleti auditoriumba...» stb. stb. stb.

«Bent az auditoriumban néma csend... Molnár három professzor kíséretében vonul a pódiumra... Tapsvihar... Profj. Odell szólni kezd: Molnár a világirodalomban a legelső helyek egyikét foglalja el» stb. (Az olvasó azt hihetné, hogy Molnár e kijelentésre szégyenében elbűjt; nem lehetne, mert hirtelen növésnek indult, mint az «égig érő fák».)

«Molnár... a pódium szélére lépett s belefogott előadásába. Kifogástalan frakk símul a testén, hoféher haja alatt arcának csodálatos frissesége, szemének mély, átható tekintete a rokonszenv, a lelkes együttérzés hangulatát tette uralkodóvá pillanatok alatt. Az örök szellemi fiatalág állott a pódiumon és csendő hangon tolmácsolt gondolatokat, amelyek felette állnak térnek és időnek...»

Nem folytatom az idézést, mert kevés rá a «tér és idő.» Nem is értem, hogy a gondolatok hogy állhatnak felette a térnek s általában mi közik a térhez. A fontos, hogy egy világirodalmi nagysággal gazdagodtunk, akire kitűnően símul a frakk. A halhatatlan frakk ! Vajjon melyik szabó szabta? Melyik segéd varrta rá a gombot? Ki volt tanítója s hol járt iskolába, hogy a cérnát oly mesterkezekkel pengeté? Mindez bizonyára sok kutató munkájába kerül a filológusoknak.

Egyébként módfelett örültünk, hogy a jeles író mint esztétikus messze földön sikert aratott s úgy halljuk, az itthoni színházak, melyeknél Molnár újabb darabjai megbuktak, még jobban örülnek s most igrkeznek az író dramaturgiai felolvasónak megnyerni.

*

Egy hasonló szellemű színházi lap is foglalkozik Molnár amerikai nagy esetével s az író sikerét jelentőségében Kossuth amerikai partraszállásához méri. «A világhírű író kiszámíthatatlan nagy szolgálatot tett amerikai körútjával a magyarságnak.» «Kossuth Lajos bevonulása óta nem volt még olyan magyar siker, sem külsőségekben, sem hatásában, mint Molnár Ferencé.»

Dejszen, ennek már a fele se tréfa. Ez már nem «világirodalom», (mily bitang ez a szó!) hanem magyarság. Amíg csak világirodalmi polcokra tolják fel Molnár : hagyján ! Tőlünk akár a naprendszer fényforrásának, a nemzetközi ötletfércelők csillagának, sőt a Wildevel kevert héber elmesség gyöngy-

halászának is megtehetik. De «a magyar siker»-nél felötlök a kérdés: minek volt több köze a magyarsághoz: a felolvasásnak-e vagy a frakknak? Látszólag az utóbbi mellett dönt, hogy ez magyar szabóipar terméke volt. Hogy az ízlésében, nyelvében, eszélésében nemzetközi íróként a magyar szellem világirodalmi magaslatra emelkedett revelatiójának hitessék el: ez tán mégis sok. Bizony kívánatos lenne azt a modern magyar drámáról szóló felolvasást felülbírálás céljából az Akadémiában is bemutatni; a frakk-kritikára pedig Mangold Béla Kolost kéri fel.

Hát a Kossuthra utalás? Nagy embereink újabban szokatlanul gyors iramban kelnek új életre torz kiadásokban. Az Ady—Hatvány levelezésben csak az imént láttuk, hogy az ifjú, naiv Ady Endre a jeles báróban új Széchenyit látott, mivel hogy több ágú koronája volt és sokat utazott. Most Molnár lett új Kossuth. Remélhető, hogy legközelebb a haza bölcsét is meg fogják találni táborukban.

Vagy csak a legújabb keletű Kossuth-kultusz nivójához akar alkalmazkodni a párhuzam? A Kossuth-dráma és Kossuth-szobor szemlélések Molnár tán nem is lenne stílusatlan, ha e műremekekhez azzal fordulna: Ich sei, gewährt mir die Bitte, in eurem Bunde der dritte... *Sovén.*

Örökletes baklövésék. Akár hiszik, akár nem: él Budapesten egy színházi kritikus, aki — különösen klasszikus művek bemutatásakor — *készülni* szokott feladatára. Pnyenkor elolvassa a kérdéses remeket, sőt még valamelyik könyvtárba is beül, ott régi ujságokban utánalápoloz a darab korábbi színpadi sorsfordulatainak, tájékozik a híres szerepek egykori alakítói, azok szerepfelfogása stb. felől. S mi a haszna mindéből? Végül — akár többi, könnyedebb kollégája — ő is megírja a maga kurta beszámolóját, húsz-harminc sort, amennyit ily tiszteletreméltó alkalommal szerkesztője éppen engedélyez s cikke legfeljebb egy-két — negatívumban üt el a kartársak írásműveitől. Például Falstaffról beszélve nem sorolja a szerep régi, híres alakítói közé Ujházi Edét, ki sok mindent játszott, csak éppen Falstaffot — miért, miért nem — soha. Vagy *A velencei kalmár*-ról szólva, a Shylockot játszó művészt nem emlegeti a «címszerep» alakítójaként, holott Shylock nem kalmár,

hanem uzorás, a kalmár pedig: Antonio, éppen a Shylock karmai közé került nemes barát és jellemes férfiú. Végül: *III. Richard* híres nőülkérési jelenetéről írva, nem ismétli meg — Isten tudja hányadszor — azt a szívós tévedést, hogy Lady Annát férje koporsója mellett jegyzi el férjének gyilkosa, a torz glosteri herceg, mikor az igazság az, hogy Anna férjét is Richard ölette ugyan meg, de a gyűrűváltás nem a férjnek, hanem Richard egyik újabb áldozatának: Anna ipának temetésén történik...

Érdemes mindezt szóvátenni? Talán az. Amik akadnak olyan kritikuskok is, kik Shakespeareat kizárólag színpadról ismerik s könyvből egyáltalán nem: aligha várhatunk valami sokat munkájuk közönségnevelő szerepétől. Jómagam, mint színházi publikum, teljes tisztelettel a magamé fölé helyezem a «hivatásos» színikritikusok *ítéletét*; de hogy *tárgyi* tájékozottság tekintetében magamnál fogyatékosabbnak tapasztaljam őket, abból nem kérek. Legyenek útbaigazítók, tévedések tisztázói, homály oszlatók, de ne örökletes baklövéssek továbbtenyésztői. Amíg a «tanuló» kritikus csodabogárnak számít: addig nekem nem imponálnak azok sem, akik nem tanulnak, csak lépten-nyomon — levizsgáznak. *Rodrigo.*

Milyen volt az édesapám? Egyik elterjedt napilapunk vasárnaponként azzal mulattatja olvasóit, hogy közéletünk jelesével édesapjukról írat élet- és jellemrajzokat. Ez tehát afféle emeletes önéletrajz: a fiú nem magán kezdi, hanem az apján.

A kitűnő aparajok dicséretreméltóan megegyeznek abban, hogy az apákat derék, jeles embereknek tüntetik fel, akik sok tekintetben különbek voltak, mint fiaik s csak a körülményeken múlt, hogy többre nem vitték, mint ők. Nagy emberekben hinni természetes, mondja Emerson, de még természetesebb, hogy saját édesapját mindenki kiválni tud embernek hiszi. Ha az apák szólni tudnának apjukról s a dédapák cikkeket írhatnának az ükapákról: kitűnnék, hogy a kiválóság mind nagyobb méreteket ölt s tizedik szép-apánk olyan ember volt, akinek alakja egy vasárnapi cikkbe bele se férne. A cikksorozat tehát az ősök tiszteletére oktat szemléltető modorban.

Más kérdés, hogy nem újja-e az olvasó a gyermekszemmel idealizált pa-piros-apákat?

Aztán: nem bosszantja-e ez eljárás közéletünk azon jeleseit, akik már irtak apjukról s most csalódva látják, hogy az apa-rovat hétről-hétre demokratizálódik s ezzel az ő kitüntetésük is devalválódik? Minthogy t. i. a válogatott apák és fiúk választéka végül mégis elfogy: közéletünk kitűnő jelesei után lassanként jó és elégséges jelesei következnek, nehogy a rovat megszűnjék. Az a meggondolás is felötlik, hogy ha az apák valóban kiválóak voltak, akkor — mint a pohárköszöntők mondani szokták — ezt ugyebár nagyrésztben az anyáknak köszönhetik, mert a családi élet derűje és nyugalma serkentette őket köztevékenységükben s adott erőt a tószttban kifejezett erények megvalósítására. Nem lenne-e hát illő az anyákról is cikket iratni?

Végül: az olvasó azt is megkívánhatná, hogy inkább a cikkíró legyen kiváló, mint az apja, mert az olvasót csak igazán jeles emberek családi körülményei érdeklik. Petőfi apja érdekel, ha jelentéktelen ember volt is; de ha átlag-emberek beszélnek kiváló apákról, akkor az az érzésünk, hogy jobb lett volna, ha a kiváló apák irtak volna cikket az átlag-ember nagyapjáról.

Az ilyen apai életrajzoknak egy haszna mindenesetre van: lassanként megíródik az összes előfizetők apáinak életrajza s ez a hálás unokákat arra fogja bírni, hogy kitartsanak a lap mellett, mely az ősöknek emlékét megörökítette. A halott apák mintegy előfizetnek az unokák napilapjára.

Sovén.

Beküldött könyvek. *Kozma Andor*: Petőfi. (Pantheon.) — *Comtesse d'Orsay*: Ce que je peux écrire. (Napló.) Editions Excelsur. Paris. — *Marcelle Tynayre*: Une provinciale en 1830. Regény. Editions Pierre-Lafitte. — *Dr. Pável Ágoston*: Vas vármegye és Szombathely város kultúregyesülete könyvtárának címjegyzéke. — *Magyar Külpolitika*: 21. sz. — *Magyar Kultúra*: 21. — *Magyar Kisebbség*: 21. sz. — *Móricz Zsigmond*: Arany szoknyák. — *Sárközy György*: Váltott lélekkel. Versek. (Athenaeum.) — *Révész Béla*: Proletárok. (Athenaeum.) — *Révész Béla*: Újra és mindég. (Athenaeum.) — *Paul Bourget*: A parkettáncos. Ford. Rényi Arthur. (Athenaeum.) — *Korcsmáros Nándor*: A végtelen út. Regény. (Kultúra. Bpest.) — *Ady Endre* istenes versei. (Athenaeum.) — *Förster Aurél*: A Magy. Tud. Akadémia és a klasszikus ó-kor. (M. Tud. Akad.) — *Dr. Takács Menyhért*: Mi a bölcsélet? — *Egri Viktor*: Demeter megtérése. Vöggenteiter. (Studium biz.) — *Kilián Zoltán*: Az ezüst nyíl. (A Magyarság könyve.) — *Hollós István dr.*: Búcsúm a sárga háztól. (Genius.) — *Báró Wlassits Tibor*: Halk melódiák. Költemények. (Stephaneum.) — *Jack London*: Jeromos és Mihály. Két csodakutya története. Ford. Harsányi Zsolt. (Athenaeum.) — *Dr. Takács György*: Csodaszép történetek a görög regevilágból. (Athenaeum.) — *Gustaf Af Geijerstam*: Fiaim. (Svédből Leövey Ferenc. Athenaeum.) — *Tutsek Anna*: Jázmin virág. (Athenaeum.) — *Juhász László*: Homerosi Béka-egérharc. (Egyetemi nyomda.) — *Dr. Törös László*: A német tanítóképzés. (Bpest. Egyet. nyomda.) — *Regöczy (Exner) Győző*: Levente királyfi. Mese. Székesfehérvár.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; főmunkatársa: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda és könyvkiadó r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.